

**GÜNÜMÜZDE DEĞİŞEN BEDEN ALGISI VE
BEDENİN YENİDEN İNŞASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Kübra Nur ERDOĞAN

Kütahya – 2021

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**GÜNÜMÜZDE DEĞİŞEN BEDEN ALGISI VE
BEDENİN YENİDEN İNŞASI**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Hazırlayan:
Kübra Nur ERDOĞAN

Kütahya - 2021

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK		
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye SATILMIŞ		

Onay

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Günümüzde Değişen Beden Algısı ve Bedenin Yeniden İnşası” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2021

Kübra Nur ERDOĞAN

Özgeçmiş

Kübra Nur ERDOĞAN, ilk ve orta öğrenimini İstanbul’da tamamladıktan sonra 2014 yılında Atışalanı Anadolu Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl lisans eğitimine başladığı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden 2018 yılında mezun oldu. 2018 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda yüksek lisansına başladı.

ÖZET

GÜNÜMÜZDE DEĞİŞEN BEDEN ALGISI VE BEDENİN YENİDEN İNŞASI

ERDOĞAN, Kübra Nur

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Haziran, 2021, 122 sayfa

Bu çalışma, postmodern dönemde bedeni postmodernizmin belirleyici mitleri çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Antik Çağlarda kutsanan beden, Orta Çağ dönemine gelindiğinde din ve kilise etkisiyle denetlenmeye ve kısıtlanmaya başlamaktadır. Aydınlanma ve Rönesans dönemi sonrasında aklın ve bilimin ön plana çıkarılmasına bağlı olarak beden, özgürlüğüne ve kutsallığına kavuşmak için bir çaba içerisine girmiştir. Bedenin özgürleşme çabası, modern dönem sonrası iktidarın beden üzerindeki denetimi sebebiyle mümkün olmamıştır ve beden, sosyal bir yapı olarak ele alındığı için bireyler de beden politikalarıyla karşılaşmıştır. Postmodern dönem, bireye modern dönemde yitirdiği özgürlüğü geri vermeyi ve bireyleri kitlelerden çekmeyi vaat etmiştir. Aynı zamanda postmodernizm, bütüncül ve genelleyici bakış açısı yerine özgünlüğü ve farklılığı savunduğu için toplumsal alana ait birçok kavramı değişime sürüklemiştir. Bu kavramların başında sağlık, hastalık, güzellik, çirkinlik, estetik gelir. Bu söylemler çerçevesinde beden, postmodern dönemde yeniden inşa edilmektedir. Bedenin görünme alanları olan sağlık, medya ve güzellik sektörü içerisinde bedenler, endüstriyel bir alanda üretilerek tüketilmektedir. Beden, gündelik yaşam pratiklerinin içerisinde yer alan mikro ve çoğul bir denetim mekanizmasıyla denetlenmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden, Postmodernizm, Sağlık, Güzellik, Medya

ABSTRACT**THE CHANGED BODY PERCEPTION TODAY AND RECONSTRUCTION OF
THE BODY****ERDOĞAN, Kübra Nur****Master Thesis, Department of Sociology****Supervisor: Asst. Prof. Işıl GÖKTÜRK****Haziran, 2021, 122 pages**

This work aims to deal with the body with the determining myths of postmodernism in the postmodern period. The body, which was consecrated in Ancient Times, started to be humiliated under the influence of religion and church in the Medieval. After the Enlightenment and Renaissance period, depending on the foreground of the mind and Science, the body made an effort to attain its liberty and sanctity. The liberation effort of the body wasn't possible in the modern period due to the control of the power over the body and since the body is considered as a social structure, individuals have also encountered body politics. The postmodern period promised to give the individual back the liberty they lost in the modern period and to retract individuals from the masses. Also, postmodernism has changed many notions of the social field as it advocates originality and difference defended than a holistic and generalizing perspective. Some of these notions are health, illness, beauty, ugliness, aesthetics. Within the framework of these discourses, the body is reconstructed in the postmodern period. The body appears in these areas due to the reconstruction of institutions such as health, media and beauty, which were transformed into the pleasure and consumption Culture of the postmodern period, on an industrial area. In the health, media and beauty sectors, which are the visible areas of the body, bodies are produced and be consumed in an industrial area. The body continues to be controlled by a micro and multiple control mechanism included in daily life practices.

Keywords: Body, Postmodernism, Health, Beauty, Media

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tez Çalışma Raporumda, “Bedenin Yeniden İnşası ve Günümüzde Değişen Beden Algısı” konusunda elde ettiğim verileri dikkatinize sunmaktayım.

Bana akademik anlamda yol gösteren, çalışma sürecim boyunca manevi desteğini esirgemeyen, cesaretlendiren sevgili danışmanım sayın Dr. Öğretim Üyesi Işıl GÖKTÜRK’e; sunduğu farklı bakış açılarıyla fikirlerime ışık tutan sayın Dr. Öğretim Üyesi Gökhan GÖKTÜRK’e;

Bu süreçte her zaman yanımda olan, bana inanan ve yüreklendiren babam Ömer ERDOĞAN, annem Sevgi ERDOĞAN, ağabeyim Muhammet ERDOĞAN ve kardeşim Yunus Emre ERDOĞAN’a;

Bütün zor anlarımda koşulsuz yanımda olarak hiçbir zaman varlığını eksik hissetmediğim, bana sonsuz güvenen yol arkadaşım Mustafa EKİCİ’ye;

Teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BEDENİN TARİHSEL SERÜVENİ

1.1. GÜÇ VE CESARETİN SİMGESİ: ANTİK ÇAĞLARDA BEDEN	8
1.2. KUTSANAN BEDENDEN İNCİTİLEN BEDENE	16
1.3. BEDENİN RÖNESANS'I	24
1.4. MODERN İKTİDARIN NESNESİ OLARAK BEDEN	31

İKİNCİ BÖLÜM POSTMODERNİZMİN BELİRLEYİCİ UNSURLARI: DEĞİŞİMİN İÇİNDE BEDEN

2.1. KİTLESEL BEDENDEN BİREYSEL BEDENE: POSTMODERNİZM ...	43
2.2. TÜKETİM VE HAZ DÖNGÜSÜNDE BEDEN	51
2.3. POSTMODERN DÖNEM'DE BEDEN ALGISI: DEĞİŞİMİN GÖRÜNÜMLERİ	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM POSTMODERN DÖNEM'DE BEDENİN YENİDEN İNŞASI: ENDÜSTRİYEL ALANLARDA ÜRETİLEN BEDEN

3.1. GÜZELLİĞİN BELİRLEYİCİ MİTLERİ	77
3.2. SAĞLIK VE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNDE 'İYİ'LEŞTİRİLEN BEDEN	86
3.3. BEDENİN YENİ SUNUM ALANI OLARAK MEDYA: (A) NORMALİZE EDİLEN BEDENLER	96
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	111
DİZİN	122

TEZ METNİ

GİRİŞ

Beden, toplumsal bir varlık olan bireyin varlığının somut bir tezahürü olup gerek fizyolojik gerekse sosyolojik açıdan ele alınarak bireyi konu edinen tıp, sanat, sosyoloji, din, felsefe, siyaset gibi birçok alanın araştırma konusu olagelmiş önemli bir unsurdur. Bu nedenle beden, insanlığa ait ilk izlerin görüldüğü yıllardan itibaren önemli bir araştırma unsuru ve nesnesi olarak biyolojik açıdan incelendiği gibi aynı zamanda topluma da ait olması gerekçesiyle sosyal bilimlerin de incelemelerine tabi tutulmuştur. Sosyal bir varlık olarak ele alınan ve sosyolojinin araştırma nesnesi olan bedenin bu yönüyle ele alınmaya başlayıncaya kadar yaşadığı serüvenin; hangi toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmeler sonucu bir değişim yaşadığına yönelik bu seyrin aktarılmaya çalışılacak olduğu bu tezde, beden algısının da hangi etkenlere bağlı olarak etkilendiği de açıklanmaya çalışılacaktır.

Toplumu ele almak aynı zamanda bireyi, bireyi ele almaksa bedeni ele almayı gerektirir. Bu nedenle toplumsal ve sosyal bir varlık olan bedeni yalnızca biyolojik yönüyle açıklamak yetersiz kalacaktır. Bedenin yaşamış olduğu tarihsel ve sosyolojik serüvenin aktarılması, araştırma sınırlarını İlk ve Antik Çağlara kadar götürmekte, dolayısıyla postmodern döneme kadar yaşanan değişim açık bir biçimde görülebilmektedir. Toplumun sahip olduğu kültürel ve sosyal özelliklerinden, dini ve ekonomik yapısına kadar yaşanan gelişmeler, toplumsal değişimin önemli yapıcıları olarak bedeni de incelemeyi gerekli kılarken bedene yönelik algının üzerinden okunabilecek bir araştırma da aynı toplumsal değişimin çerçevesini gözlemleme imkânı sunacaktır. Beden bu serüvende kimi zaman kutsanırken kimi zaman kısıtlanmakta, modern dönemle birlikte üretime hizmet rolüyle ön plana çıkarılırken postmodern dönemde tüketime hizmet yönüyle nesne olarak konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla bir dönemin özelliklerini incelemek, o döneme ait beden algısını şekillendiren unsurların ne olduğunun haritasını çıkarabilmek açısından elzemdir.

Antik Çağlardan postmodern döneme kadar toplumsal koşullar içerisinde beden algısı incelenmeye ve aktarılmaya çalışıldığında bedeni etkileyen önemli dinamiklerden birinin iktidar olduğu görülebilecektir. Dolayısıyla iktidar ilişkileri çerçevesinde bir denetim unsuru olarak ele alınan bedenin nasıl bir mekanizmayla denetlendiği ve bu yönde bedene yönelik politikalar uygulandığı aktarılmaya çalışılacaktır. İktidar, dönemsel koşullara bağlı olarak kullandığı araçları ve denetim mekanizmasını

farklılaştırmaktadır. Antik Çağlarda iktidar kurumsallaşmış yapılarda varlığını tam anlamıyla görünür kılmamış olsa da beden üzerinden denetim ve tahakkümün sağlandığı bir yapı, ataerkil yapının gereği olan eril olanın üstünlüğüne bağlı olarak özellikle kadın bedeninde varlığını sürdürmektedir. Kadın bedeni ataerkil yapının içerisinde ikincil olarak konumlandırılmakta ve erkek beden terbiye edilerek kutsanmaktadır. Orta Çağ'a gelindiğinde etkisini gösteren din, kilise aracılığıyla bedenleri sınırlandırmakta ve tahakküm altına almaktadır. Modern döneme gelindiğinde ise özellikle modern-ulus devletin oluşum aşamasında öne çıkarılan ulus, ulusçuluk gibi kavramlar temelinde iktidar, kendi vatandaşını diğer vatandaşlardan ayıran sınırlar belirleyerek bedenleri kimi zaman tek tek kimi zamansa nüfus olarak denetlemeye ve düzenlemeye yönelik politikalar geliştirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bedenin Antik Çağlardan postmodern döneme kadar toplumsal değişme süreci içerisinde yaşadığı serüveni ele aldıktan sonra postmodernizmin belirleyici mitleri çerçevesinde bedenın görünürlüğünü kazandığı alanların haritasını çıkararak beden algısının hangi yapılar ve süreklilikler içerisinde üretildiğini çözümlemeye çalışmaktır. Bu çözümlemeye varılncaya kadar beden, teorik çerçevede ele alındıktan sonra postmodern dönemin dinamizmleriyle birlikte tartışılacaktır. Postmodernizmin dinamizmlerini ve belirleyici mitlerini belirleyebilmek ve modernizm sonrasında yaşanan değişimi görünür kılabilmek amacıyla dönemsel bir kıyaslama içerisinde ele alınacak olan beden, yine postmodern dönemde görünürlüğünü kazandığı ve üretildiği alanlarla birlikte anlam kazanacaktır. Bu çalışmada, değişime uğrayan zaman ve mekânın anlamını, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin beden üzerindeki etkilerini, bedenın sağlık ve medya sektörü içerisindeki yeri ve önemini yine postmodernizmin haz ve tüketim kültürü çerçevesinde incelemek hedeflenmiştir. Yani çalışmanın amacını oluşturan bu çözümlemelerle birlikte postmodern dönemde beden algısının hangi alanlarda üretildiği sorusuna cevap aranacaktır.

Modernizme bireyin ve bedeninin özgürlüğünü kısıtlaması noktasında eleştiri getiren postmodernizm; bireye, kitlesel ve kamusal alanlardan uzak bir özgürlük vaat etmiş olsa da postmodern dönemde bedenın görünürlüğünü kazandığı sağlık, güzellik, estetik ve medya sektörlerinde yaşanan değişime bağlı olarak, tüketim odaklı postmodern toplumun içerisinde bu alanlar giderek kurumsallaşmış, endüstriyel bir zeminde yeniden inşa edilmiş ve beden bu endüstriyel alanlarda yeniden üretilmeye ve denetlenmeye maruz bırakılmıştır. Postmodernizm, geçmiş dönemlerdeki tüm genellemelere ve

bütüncül bakış açısına karşı çıkararak parçalanmışlığı, özgünlüğü, farklılığı ve bireyselliği savunmaktadır. Neredeyse yaşamın her alanını ve anlamını yapı bozumuna uğratan postmodernizm, birey ve bedeni için de özgürlüğü ve farklılığı savunmaktadır. Bu nedenle postmodern dönemde bireyin görece özgürleşmesi, hazzı kendi kontrolüne verse de beden endüstriyel bağlamda yine bir şekilde kontrol altına alınmaktadır. Bu kontrol ve denetim ise postmodern dönemde bedenin yeni sunum alanlarıyla mümkün olmaktadır. Bedenin endüstriyel alanlarda gerçekleşen gizli ve rızaya dayalı bu denetimi modern dönemde ya da geçmiş dönemlerde olduğu gibi makro yapılar içerisinde değil gündelik yaşamsal pratiklere nüfuz eden daha çok mikro yapılarda gerçekleşerek beden, farklı yapıların ve sürekliliklerin içerisine sürüklenmektedir. Beden, postmodern dönemin büyük ve ısıltılı dünyasında endüstrinin kontrol ettiği çoğul bir iktidar mekanizması içerisinde denetlenmeye devam etmektedir. Bu çoğul ve mikro denetim mekanizmaları ise bedenin postmodern dönemde görünürlüğünü kazandığı sunum alanlarının ta kendisidir.

Literatür taraması, bedene yönelik çalışmaların bireyi konu edinen sanat, tıp, din, felsefe, sosyal bilimler gibi alanlar içerisinde farklı toplumsal bağlamlarla ele alındığını göstermiştir. Beden, hangi alan içerisinde tartışılırsa tartışılsın dönemsel ve toplumsal koşulların etkisi ve değişimi içerisinde yeniden ele alınarak önem niteliği kazanmaktadır. Fakat toplumsal ve sosyal yönünden ayrı düşünilemeyen bedenin sosyoloji literatürüne girmesi yine de yakın dönemlerde gerçekleşmiş olup 1980'li yıllar itibariyle bu çalışmaların hız kazandığı görülmektedir. Teorik çerçeveye değinilirken Klasik dönem sosyologlarının bedeni ele alışı incelendiğinde bedene toplumsal alan içerisinde kendi kuramsal teorileri çerçevesinde dolaylı olarak değindikleri gözlemlenmektedir. Örneğin Klasik sosyologlardan olan Durkheim, bedene toplumun sembolik düzenine işaret eden simgesel bir anlam yüklerken Robert Hertz ve Marcel Mauss gibi isimler de Durkheim'la birleşerek bedene toplumsal açıdan yaklaşp sembolik anlamlar yüklemektedirler. Max Weber, bedeni *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm'in Ruhu* adlı eserinde ele almakta, Protestan ahlakın temelindeki çalışkanlık öğretisinin beden kontrol ilişkisi yarattığını ifade etmektedir. Karl Marx ise Sanayi Devrimi sonrası üretim ilişkilerini ele alırken yine bedeni doğrudan konu edinmeyip işçi bedenlerinin kapitalizm için feda edilmesine karşı bir eleştiri getirmektedir. Genel olarak Klasik dönem sosyologlarının bedeni doğrudan ele almayp kendi kuramları çerçevesinde bedene değindikleri gözlemlenir. Fakat Fenomenolojik yaklaşımın Kartezyen düalizmine ve bedenin nesne olarak

konumlandırılmasına karşı getirmiş olduğu eleştirilerle birlikte beden, doğrudan ve sosyal açıdan ele alınmaya başlanmıştır.

Beden sosyolojisi için kavramsal bir çerçevenin olup olmadığına dair yapılan tartışmaları içeren ilk çalışmalardan biri, Emre Işık'ın 1998 yılında, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sosyoloji Anabilim Dalında yaptığı *Beden ve Toplum Teorisi Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine* adlı Doktora Tezidir. Işık, Batı düşüncesindeki Kartezyen bakış açısının eleştirilmesi sonucunda bedenin öne çıkarıldığını ifade ederek önemli düşünürlerin görüşleri çerçevesinde bedeni ele almaktadır. Bedenin sosyoloji literatürüne dahil edilmeye başlandığı 1980'li yıllardan itibaren beden; sanat, siyaset, ekonomi, kültür gibi birçok alanlarda tartışmaya açılmaktadır. Sanat ve iktidar boyutuyla bedenin ele alındığı çalışmalardan biri olan Gökçen Meryem Kılınç'ın Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nde 2016 yılında yaptığı *Sanat, İktidar, Beden* adlı Sanatta Yeterlilik Tezi ise iktidarın beden üzerindeki izlerini Antik Çağlardan postmodern döneme kadar sanatsal bağlamda incelerken toplumsal ve tarihsel koşulların etkisiyle bedenin ve beden algısının inşa edilme sürecine dair izleri de sunması sebebiyle sanat alanında olduğu gibi sosyoloji alanında da beden konusuna ışık tutmaktadır. Bunlarla birlikte bedenin iktidarla olan ilişkisine ek olarak sağlık boyutuyla da ele alındığı pek çok çalışma bulunmaktadır. Özellikle postmodern dönemde bedenin görünme alanlarından olan sağlık sektörünün yaşadığı değişime bağlı olarak gündelik yaşamı tıbbileştirme ve endüstriyel bir alanda sağlığın inşa edilme sürecini aktaran Deniz Sezgin, *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık* adlı çalışmasında bedeni, sağlık boyutuyla ele almaktadır. Görüldüğü üzere beden 1980'li yıllardan itibaren giderek her disiplinin içerisine nüfuz etmekte ve bireyin görünür kılındığı her alanda beden de sosyal açıdan ele alınmaya başlanmaktadır. Bedenin postmodern dönem içerisinde ele alınmaya başlandığı alanlardan biri de sosyal medya olup, gündelik hayatın önemli bir parçasını kaplayan sosyal medyanın beden algısını doğrudan etkileyen bir iletişim ağı yarattığı açıktır. Sosyal medya içerisinde her geçen gün artarak üretilen yeni söylemler, pratikler ve yeni otorite araçları aracılığıyla beden daha çok ele alınmaya başlandıkça bedenin postmodern dönemde üretildiği zemini daha net görebilmek mümkün olacaktır.

Bedeni iktidar ilişkileri çerçevesinde ele alarak açıklamaya çalışan düşünürlerin başında Foucault gelmektedir. Aydınlanma sonrası aklın ön plana çıkarılmasına bağlı olarak doğayı denetim altına alma çabası bedenin de denetim altına alınabileceği

düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu şekilde dış denetime tabi tutulan beden, sosyal politikalardan biri olarak ele alınmaya başlanmıştır. Modern-ulus devletin oluşum sürecinin etkisiyle beden kitle iletişim araçları aracılığıyla, nüfus ve uyruklaştırma politikalarıyla düzenlenerek modern devlet içerisinde bir denetim mekanizmasında şekillenmektedir. Bu noktada Foucault, bedeni bu iktidar ilişkileri çerçevesinde ele alır. Bedenin farklı toplumsal ve kültürel özelliklere bağlı olarak iktidar mekanizmaları içerisinde yer aldığını ifade eden Foucault'un çalışmaları bu tez çalışmasının teorik zemininin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Foucault, modern döneme geçiş sürecinde baskıcı yönetim anlayışından disipline edici bir anlayışa geçildiğini ve iktidar türünün de bu yönde değişime uğradığını ifade ederken dönemselsel olarak bir ayrıma gitmektedir. 17.yy'da tek tek bedenlere bireysel bağlamda müdahale edilerek bedenin kapatma ve kapatılma durumlarını inceleyen ve bu durumu anatomo-politika olarak açıklayan Foucault; 19. yy. sonrası yönetimsel iktidar tipinin ortaya çıkmasıyla bedene canlı bir tür olarak yani nüfusun bedeni olarak yaklaşılması durumunu biyo-politika olarak açıklamaktadır. Modernizmin kurumsallaşmış ve kitlesel olarak müdahaleci yapısına ve bireyin bedenine yabancılaşmasına yönelik birçok eleştiri getiren postmodernizm içerisinde beden, postmodernizmin belirleyici mitleri çerçevesinde ele alınarak tartışılacaktır.

Sağlık ise, postmodern dönem içerisinde bedenin önemli görüntü alanlarından biri olarak birey ve bedenini etkilemektedir. Sağlık söylemlerinin bedeni ve beden algısını dönüştürerek tüketim eksenini çerçevesinde ve endüstriyel bir zeminde yeniden üretmesi, *tıbbileştirme* kavramı üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Modern dönem sonrası özellikle de postmodern dönemde gündelik yaşamı kapsayan birçok alan, sağlık söylemleriyle birlikte yeniden inşa edilmektedir. Sağlık sektörünün postmodern dönemde endüstriyel bir zeminde yeniden yapılanması gündelik hayatın tıbbileştirilmesine ve yaşamda doğal olarak görülen birçok kavramın anormalleştirilmesine sebep olmaktadır. Bu tıbbileştirme sürecine bağlı olarak bireyler tüketim eksenine sürüklenmektedir. Ve sağlık, güzellik, bedenle ilgili tüm söylemler medya endüstrisi tarafından üretilerek kitlelere dayatılmaktadır.

Bu çerçeve dahilinde çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bedenin Antik Çağlardan modern döneme kadar yaşadığı tarihsel süreç içerisinde dönemselsel ve toplumsal koşulların etkisine bağlı olarak nasıl bir algıyla şekillenerek hangi alanların etkisiyle anlam kazandığı felsefi olarak da yapılan incelemelere bağlı olarak

teorik bir zemin oluşturulmaktadır. İkinci bölümde, bedenın postmodern dönemde görünürlüğünü kazandığı alanları çözümleyebilmek için modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecinde yaşanan dinamikler; feminizm, toplumsal cinsiyet, tüketim kültürü, zaman ve mekân anlamında yaşanan kırılmalar çerçevesinde ele alınacaktır. Zaman ve mekânın değışen anlamını ifade edebilmek için sosyal medya, Foucault'un heteropya kavramıyla birlikte tartışılacaktır. Postmodernizmi belirleyen unsurlar ve yaşanan değışimin görünümleri ikinci bölümde ele aldıktan sonra zemininin hazırlandığı üçüncü bölüm, postmodern dönemin değışime uğrattığı dinamikler çerçevesinde bedeni ve bedenın görünürlüğünü kazandığı alanların bir haritasını sunmaktadır. Postmodern dönemin vaat ettiğı gibi bireye özgürlüğünü verip vermediğı tartışması, devletin iktidar ve denetim mekanizmasını farklılaştırıp çoğaltarak gündelik yaşam pratiklerine yayması noktasında incelenecektir. Postmodern dönemde beden algısının postmodernizmin belirleyici mitleri ve iktidar ilişkileri çerçevesinde, sağıık ve güzellik endüstrisi içerisinde incelenmesi sağılanacaktır. Bu çalışmanın problemleri ve arayışları yapılacak kapsamlı bir literatür taramasıyla mümkün olmaktadır. Çalışma beden sosyolojisine yönelik epistemolojik bir anlatı sunmaktan ziyade postmodern dönemin belirleyici mitleri çerçevesinde bedenın görünme alanlarını sunabilme gayesindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
BEDENİN TARİHSEL SERÜVENİ

1.1. GÜÇ VE CESARETİN SİMGESİ: ANTİK ÇAĞLARDA BEDEN

Beden, tüm çağlar boyunca tartışılmış bir konu olarak, her ne kadar biyolojik bir alana aitmiş izlenimi barındırsa da insanlığa ait ilk izlenimlerin ortaya çıktığı tarihsel süreçten itibaren çoğu bilimin ve alanın araştırma konusu olagelmıştır. İnsana ait bir kavram olarak beden, bireyi oluşturduğu gibi aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin bir parçası olarak gerek kültürel gerek toplumsal ve tarihsel anlamda neredeyse tüm sosyal bilimlerin, felsefenin ve sanatın ilgi alanına girmekte, hatta sağlık ve tıp alanlarında da beden hala tartışılmaya devam etmektedir. İlk Çağlardan itibaren beden konusuyla birlikte izlenilecek olan bu dönüşüm, beden algısının geçirdiği serüvenin incelenbilmesi açısından önemlidir.

Beden konusunun nasıl bir algıyla çerçevesinin çizildiğini ve toplumsal anlamda beden algısı üzerinde gerçekleşen değişim ve dönüşümü anlaşılır kılabilmek amacıyla Mısır, Antik Yunan ve ardından gelen Roma uygarlıkları, oldukça zengin bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu uygarlıkların, Batı uygarlığının temeli sayılabilecek bir süreci oluşturmasıyla birlikte; kültürel anlamda sağladığı birikimle, Batı felsefesinin ele aldığı bazı konulara da kaynak sağladığı görülmektedir. Antik Çağ uygarlıklarına bakıldığında bedenle ilgili gerçekleşen bazı ritüellerle bedenin kutsal olarak atfedilişi görülebileceği gibi aynı zamanda beden ve ruh ikilemi üzerinden ele alınan beden algısıyla Batı felsefesinin düşünce yapısının da nasıl inşa edildiğine tanıklık etmek mümkün olmaktadır.

Antik Yunan ve Roma uygarlıkları, tarihsel süreç içerisinde beden algısını ele alabilmek için yeterli bir kültürel ve toplumsal birikime sahiptir. Yunanlılar, Mısır'ı 'bilgeliliğin pınarı' olarak görmekte, hatta Mısır'ın kendi uygarlıklarının temelini oluşturduğuna inanmaktalardı (Freeman, 2018, s.25). Birbiri ardından gelen, farklı toplumsal ya da kültürel anlayış biçimleri olsa da gerek toplumsal gerek kültürel ya da sanatsal anlamda bedene atfettikleri önemi gösterme biçimi olarak ortak bir kültürel anlayışa sahip olan bu uygarlıklar beden algısının incelenmesi açısından oldukça önemlidir.

Antik Çağlarda beden, Sennet'in *Ten ve Taş* adlı kitabında da belirtildiği üzere, güç ve cesaret simgesi olarak görülerek estetiğe odaklanmış bir biçimde sergilenmektedir (Eke, 2013, s.153). Fakat bu güç ve cesaret simgesi daha çok erkek bedeni üzerinden okunmaktadır. Mısır tarihinde firavunlar üzerinden verilebilecek bir örnekte, Mısır

firavunlarının genellikle erkek olduğu görülmekle beraber kadın hükümdar sayısının az olduğu söylenebilse de sayıları hakkında net bir tahminde bulunmak yine de oldukça zordur. Çünkü kadın firavunlar, kendilerinden sonra gelen erkek firavunlar tarafından tarihten izlerinin silinmesi adına yaptıkları çabalara maruz kalmışlardır. Mısır tarihinin ilk kadın hükümdarı olan Hatşepsut, bazı heykellerde kendini kadın olarak sunmanın gururunu yaşasa da geleneksel olan tapınak kabartmalarında kendisini erkek olarak göstererek kendisinden “Amon’un oğlu” olarak bahsetmiştir (Freeman, 2018, s.47). Hatşepsut’un bazı törenlere takma sakal takarak çıkması ya da kendisini erkek olarak tasvir etmesinin sebebinin altında topluma kendini kabul ettirebilme çabası yatmaktadır. Bu da Mısır tarihinde bedene atfedilen önem üzerindeki gücün ve cesaretin erkek bedeni üzerinden inşa edildiğini gösterir.

Bedenin korunmasına önem veren Mısır uygarlığı, bedenin ve sahibinin mallarının öbür dünyada yaşamasıyla ilgilenecek mumyalama işlemini daha çok zengin insanlar üzerinde gerçekleştirmekte; ölü bedeni, ölen kişinin değerli mallarıyla beraber piramlara gömmektedirler (Freeman, 2018, s.62). 60 yaşını geçmiş olan birkaç kişinin dışında ortalama ömür 29 yıl olarak hesaplanmış fakat seçkinlerin ortalama hayat sürelerinin daha uzun olduğu gözlemlense de 26 kraliyet mumyası üzerinde yapılan bir araştırmaya göre bunlardan yalnızca üçünün 50 yaşından fazla yaşadığı ortaya çıkmıştır (A.g.e., s.62). Çeşitli hastalıklar ve kazalar nüfusun yaşlanmadan erken ölümüne sebep olduğu için nüfus çoğunlukla genç bireylerden oluşmaktadır. Bu da yaşlı olan bireylere daha fazla hürmet gösterilmesine sebep olmuştur. Çünkü yaşlıların bilgeliği, toplumun gözünde bir saygınlığı da beraberinde getirmiştir.

Bugünkü Batı uygarlığının temelini oluşturan Yunan uygarlığı kendi içerisinde Klasik, Arkaik ve Hellenistik (Antik Yunan Çağı, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler, 2011) olmak üzere üç döneme ayrılrsa da bedene verdikleri önemi gösterme biçimi olarak ortak bir anlayışa sahip olup bedensel anlamda farklı uygulamalar ve inanış biçimleri olarak kendi dönemsel özelliklerini ortaya koyabilmişlerdir. Yunan uygarlığında spor, eğitimin bir parçası olarak görülmüştür. Bedensel anlamdaki uygulamaların amacı güçlü ve güzel bir erkek bedeni yaratmak olup bunu sağlayabilmek adına M.Ö. 776 ile M.S. 394 yılları arasında düzenledikleri ve aynı zamanda dini bir festival özelliği taşıyan, Yunancada çıplak anlamına gelen gymnos sözcüğünden türeyen, “gymnasium” adını verdikleri olimpiyat oyunlarını dört yılda bir olmak üzere gerçekleştirmişlerdir (Martin, 2017, s.96.). Bu olimpiyat oyunları ile elde edilen zindelik, rekabet ve cesaret duygusu,

erkekler arasında kazanana karşı verilen toplumsal onay, Yunan eril kimlik ideolojisinin izlerini barındırmakta; hatta Yunanlılar, Akdeniz geleneğinden farklı olarak kıyafetleri olmadan yarışmaktadırlar (A.g.e., s.96). Bu olimpiyat oyunlarının çıplak bir şekilde gerçekleştirilmesinin altında bedenin doğallığı ve güzelliği vurgulandığı gibi tüm Yunan vatandaşlarına açık bir şekilde yapılmasının altında yatan sebep ise panhelenci bir yaklaşımın varlığıdır (A.g.e., s.97). Duerr'e göre ise çıplaklığın savunucusu olan Thukydides, bu durumu uygarlığın bir başarısı olarak görmüştür (Saliji, 2009, s.15). Bu dönemde erkek bedenini çıplak olarak sergilemeye önem veren Yunan uygarlığının bu bedensel algısının altında güzelleştirmeye çabaladıkları bedenin estetik kaygısı yatmaktadır.

İ.Ö. 2400 yıllarında Mısır'daki Beni Hasan'da bulunan mezar duvarlarının bazılarındaki sporla uğraşan insan figürleri, sportif anlamdaki bedensel etkinliklerle Yunan uygarlığından önce Mısır uygarlığında karşılaşıldığını göstermektedir (Çokbankir, 2009, s.77). Fakat Mısır gibi Doğu toplumlarında bedensel etkinliklerin asıl amacı Yunan'da olduğu gibi güçlü olan erkek bedenin sergilenmesinden ziyade halkı eğlendirmek ve gösteri yapmaktır. Çünkü Yunan toplumunda insan vücudunun öncelikli bir değeri vardır ve insanlar bedenlerini geliştirmek için azimli olarak çocukluktan itibaren bedenlerini eğitmeye başlamışlardır (A.g.e., s.77). Dolayısıyla bedenin terbiye edilmesine yönelik ilk etkinliklerin Yunan uygarlığında gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkündür. Dini bağlamda da yapılan bu etkinliklerin Tanrı Zeus'a tapınma gibi bir amacı olduğu da düşünüldüğünde bu etkinlikleri dini bir festival olarak betimlemek yanlış sayılmaz fakat dini yönü dışında, kazananlara bireysel anlamda verilen ödülün ziyade toplumsal bir saygı da getirmesi bu etkinliklerin önemini vurgular niteliktedir. Aynı zamanda güçlü bir bedene sahip olmak adına M.Ö. 4. yy.'dan itibaren yazılı kaynaklarda bedenin beslenmesi ve uyku düzeninin nasıl olması gerektiği, egzersiz saatleri ve cinsel birlikteliğin sayısına kadar birçok bilgiye yer verilmiştir (Kılınç, 2016, s.38-39). Görülüyor ki bedenin terbiyesine ve güzelleştirilmesine yönelik olan tüm bu etkinlikler ve yazılı kaynaklar hangi amaca yönelik olursa olsun Yunan uygarlığında bedenin kutsal bir anlam taşıdığını göstermektedir.

Yunanlılar, kadın ve erkek bedeni üzerindeki ayrımı vücut ısısına bağlı olarak belli bir üstünlük üzerinden sınıflandırmışlardır. Yunanlılara göre kadın bedeni soğuk vücut ısısına sahiptir ve sıcak vücut ısısına sahip olan erkek bedenin tahakkümü altındadır. Eril bedenin dişil beden üzerindeki üstünlüğüne dayanan bu durum, kadınlara

erkekler gibi vücutlarını sergileme hakkı tanımamaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet anlamında kadına tanınan özgürlükler mekân olarak eviyle sınırlandırılmıştır. Bu durum, Yunanlıların vücut ısısı üzerinden tahakküm kuralları oluşturup bedenle ilgili açıklamalarını da bu şekilde yaptıklarını göstermektedir (Sennett, 2011, s.26-28). Sennett'e göre vücut ısısı kuralları, erkek de olsa köleler için de geçerli olup köleler artık çalışmaktan soğumuş olan bedenlerdir ve buna bağlı olarak onlar da sıcak olan eril bedenlerin tahakkümü altına girmiştir (A.g.e., s.26-28).

Yunan toplumunda mekân olarak ev içerisinde sınırlandırılan kadınların, bazı ev işleri için dışarı çıkmalarını gerektiren zamanlar olmuştur. Bu nedenle sürekli çalışmak için dışarıya çıkan kadınlar arasında fiziksel anlamda bir ten farkı meydana gelmekte ve bedensel görünimleri altında farklılığa dayanan bir anlam yatmaktadır. Sürekli dışarı çıkmak zorunda olmayan ve vaktini evin içerisinde çok çalışmadan geçiren kadınların ten renkleri genelde güneş altında kızarmadığından daha açık olmakla birlikte, bu durum açık tenlilik ile koyu tenlilik arasında bir statü farkına işaret etmektedir. Aynı durum köleler içinde geçerli olup sahipleri için sürekli çalışan köleler, erkek olsalar bile, dışarıda güneş altında çalışmaktan daha koyu renkli olmuşlardır (Freeman, 2018, s.67). Böylelikle doğrudan sınıfsal bir ayrımın tabi olduğu dezavantajlı kategorinin içerisine köleler de dahil edilmiştir.

Kadınlar arasındaki bu farklılık dışında kadınların aile içinde de yine bir eril kimlik tarafından denetime tabi tutulduğundan söz edilebilir. Kadınlara göre oldukça özgür sayılabilecek olan erkek, evlenme çağında eşini ararken kadına daha iyi tahakküm edebilmek amacıyla az şey görmüş, duymuş ve öğrenmiş kadınları seçmeye dikkat etmektedirler (Freeman, 2018, s.210). Ayrıca kadınları aile ve evlilik içerisinde de üstünlük anlamında sınıflandıran bazı durumlar söz konusu olmaktadır. Tarih öncesi Yunan toplumlarından itibaren Avrupa'ya dağılmış Yontma Taş Çağ'ı yerleşimlerindeki heykellere bakıldığında; kadınların iri göğüslü, kalçaları ve karınları geniş olarak yontulmuş şekilde doğum ve doğurganlıkla ilgili inanç ve ritüellere sahip olduklarını vurgular şekilde tasvir edildiği gözlemlenmektedir (Martin, 2017, s.31).

Eski Yunan'da erkek bedenine bakıldığında ise altın orana uygun bedenlerin estetik ve güzellik standartlarının göstergesi olarak simetri, biçim ve oranla özdeşleştirildiğine tanıklık edilir. Bu özdeşleşmeyi matematik, kozmoloji, doğa bilimleri ve estetiği de kapsayacak şekilde birleştirip ortaya koyan isim ise Pitagoras'tır (Eke, 2013, s.153). Pitagoras, sayıları arkhe olarak ortaya koyarak evrene matematiksel bir

bakış açısı getirdikten sonra bedeni de aynı bakış açısıyla tartışmıştır. Formel bir bakış açısıyla evreni ikili karşıtlıklar üzerinden oluşan ilkelerle açıklayan Pitagoras, logosun üstünlüğü ile erilliğini birincil olarak ele alırken bunların dışında kalan ikincil durumları dışilikle ilişkilendirmiştir (Özen ve Aslan, 2009, s.33). Bu düşüncesiyle eril olanın dişil olana üstünlüğünü ifade etmeye çalışan Pitagoras, aynı zamanda beden ve ruh kavramları arasındaki ilişkiyi de düalist bakış açısıyla incelemiştir.

Pitagoras'ın ruh göçü olarak imgelediği bu kavramla, ruh ve beden arasındaki düalist ilişkiye değinmesi, bedenin ruhun hapisanesi olduğu görüşüne dayanmaktadır. İnsan, beden ve ruh bileşeninden oluşmaktadır ve burada asli olan ruh, bedenle bir doğuş çarkı içerisine girerek, bu dünyada yaptığı iyiliklere ve kötülöklere bağılı olarak ilahi alana ulaşınca kadar kendisinden daha az ya da daha fazla değere sahip varlıkların bedenlerine göçmektedir (Cevizci, 2019, s. 43). Bu nedenle ruh, kötü arzular tarafından yönetilen beden tarafından ele geçirilmeden kendini bir sonraki bedende acı çekmemek için korumalı ve kollamalıdır. Pitagoras'ın bedene yüklediği bu olumsuz bakış açısı Batı felsefesinin beden ve ruh karşıtlığı üzerindeki düşüncelerin ipuçlarını vermektedir.

Batı felsefesinin başlangıcını oluşturan ve içerisinde Antik Yunan ve Roma uygarlıklarını barındıran Antik Çağ felsefesinin, bedeni ele alırken kullandığı bakış açısı ikili karşıtlıklar üzerinden ele alınan bir bakış açısından oluşmaktadır. Beden ve ruh kavramlarının birbirinin zıttı olarak ele alınmasıyla Antik Çağ felsefesinin beden üzerinde ruha vermiş olduğu üstünlüğü ve bedene atfettiği olumsuzluğu gösterme çabasında olduğunu söylemek mümkündür. Pitagoras'ın da ruhu yücelterek, ruh göçü kavramıyla ifade etmeye çalıştığı bu algı, Antik Çağ felsefesinin düşünürlerinden Sokrates, Platon ve Aristoteles'in de düşünceleriyle özdeşleşmektedir.

Sokrates'e göre ruh ve beden olarak iki unsurdan oluşan insan, benliğinin maddi boyutunu oluşturan bedenden ziyade manevi boyutunu oluşturan ve insanın gerçek benliğine karşılık gelen ruhuna gereken önemi göstermeliydi (Cevizci, 2019, s.76-77). Çünkü gerçek mutluluk ya da insanı iyiye götüren şey, bedensel hazların peşine sürüklenmeden insanın benliğini asıl oluşturan ruha yönelmesiyle mümkün olmaktadır. Sokrates, Atina halkının ruha gerekli özeni göstermediğini düşünerek insanları, ruhlarını iyileştirmeye yönelmeleri için davet etmiştir. Çünkü Sokrates'e göre beden yalnızca ruhun iyiye yönelmesi için gerekli olan bir araçtır. Bedene yüklenen olumsuz anlam karşısında Sokrates, Pitagoras'la aynı noktada birleşse de Sokrates, doğa bilimlerine ve matematiğe Pitagoras gibi önem vermeyip hatta matematiği gereksiz bularak varlığın

daha çok manevi boyutuna yönelmiştir. Sokrates aslında bu noktada felsefenin konularını, fiziksel dünyayı anlama çabalarından farklı olarak bireyin kendisini anlamasına ve keşfetmesine doğru değiştirerek felsefe tarihine yeni bir farklılık getirmiştir. Bu durumun farkında varılmasıyla da daha önceki filozofların tümü “Sokrates öncesi” olarak tanımlanmıştır (Freeman, 2018, s.268). İnsanın bedensel hazlardan ve arayışlardan uzaklaşarak ruhu araması ve ona yönelmesinin ancak akıl yoluyla ve sorgulamayla mümkün olabileceğini savunan Sokrates, bilginin de ancak rasyonel olarak akıl yoluyla bulunabileceğine ve iyiye ancak bu şekilde ulaşılması gerektiğine inanmıştır.

Sokrates’in en büyük takipçisi olan Platon, beden ve ruh ayrımı konusunda Sokrates gibi olumsuz bir tavır sergilemektedir. Fakat Platon’un bedene yüklediği anlam organizmacı devlet anlayışına bağlı bir beden metaforu üzerinden okunmaktadır. Toku’ya göre; devletin amaç, bireyin ise amaç olarak tasvir edildiği organizmacı devlet anlayışında toplum, organik bir yapı olarak tasavvur edilmiş olup birey, bu organik yapının bir parçasıdır (Torun, 2011: Canatan’dan, 2011, s.102). Platon’a göre ilk dönemlerde yaşayan ve az sayılı topluluklardan oluşan insanlar; sevgi, saygı ve hoşgörüye dayalı olarak yasa koyuculara ihtiyaç olmadan yaşarken ilerleyen dönemlerde sayılarının artmasıyla birlikte kargaşalar doğmuş ve bununla birlikte krallık, aristokrasi gibi yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Platon, *Devlet* adlı eserinde, ortaya çıkan bu yönetim biçimine karşı demokrasi anlamında en sert eleştiriyi yapan kişi olarak koyun, köpek ve çoban metaforlarıyla toplumsal yapıyı sırasıyla halk, koruyucular ve yöneticiler olarak sınıflandırmıştır (A.g.e., s.103). Çünkü Platon’a göre insanlar farklı doğalara ve yeteneklere sahip varlıklar olarak yaratılmış olup kendilerine benzer olanlarla beraber yaşama ihtiyacı hissettikleri gibi karakterlerini oluşturan ruh özellikleri de birbirinden farklıdır. İnsanların ruh özelliklerinin de farklı olduğuna inanan Platon, bedeni de aynı bakış açısıyla ele alarak farklı özelliklere sahip insanların yönettiği toplumların da farklı olacağını ifade etmektedir (A.g.e., s.102). Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayacak olan besleyiciler dışında, toplumun başına geçecek niteliğe sahip olan koruyucular ise, Platon’a göre bu vasfa uygun karaktere sahip erdemli kişiler olmalıdır. Ve Platon, koruyuculara bu niteliklerinin kazandırılmasının yolunu eğitimde bularak beden eğitimi için idmanı, ruhun eğitimi içinse müziği belirlemiştir (A.g.e., s.105). Ayrıca Platon, “Gerçek müzisyen ve sanatçı, müzikle beden terbiyesini en doğru oranda birleştirebilendir” sözleriyle, Eski Yunan’da beden eğitime verilen önemi kanıtlamaktadır (Çokbankir, 2009, s.78).

Platon, idealizm felsefesi anlayışına bağlı olarak iyi olana ulaşmak için bedeni bir araç olarak nitelendirerek bedene Sokrates kadar olumsuz bakmadığını gösterse de bu durum, Platon'un bedeni ruhla olan diyalogunda aşağı durumda konumlandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Ruh, Platon'a göre idealar dünyasında bulunduğu için insanın asıl yapması gereken ruhu ait olduğu asıl dünyasına ulaştırmak için çaba sarf etmek olmalıdır (Gökberk, 2010, s.40). Bu nedenle Platon; bedeni, insanı yeryüzünde iyiye ya da kötüye götürebileceği bir araç olarak görmüştür.

Bedeni ne kadar araç olarak görse de Sokrates gibi ruhun bedenden kurtulması gerektiğini savunmayı devam ettiren Platon, bu noktada hazzın da gerekliliğini tartışarak bedenle ilgili düşüncelerini netleştirmiştir. Hazzın bedene mi yoksa ruha mı ait olduğu tartışmasını, hazzın fiziksellekle değil ruhsallıkla bir ilgisi olduğu fikrine dayandıran Platon; hazzın ne olduğunu anlamak için duyum, arzu ve bellek kavramlarının doğalarını açıklamış ve hazzı duyumsamak için bedenin gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Fakat bu noktada haz, yalnızca ruhsal olanla ilişki kurması durumunda duyumsamaya yol açmaktadır. Duyum ise ancak zihnin bunu kavramasıyla ortaya çıkabileceğinden ruh, bedenin sahip olmadığı bilgilere sahip olup bedenin duyumsayamadıklarını duyumsayabilmektedir (Saliji, 2009, s.30). Platon bu nedenle ruhu bedenden kurtarmaya çalışarak oluşturduğu düalist anlayışıyla bir sonraki felsefi ve dini düşüncenin oluşumunda da önemli bir rol oynamıştır. Platon'un ruh ve beden ayrımını yapmaya çalıştığı bu fikirleri öğrencisi olan Aristoteles'le devam ederek biçimlenmiştir.

Aristoteles, Platon'un düşüncelerinden etkilenecek felsefesinin büyük bir bölümünü Platon'un düşüncelerine dayandırsa da açıklamalarını yaparken metafizik yerine sağduyuyu öne çıkarmasıyla da anlaşıldığı gibi Platon'un idealar kuramının geçerliliğini idealar için koymuş olduğu bağımsız varlığın anlamsız olması sebebiyle eleştirerek kabullenmemiştir (Martin, 2017, s.312). Fakat demokrasi konusunda Platon'la ortak noktada birleşen Aristoteles, demokrasiyi iyi bir yönetim biçimi olarak tanımlamasına rağmen yönetimi elinde tutanlar için yaptığı eleştirilere bağlı olarak yaradılış gereği farklı ruhsal özelliklere sahip olan insanların yönetim konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu düşünerek gelenekselci bir tavır sergilemiş ve köleliği savunmuştur (Freeman, 2018, s.278-279). Yani Aristoteles için devlet yönetiminde rol alanlar ayrıcalıklı olan kesimden oluşmalı ve kölelik, beden işçiliği ve ticaretiyle uğraşanlar yönetimden uzak durmalıdır. Demokrasi ve yönetim konusuna ek olarak biyoloji ile de uğraşan Aristoteles, doğruluğu sorgulanan gözlemlediği bazı

bulgularla kadın bedeninin erkek bedeninden doğaları gereği daha aşağı konumda olduğunu düşünerek kadınları “tamamlanmamış erkekler” olarak nitelendirmiştir (Martin, 2017, s.314). Aristoteles, kadınları erkeklerden aşağı bir konumda görerek kadınları bu kavramla değerlendirmeye çalışsa da insan topluluklarının ancak kadın ve erkek birlikteliği sayesinde başarılı ve mutlu olabileceğine inanmış; ancak yine de ev içerisinde yönetenin erkek olması gerektiğini savunmuştur (A.g.e., s.314).

Epikuros’un yönetimi altında felsefi çalışmalarının yürütüldüğü, Helenistik-Roma Dönemi’nin başat felsefelerinden biri olan Epikuroşçuluk, insanların hazzın peşinden koşması gerektiğine inanmıştır (A.g.e., s.357). Fakat buradaki hazcılık düşüncesi, hedonizm anlayışından bazı noktalar açısından farklılık göstermektedir. Cevizci’ye göre Epikuros için aynı değere sahip tek bir haz olmadığı gibi hazları doğuran üç tür arzu bulunmaktadır. Hazları doğal, zorunlu ya da ne doğal ne de zorunlu hazlar olarak kategorilere ayıran Epikuros, üçüncü kategorideki hazları bedensel hazlar olarak nitelendirmiştir. Ne doğal ne de zorunlu bir haz olarak zenginlik ya da lüks isteği gibi arzuların olduğu bedensel hazlar, Epikuros’a göre doğru olmamakla birlikte kişiyi mutsuzluk ve acıya götürmektedir. Çünkü Epikuros’a göre beden hiçbir zaman tatmin edilemediği için bu hazların peşinden koşan insanlar, sürekli doyumsuz kalarak acı çekmektedirler (Cevizci, 2019, s.145-146). Bunun yanında yine de bedensel hazları küçümsemeyen Epikuros, hedonizm anlayışının bedeni yüceltmesindeki anlayışıyla birbirinden ayrılmaktadır.

Helenistik Dönem’in Epikuristlerden sonra gelen ikinci önemli felsefi akımı, Roma İmparatorluğu dönemindeki Stoacılıktır. Roma döneminde ruhun bedenden üstün olduğu düşüncesi devam etmekle birlikte bu dönem düşünürlerinden olan Seneca, düşüncelerini akla dayandırarak açıklama yapmış ve Stoa döneminin genel özelliklerine uygun olarak insanın eylemleri ve mutluluğunun nasıl olacağını ele almıştır. Ele aldığı bu konu hem Eski Yunan hem de Helen döneminin ahlak anlayışlarındaki genel özellikleri yansıtmaktadır (Avcı, 2019, s.69). Ahlak, mutluluğa ulaşmak için gereken yaşam ilkesi olup ahlakın temelinde yatan ise evrenin doğasını bilmek anlamına gelen doğaya uygun yaşam biçimidir. İnsanın doğasını ise aralarında derece farkı bulunan kalıcı bir ruh ve ölümle birlikte yok olan beden oluşturmaktadır (Özden ve Elmalı, 2017, s.199). Bu şekilde ruhu yücelterek bedenden bir üst derecede konumlandıran Seneca, “...bedenini çalıştıran ne kadar çok kişi var da zekasını kullanan ne kadar az! Kollarına, omuzlarına hayran olduğumuz insanların ruhları ne kadar güçsüz! ...” (Seneca, 1992, s.2-3)

sözleriyle bedenın terbiyesi için bu kadar çaba sarf eden Yunan toplumunu eleştirerek ruha daha çok önem verdiğini bir kez daha göstermektedir.

Antik Çağ uygarlıklarına bakıldığında kendini toplumun kültürel izlerinde ifade eden bedenın algılanış biçiminin güç ve cesaret üzerinden okunduğu görülmektedir. Bu güç ve cesaretin gösteriliş biçimi, özellikle Yunan uygarlığında kültürel anlamda bir etkinliğe dönüşerek panhelenci bir düşünceye hizmet ettiği gibi aynı zamanda dini bir ritüel olarak da gözler önüne serilmektedir. Sportif etkinliklerin ilk görüldüğü yer olan Mısır uygarlığındaki amaç eğleneyken, Yunan uygarlığına gelindiğinde daha çok bedenın eğitimi için çaba sarf edilmektedir. Roma uygarlığında ise, benzer etkinlikler devam etmekle birlikte yine de bedene verilen bu kutsal rolün azaldığı görülmektedir. Genel itibarıyla Antik Çağ uygarlıkları, bedeni ve bedenın eğitimini ön plana çıkararak kutsal olarak kabul ettiği beden üzerindeki bu algıyı kültürel izlerine taşımaktadır. Bu kültürel izlerin bir parçasını oluşturan unsur ise ataerkil bir toplum yapısının beraberinde getirmiş olduğu eril bedenın üstünlüğü ve dişil bedene olan tahakküm ve denetimidir. Kutsallığını erkek bedeni üzerinden inşa eden ve erkek bedenini yüceltmek için çabalayan Antik Çağ uygarlıklarında kadınlar, genellikle eve hapsedilen ve erkeklerin denetimine tabi tutulan aşağı varlıklardır. Kadın bedenine yönelik pek çok beden algısını, bu ikincil konumları meydana getirmektedir. Özellikle statü farklılığına işaret eden ten farklılıkları gibi faktörlerin dışında Pitagoras'ın arkhe olarak kabul ettiği sayılarla ele alınmaya başlanan bedenın estetik yönünün tartışılması ve altın oran olarak bedenın güzellik algılarının ortaya konulmasıyla birlikte beden, biçim ve simetri üzerinden okunmaya başlanmıştır. Fakat Antik Çağ'da bedene felsefî açıdan bakıldığında, bedenın Batı felsefesinin temelini atacak bir şekilde düalist bakış açısıyla ele alınarak ruhla birlikte okunmaya başlandığı ve bedene atfedilen kutsal rolün giderek azaldığı görülmektedir. Sokrates, Platon ve Aristoteles'in genel hatlarıyla beden-ruh ikiliği üzerinden ele almaya ve anlamlandırmaya çalıştığı bu bakış açısı, Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte devam etse de bedene verilen değer farklı bir yöne doğru evrilmekte ve Antik Çağ uygarlıklarının bedene atfettiği kutsal rol tersine çevrilmektedir.

1.2. KUTSANAN BEDENDEN İNCİTİLEN BEDENE

Antik Çağ'daki beden ve ruh ilişkisi üzerinden düalist bakış açısıyla ele alınan beden algısı, Orta Çağ'da da devam etmektedir. Fakat Orta Çağ'da beden algısının değişmesine sebep olan en büyük etken Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle

ortaya çıkmıştır. Dinsellik etkisinden fazlasıyla etkilenen beden, Antik Çağ'daki özgürlükçü beden anlayışından uzaklaştırılarak tamamen kilise öğretileri tarafından sınırlandırılan, şekillendirilen ve bireye ait olarak bile kabul görmeyen bir konumda kısıtlanarak değişime uğramıştır.

Antik Çağ döneminde ortaya çıkmış olan Yahudilik, kavim dini olduğu için tam anlamıyla etki gösterememiş, bu nedenle tek tanrılı dinlerin asıl ortaya çıkmaya başladığı Orta Çağ döneminde; İsa ile yayılan ve Yahudiliğin özelliklerini taşıyan Hristiyanlık büyük yankı yaparak dönemin bilim, düşünce, kültür gibi alanlarında değişim meydana getirmiştir. Ayrıca Orta Çağ döneminin tek tanrılı dini yalnızca Hristiyanlık olmayıp, İslam'ın da varlığıyla beraber bu üç din, Tanrı'nın evreni belli bir zamanda yarattığını ileri sürmüş ve yoktan yaratmayı kabul etmişlerdir (Çüçen, 2019, s.27-28). Tek Tanrılı inancın ortaya çıkmasıyla kutsal kitap olan İncil'in öğretileri, toplumu belirleyen en büyük etken olarak görülmüştür. Belirleyici bir unsur olarak din, dönemin felsefe anlayışını da etkilediği gibi beden algısını da aynı yöne doğru bir değişime uğratmıştır. Felsefe, dinin emrinde bir araç durumuna geçerek beden de araç olarak konumlandırılmıştır (A.g.e., s.28). Bedenin bir araç olarak konumlandırılması, bedenin kendisine yüklenen olumsuz bir anlam çıkarımında bulunabileceğini gösterdiği gibi aslında Orta Çağ döneminde bedene yönelik iki yönlü bir yaklaşımın varlığından bahsetmek de mümkündür.

Orta Çağ döneminde bedenin günahın kaynağı olarak görülmesiyle beraber kutsal yönüne de vurgu yapılması, bedeni hem düşman hem de kutsal bir tapınak olarak görmek gibi iki yönlü bir yaklaşımın varlığını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle beden çarmıha gerilmeli ve incitilmeli, aynı zamanda şerefli kabul edilerek sınırlandırılmalı ve kutsanmalıdır (Şişman, 2018, s.23). Bedenin şeytani kabul edilerek bedene düşmanca bir tavır takınılmasının altında yatan sebep, Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte tartışılan ilk günah olayıdır. Bu nedenle Antik Çağ felsefesindeki ruhun bedene üstünlüğü, Orta Çağ döneminde de devam etmekle birlikte beden daha fazla sınırlandırılarak hor görülmeye başlanmıştır. Fakat bedene karşı bu düşmanca tavırla birlikte Hristiyanlık öğretisi olan Hz. İsa'nın Tanrı'nın yeryüzünde bedensel ve dünyevi zuhuru olarak beden bulmuş hali olduğu düşüncesi, bedeni bu değersizlikten biraz olsun kurtarmak için bir sebep olarak görülmüş böylelikle bedenin kutsallığı da vurgulanmıştır (Yıldırım, 2008, s.48). Orta Çağ'ının bedene yaklaşımındaki bu iki yönlü tavır, genel itibariyle bedene sahip olmanın

getirdiği kutsal bir sorumluluğu her ne kadar üstlenmesi gerektiğinin farkında varsayarsa da Orta Çağlılar tercihini bedeni değersiz görmekten yana kullanmışlardır.

Antik Çağ felsefesi düşünürleri genel bakış itibarıyla bedeni ruhun mezarı olarak nitelendirerek, Orta Çağ felsefesindeki olumsuz tavra zemin hazırlasalar da Antik Çağ toplumunun kültürel özelliklerine, ritüellerine ve bedensel etkinliklerine bakıldığında aslında bedeni özgürlükçü bir bakış açısıyla ele aldıkları görülür. Hatta bu özgürlükçü anlayış özellikle erkek bedenini çıplak bir şekilde sergileyerek ve bedeni eğitmek için çaba sarf ederek kendini açık bir şekilde göstermiştir. Fakat Orta Çağ felsefesi, toplumdaki tüm belirleyici unsurlarını din ile şekillendirmesiyle beraber bu özgürlükçü yapıyı ortadan kaldırarak bedeni, sınırlayan hatta önemsizleştiren bir tavırla konumlandırmıştır. Yine de ortak sayılabilecek özellik iki felsefede de insanın bir beden bir de ruh yanının bulunmasına yöneliktir. Fakat Orta Çağ'da ruhsal olan Tanrısal olarak nitelendirildiği için dolayısıyla amaç da ruhsal yanı iyileştirmek olduğu yönündedir. (Çüçen, 2013, s.31). Ayrıca Antik Çağ felsefesinde çocuk yaştan itibaren bedenin terbiye edilmesi için oldukça çaba sarf edilmekte, Orta Çağ insanına göre ise insanın bedensel yanı, dünyadan bir parça olduğu için negatif bir anlama bürünmektedir.

Orta Çağ dönemindeki algıya göre beden, insanı dünyevi olana yakınlılaştırarak dünyaya çekerken yükselmek isteyen ruhun önüne geçmektedir (Canatan, 2011, s.203). Hristiyanlıkta çilecilik ve bunun yaşandığı yer olan manastır hayatı olmak üzere pek çok gelişmelere tanıklık ederek olumsuz beden fikri böylece ortaya çıkmaktadır (A.g.e., s.203). Bu nedenle insan, haz gibi dünyaya ve bedene ait olan duygulardan uzaklaştırılmalı ve yalnızca ruhunu iyileştirme çabası göstermelidir. Tüm bu düşüncelerle birlikte beden Orta Çağ döneminde dinsel etkisinde kalarak değersizleşmiş; din, iktidar ve kilise aracılığıyla sınırlandırılarak dizginlenmeye çalışılmış, böylelikle yeni bir beden algısı meydana gelmiştir (Kılınç, 2016, s.42). Bu dinsel etkiyle birlikte kilise kurumu aracılığıyla günahlar belirlenmiş ve bundan en çok etkilenen beden olmuştur. Çünkü her türlü bedensel haz, günahla sonuçlanmakta ve bu durum insanı Tanrı'dan uzaklaştırarak dünyevi olana yaklaştırmaktadır. Aynı zamanda Hristiyanlıkla birlikte bedensel ıstırap da manevi bir değer kazanmaktadır. Çünkü Hz. İsa, kendi çektiği ıstıraplarıyla acıyı aşmaya çalıştığı için Hristiyanlar da bu durumu hazzı yaşamaktan daha önemli bir durum olarak görmektedirler. Böylelikle Hristiyan kişi hayat içinde karşılaşacağı ıstıraplara bağlı olarak duyduğu fiziksel acıyı aşma yolunda gösterdiği gayretle birlikte aslında bedene karşı kayıtsız kalmış olacak ve bu durum kişiyi Tanrı'ya daha çok yakınlılaştıracaktır.

(Sennett, 2011, s.109). Yani bir Hristiyan'ın yapması gereken şey, kendisini her türlü bedensel hazzıya götürecek olan şeyden uzak durmaktır.

Bedensel acı yaşayarak Tanrı'ya yakınlaşma düşüncesinin en çarpıcı örneklerinden birini Origenus göstermektedir. Çünkü Origenus kendi inançları uğruna kendini hadım ederek bedensel olarak duyabileceği bir hazzın önüne geçmekte, böylelikle Tanrı'ya daha çok yaklaşabileceğine inanmaktadır. Origenus'un bu eyleminin altında yatan sebep bedenın arzulanmasının önüne geçmek olduğu gibi aynı zamanda bedenın dokunmaması, tat ve doku almadan kendi fizyolojisine kayıtsız kalması için gerekli olan duyumsal uyarıcılarının kesilmesi gerektiğine inanmasıdır (A.g.e., s.118). Bir Orta Çağ insanı için bedensel hazzın yok olarak acıyla baş etmenin önemi, aynı zamanda günahlarından kurtulabilmek için bu durumu bir fırsat olarak görmesinden de kaynaklanmaktadır.

Orta Çağ döneminde ortaya çıkan bir yenilik olarak beden ve günah arasında kurulan bu ilişki, ilk günahı işleyen kişinin kadın olması sebebiyle kadın bedeni üzerinde daha çok tezahür bulmaktadır. İlk günahın kadın tarafından işlenmesiyle birlikte dünyanın kadın yüzünden cezalandırıldığı düşüncesi, kadını erkeğe göre daha zor bir durumda bırakarak kadının kötülüğün kaynağı olarak görülmesine sebep olmuş ve kadın erkekten daha çok beden olarak algılanmıştır (Saliji, 2009, s.23). Bu nedenle bedensel hazzın noktası olan cinsel anlamdaki tüm sınırlamalar, kadın bedeni üzerinde yoğunlaşarak kadın cinselliğini erkeğin cinselliğine göre daha fazla sınırlandırmıştır. Ve bu sınırlamalar yalnızca cinsellik bağlamında gerçekleşmeyip kadını dış görünüşü üzerinden de düzenlemelere götürmüştür. Cinselliği çağrıştıracak kıyafetlerin yasaklanmasıyla birlikte kadının süslenmesi de yasaklanmıştır. “Kadın, dünyadaki modalara uyarak ahlaksız çıplaklığıyla kendi masumiyeti hakkında şüpheler uyandırdığında, günahını iki kat artırmaktadır, çünkü bu durumda yalnızca utanca karşı günah işlemiş olmakla kalmayıp başkalarının da saflığına karşı günah işlemesine sebep olmaktadır” (Tseélon, 2002, s.24). Bu düşünce yapısı, ataerkil bir yapıyla temellenip kadınları bekar kalmaktan ziyade evlenmeye iterek, kadınları kötü yola düşmekten ve zinaya bulaşmaktan alıkoymaya çalışmaktadır.

Orta Çağ döneminde kadına bakış açısının değişime uğramasındaki en büyük sebep Hristiyanlığın doğmasından kaynaklanmaktadır. Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte Orta Çağ dönemine hâkim olan skolastik felsefenin temel aldığı ve dişil bedeninin eril bedene karşı yetersizliğinin savunulduğu Aristotelesçi öğretisi, kadına karşı bu olumsuz

bakış açısının temellerini Antik Çağ döneminde atarak etkisini Orta Çağ sonuna kadar göstermiştir. Orta Çağ döneminde kadın, baba evinden kurtulmak için evlilik yoluyla ya da dönemin dinsel kurumlarına katılımı ile bağımsızlığını yakalama çabasında olsa da koca evindeki bağımsızlığı baba evindeki bağımsızlığından daha kısıtlı olmaktadır. Bu nedenle Orta Çağ'da kadınlar, tercihlerini kendilerini dine adamakta bulmuşlardır. Ayrıca bir sığınma ve kaçış olarak görülen, çoğunluğunu günahkâr sayılan kadınların oluşturduğu bu dinsel kurumlarda okuma yazma gibi imkanlar da tanındığı için Hristiyanlığın hızla yayılmasında kadınların katkısı göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür (Tenik, 2016).

Orta Çağ'da beden algısının gözlemlenebileceği en acı tarihsel gerçeklerden biri de cadı avlarıdır. Cadıların ve büyücülerin varlığı Antik Çağ'a kadar sıradan olarak görülse de Orta Çağ dönemine gelindiğinde bu durum kilise öğretileri aracılığıyla farklı bir algıda şekillenmiştir. Orta Çağ'da kara ölüm denilen salgına çözüm bulamaması sebebiyle otoritesi sarsılan kilise, cadılar üzerinden yürüttüğü bir algıyla bu durumdan kurtulmayı amaç edinmiştir. İlk kez 1180 yılında Engizisyon tarafından gerçekleştirilen eylemin sonucu olarak bir kadının cadı olması gerekçesiyle yakılması, cadı avlarını beraberinde getirerek birçok kadının yakılmasına zemin hazırlamıştır (Tenik, 2016). İçlerinde erkek cadılar olsa da genellikle kadınlardan oluşan; yaşlı ve çirkin bir görünüme sahip, çoğunlukla dul kadınların oluşturduğu bu cadılar, kilisenin yarattığı bu algının cezasını çekerek Orta Çağ toplumunda kadının dış görünüşü üzerinden olumsuz bir algının yaratılmasına sebep olmaktadır. Bu durum Orta Çağ döneminde yaşlılığa karşı, özellikle de kadın bedeninin yaşlı olmasına karşı, olumsuz bir tavrı ve algıyı topluma aşılamıştır.

Toplumdaki diğer tüm unsurlar gibi bedenin özgürlüğü de Orta Çağ döneminde doğan skolastik felsefe tarafından belirlenmiştir. Aristotelesçi bir felsefeye dayalı olarak din temelli, kapalı ve dogmatik özellik taşıyan skolastik felsefede insan; bağımsız bir birey değil, yalnızca Tanrı'nın kulu olan bir işçidir ve burada bireyin kendisinin de bir önemi yoktur (Çüçen, 2013, s.171-172). Orta Çağ'ın felsefi düşünce yapısını oluşturan ve Aristoteles'in düşüncelerine bağlı olan skolastik felsefe, aslında İ.S. 5. yy.'a kadar etkisini gösteren Patristik felsefedir. Fakat Patristik felsefenin skolastik felsefeden farkı, düşüncelerini Aristoteles yerine Platon'a dayandırmasıdır. Yani denilebilir ki Orta Çağ felsefesi, Platon ve Aristoteles'in dogmatik çerçevede ve dinsel bakış açısıyla yeniden yorumlanmasıyla oluşmaktadır (Özen ve Aslan, 2009, s.39). Çünkü Orta Çağ döneminin dogmatik özelliği sebebiyle yeni fikirlerin doğması yasaklanarak kilise öğretilerine karşıt

düşüncelerin geliştirilmesi de ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle dönemin felsefesinin tek amacı, karşıt görüşleri çürüterek kutsal ve dogmatik kabul edilen bilgileri temellendirmeye çalışmaktır.

Kilise babalarının felsefesi olarak tanımlanan Patristik felsefenin öncülerinden Aziz Augustinus, Yeni Platoncu bir düşünür olarak tanımlanmaktadır. Çüçen'e göre, Platon'un düalist bakış açısıyla ele aldığı insanın maddesel boyutunu oluşturan beden ile maddesel olmayan boyutunu oluşturan ruh kavramlarındaki ruhun ölümsüzlüğü fikri, Aziz Augustinus'a göre iyi bir kuramdır fakat Augustinus, insanın iki farklı varlığın birlikteliği olma düşüncesindeki açıklamasını yetersiz bulmaktadır. Aristoteles ise Aziz Augustinus'a göre madde ve ruhun birliğini iyi açıklarken ruhun ölümsüzlüğünü açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Platonist görüşten ayrılan Aziz Augustinus, düalizmi değil madde ve ruhun birliğini savunmuştur. Ruh için iyi olanı insan için de iyi olarak tanımlayan Aziz Augustinus, madde için iyi olanın her zaman insan için iyi olmadığını da söylemektedir. Madde ise duyular, yani bedenimiz tarafından algılanmaktadır. Ruhun ölümsüzlüğü fikrini savunurken dayandığı temel nokta ise değişmeyen bilgisini ruhta bulmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bilgi ve bilimin ruhta var olduğunu savunarak değişenin bilgisinin madde olan vücut yani bedende bulunduğunu düşünmektedir. Bu nedenle vücut değişmeye elverişli olduğu için eğer ruh vücutla bir harmoni yani uyum içinde olsaydı ruhun da ölümlü olması gerekirdi çıkarımını yapmıştır (Çüçen, 2013, s.69-72).

Cevizci'ye göre, Hristiyanlığa ve buna bağlı olarak kötü ve günah kavramlarına inanan Aziz Augustinus, bu kavramlar için Tanrı'yı değil insanı sorumlu tutmuştur (Cevizci, 2019, s.204). Aynı zamanda ruhun bedene üstünlüğünü savunarak bedeni ruhtan daha aşağı durumda konumlandırmış ve asıl var olması gereken düzenin aşağı konumun üst konum tarafından yönlendirilmesi olduğuna inanmıştır. Fakat ilk günahın işlenmesiyle kendini gösteren ve aynı zamanda bu durumu "bedenin ruha başkaldırması" olarak tanımlayan Aziz Augustinus, düzenin böylelikle altüst olduğuna inanmıştır. Ruh, bedeni ve bedenini araçlarını yönlendirmekle görevliken kötülüğün ortaya çıkmasına bağlı olarak bu düzen bozulmuş, böylelikle ruhun akıllı parçası tarafından yönetilmek durumunda olan cinsel arzular, duyusal istek ve hazlar, ya da tutku gibi durumlar ruha tahakküm etmeye başlamıştır (A.g.e., s.204). Bu düzenin bozulmasına sebep olan günahla ilişkili bu kötülük kavramı ise; Tanrı'nın ruha yüklediği özgürlük arayışı aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle günah ve kötülük Tanrı'dan değil, insanın kendi yaptığı

özgür seçimlerinin sonuçlarından ve ruhlarının bedenlerine boyun eğmesinden kaynaklanmaktadır.

Aziz Augustinus, ruh ve beden arasındaki tahakküm ilişkisini aynı zamanda eril ve dişil olan üzerinde kurguladığı boyun eğme kavramı üzerinden de açıklamaya çalışarak dişil olanı boyun eğmesi gereken taraf olarak değerlendirmiştir. Dünyevi olanı dişil olanla özdeşleştirerek duygulanımlarına hâkim olamayan zayıf tarafı dişil olan taraf olarak açıklarken boyun eğilmesi gereken tarafı ise kusursuz ve tam olarak gördüğü eril taraf olarak ele almıştır. Bu tahakküm ilişkisinin bozmak adına farklı olarak kadına da Tanrı'yı benimseme zorunluluğu dayatılsa da farklılıkların tümü kadının bedensel güçsüzlüklerine dayandırılarak eril tahakküm üzerinden boyun eğme kurallarını geçerli kılmak için aradaki çelişki kapatılmaya çalışılmaktadır (Özen ve Aslan, 2009, s.38).

Orta Çağ dönemine hâkim olan ve dönemin felsefi zihniyetini de aynı zamanda şekillendiren, Tanrı devleti ve yeryüzü devleti olarak iki ayrı devletin olduğu inancı Aziz Augustinus'ta da görülmektedir. Bu çerçevede Tanrı yerine maddenin yer aldığı dünyaya yönelerek yeryüzünü ve kendilerini Tanrı'dan daha çok sevenler, duysal isteklerin peşinde olduğu için yeryüzü devletini, buna karşı ruhsal olana yönelerek gerçek iyi ve aşkın ne olduğunu bilenlerin ise gökyüzü devletini oluşturduğunu ve gökyüzü devletinde birleştiklerini ifade etmiştir (Cevizci, 2019, s.208). Bu nedenle tercihini yeryüzü devleti için kullanan insanlar günah işlemekte ve bedenlerinin istekleri altında ezilip; nefis, şehvet, arzu gibi bedensel duyuların peşinden giderek Tanrı'dan kendilerini uzaklaştırmaktadır (A.g.e., s.208). Aziz Augustinus'un günahın ve kötülüğün sorumluluğunu Tanrı'ya değil de insana yüklemesi, insanı bir birey yani özne olarak ele aldığını ve bu düşüncesiyle Orta Çağ düşünürüne göre yenilikçi olduğunu göstermektedir (Çüçen, 2013, s.89). Bu noktada Augustinus'un, görüşleriyle Orta Çağ felsefesine hizmet ettiği bilirse de insanı özne olarak ele almasıyla modern felsefeye yıllar öncesinden gönderme yaptığı çıkarımında bulunmaktadır (A.g.e., s.89).

Dönemin diğer düşünürlerinden olan skolastik felsefenin öncüsü Boethius, Aziz Augustinus gibi Platon ve Aristoteles'in görüşlerinin bir sentezini oluşturarak düşüncelerini inşa etmiştir. Boethius, insanı bedene düşen bir ruh olarak tanımlayarak tüm nesnelerin doğal bir amaç içerisinde olduğunu belirtir. Bu noktada insana düşen ise, Tanrı'dan ayrılarak düşmüş olduğu bu yerden kurtulmak için çabalamak ve ruhun özgürlüğü için çabaladığı bu yolda Tanrı'nın yolunda olmaktır. Yani Tanrı'yı düşünerek Tanrı'yı bulacak olan insan seçim yapacağı için özgür olup felsefe ve tanrıbilim

vasıtasıyla bu amacına ulaşabilecektir (A.g.e., s.99-100). Bu görüşüyle Boethius, Aziz Augustinus' la benzer şekilde insanı özne olarak görmesi noktasında birleşmektedir.

Aquinalı Thomas'la beraber Aristoteles kaynaklı yorumların temele alındığı görülmektedir. Doğu'da ve Batı'da birçok düşünür tarafından karşılaşılan ruhun bedeninin mezarı olduğu görüşündeki düşünce Aquinalı Thomas'la birlikte Aristoteles'te olduğu gibi ruhun ve bedeninin iki ayrı töz olarak ele alınmasına karşı birbirinden farklı olarak ele alınmamaktadır. Çünkü Aquinalı Thomas, Aristoteles gibi ruhun bedeninin bir formu olduğundan söz etmektedir. Ruh, bu durumda var olması için bedene bağlı olmayıp bedeninin ölümünden sonra da varlığını sürdürmektedir. İnsan varlığı, ruh ve bedeninin birlikte tek bir töz meydana getirmesinden oluşmaktadır. Buna göre hissedilen ya da duyulmayan bir duruma karşı hissedilen ya da duyulmayan olan yalnızca beden ya da yalnızca ruh değil, bir bütün olarak insandır (Cevizci, 2019, s.347-348). Aquinalı Thomas bu bağlamda Aristoteles'in görüşlerini Hristiyanlık felsefesiyle bağdaştırarak Orta Çağ dönemi felsefesine katkıda bulunmuştur. Aquinalı Thomas, ruh ve beden birliğini savunarak ruhun ölümsüzlüğüne ve yeniden diriltileceğine inanmış, yani Aziz Augustinus gibi bedene karşı daha olumlu bir tavır ortaya koymuştur. Fakat Orta Çağ dönemi boyunca etkisini gösteren Hristiyanlıkta ruhbanlık yaygın olduğu için yine tartışılan ilk günah sebebiyle beden günahın ve kötülüğün kaynağı olarak kabul edilmiştir (Şişman, 2018,s. 23-24).

Orta Çağ dönemi boyunca etkisini neredeyse tüm düşünürler üzerinde gösteren tümeller tartışması, skolastik felsefenin temel problemi haline geldiği gibi bu tartışmanın zamanla farklı bir yol izlemesi Rönesans dönemine atılacak ilk adım niteliği taşımaktadır. Aziz Augustinus, tümellerin varlığını Platoncu bir yaklaşıma dayalı olarak savunsa da tümellerin idealar dünyasında değil Tanrı'nın zihninde yer aldığını düşünmesi noktasında Platon'dan ayrılmaktadır. Bu kavram ise Çüçen'e göre aynı zamanda kilisenin ve Hristiyanlığın resmi görüşü olarak kabul edilen bir kavram realizmini de içermektedir (Çüçen, 2013, s.95). Orta Çağ'ın aydın bilginlerinden Petrus Abelardus ise, tümelleri tartışırken kavram realizmi ve onun karşısında yer alan nominalizmi uzlaştırmaya çalışarak kavramların gerçek olmadıklarını fakat gerçeklikten çıkarıldıkları için bir gerçeklik taşıdıklarını öne sürmektedir (Konseptüalizm, 2011). Fakat nominalizmin savunucusu olan Ockhamlı William, tümeller tartışmasında tümellerin var olmadığını ve sadece birer isimden meydana geldiklerini düşünmektedir.

Ockhamlı William'a göre tümeller zihinsel anlamda yapılan soyutlamalardan oluşmaktadır. Bu noktada cisimsel bir varlığa sahip olmayan tümeller ağızdan çıkan birer sestten ibaret oldukları için, skolastiğin asıl ilgi duyduğu metafizik ikinci plana atılarak epistemoloji ortaya çıkmıştır. Böylece Rönesans'a geçişi de kolaylaştıran Ockhamlı William, felsefenin asıl problemini epistemoloji olarak belirleyerek bilginin kaynağının deney ve tecrübe olduğunu ifade etmiştir (Çüçen, 2013, s.243). Ockhamlı William'ın tümeller tartışmasını getirdiği bu nokta, Orta Çağ dönemi boyunca etkisini gösteren metafizik temelli felsefi anlayışa sahip, kilise öğretileriyle tamamen teoloji odaklı olarak toplumu şekillendiren skolastik felsefe anlayışının zayıflamasına yol açmıştır. Din olgusunun da zayıflamasıyla birlikte Rönesans dönemine geçiş kolaylaşarak insana, daha özelde ise bedene bakış açısı farklı yönde seyretmeye başlamıştır.

Hristiyanlığın Orta Çağ döneminde ortaya çıkışı, tüm toplum yapısının din olgusu ve kilise öğretileriyle şekillenmesine ve Antik Çağ'da karşılaşılan özgürlükçü beden anlayışından tamamen koparak tam tersi bir tavır sergilenmesine yol açmaktadır. Beden algısının, din olgusuyla şekillenmesi Orta Çağ döneminde iki yönlü bir yaklaşımı beraberinde getirerek bedene Hz. İsa dolayısıyla kutsal ve acı çekmesi gereken beden rolleri atfedilmiştir. Aynı zamanda ilk günah sebebiyle daha fazla beden olarak algılanan kadına erkeğe göre fazla sorumluluk yükleyen Orta Çağ toplumu, kadın bedeni ve cinselliği üzerinde müdahalelerde bulunarak kadını toplumdan dışlamaya ve erkek bedenine göre daha fazla aşağılamaya çalışmaktadır. Cadı avlarıyla birlikte özellikle yaşlı kadınlar üzerinden olumsuz bir beden algısı yaratmaya çalışan Orta Çağ toplumu, özellikle Aristotelesçi öğretiyi benimseyerek skolastik felsefe anlayışına dayalı bir felsefi tavrı benimsemektedir. Felsefi anlayışı Aristoteles ve Platon'un tekrar yorumlanmasından öteye gidemeyen Orta Çağ felsefesi ise Aziz Augustinus'la birlikte modern felsefeye ait ilk izlenimi gözler önüne sermeyi başarmıştır. İnsanı birey ya da özne olarak ele almaya çalışmış ve Ochamlı William'ın metafizik temelli skolastik felsefe anlayışını zayıflatacak nitelikteki görüşleriyle birlikte Rönesans dönemine geçiş kolaylaşmıştır.

1.3. BEDENİN RÖNESANS'I

Orta Çağ döneminin tüm dünyaya bakış açısı dinsel olgusu ile şekillenirken, beden algısının oluşmasındaki ana etken yine din olgusu olmuştur. 14. yy.'da İtalya'da başlayan Rönesans'ın etkisiyle birlikte bu dinsel etkiden uzaklaşarak daha bireysel ve

daha beden merkezli bir toplum yapısıyla karşılaştıldığını söylemek mümkündür. Orta Çağ'da beden iki yönlü bir tavırla; günahın kaynağı ve aynı zamanda Kutsal Ruh'un tapınağı olarak ele alınsa da günahın kaynağı olarak beden seçeneği daha fazla anlam kazanmakta ve bununla birlikte insan, bir kul olarak yalnızca Tanrı'ya hizmet eden ve tüm bedensel hazzardan uzaklaştırılarak acı çekmesi gereken olumsuz bir tavır içinde barındırmaktadır. Fakat Rönesans'la birlikte bedene de "yeniden bir doğuş şansı" verilerek insan odaklı ve beden merkezli bir toplum yaratılmaktadır (Kara, 2017, s.187).

Orta Çağ dönemindeki bilimin gelişmesine engel olan etken, kilisenin öğretileri dışına çıkamadan düşünürlerin yalnızca gelen vahyi temellendirmeye çalışarak Aristoteles ve Platon'un düşüncelerini yorumlamaktan öteye gidememelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat Rönesans'la birlikte gelen bilimin gelişmesine yönelik kapıların ve gelişmelerin açılması iki dönem arasındaki en büyük farkı ortaya koymuştur. Deney ve gözleme verilen değerin arttığı Rönesans döneminde bilim adamları ve düşünürler özgür bir şekilde okullarda eğitim vermeye başlayarak Orta Çağ dönemindeki din adamlarının yerini almışlardır (Çüçen, 2013, s. 187). Aynı zamanda sanatsal, bilimsel, teknik ve coğrafi anlamda yaşanan yenilikler ve bunun sonucunda keşiflerle birlikte ticaretin de gelişmesiyle Rönesans tamamen yenilikçi bir dönem özelliği kazanmıştır. Seküler algıyla şekillenen bir toplumda beden, ilahi bir amaca hizmet etme rolünde değil, sadece beden olduğu için, bireyin kendisi için ve güzel olması gerektiği için değer görerek insan merkezli bir dönem yapısını oluşturmaktadır.

Kılınç'a göre modern dönemin ilk izlerinin atıldığı Rönesans, her ne kadar hümanizmin ortaya çıkarak bireyi merkeze alan bir dönem olsa da bu dönemde dinin etkisinin aslında tamamen kaybolduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durumu görebilmek için sanatsal alanda insan bedenine yönelik çalışmalara bakılırsa Hz. İsa'nın ya da kutsal olan diğer bedenlerin hala öncelikli olduğuna tanıklık edilir (Kılınç, 2016, s.45). Fakat burada Orta Çağ döneminden farklı olarak bedenlerin sanatsal temsilleri, daha dünyevi bir nitelik kazanır. Örneğin Orta Çağ döneminde İsa, acı çeken yönüyle ağır basarken bu durum, Rönesans döneminde Tanrı'nın dünyevi temsili olan ve bu dünyaya ait olan İsa yönü ile sunulmuştur (A.g.e., s.45). Aynı zamanda cadı avlarının da Rönesans'ta devam etmesi Orta Çağ'ın izlerinin devam ettiğinin göstergelerinden biri olmakla birlikte dönem içerisinde 100.000 kadın cadı olduğu gerekçesiyle öldürülmüştür. Cadı avlarının Orta Çağ'da başlamasıyla yaşlı, sarkık ve çirkin bedene sahip olmanın

getirdiği negatif anlam yüklü beden algısı Rönesans döneminde de devam etmiş; dönemin güzellik algısı genç ve doğurgan bedenler üzerinde şekillenmiştir (A.g.e., s.45).

Rönesans döneminde uzuvların uyumuna bakılarak ideal ve güzel beden ölçütü belirlenmiş ve güzellik, sayısal anlamlarla ifade edilen bir değer kazanmıştır. Kesim ve Kar, Rönesans'ta bedenin tam anlamıyla merkezi bir parçaya dönüşerek ayrıldığını ve sonra yeniden birleşerek ideal bir formun içine sokulduğunu ifade eder. Bu noktada Dürer ve Leonarda da Vinci'nin oluşturduğu insan bedeninin oranlar tablosu şu şekilde aktarılır: İdeal değerlerle yüzün altın oranla parçalara bölündüğü basit ve deneysel özellikli kurallar bütünüdür. Bu şekilde oluşturulan ideal oranlardan yirmi altı farklı vücut tipi ortaya çıkar. Bu ideal vücut örneklerinden biri ise çenenin altıyla burun deliklerinin arasındaki uzaklığın yüzün yüksekliğinin üçte birine eşit olmasıdır. Aynı şekilde burun delikleriyle kaşlar arasındaki uzaklık kaşların üst çizgisiyle saç kökleri arasındakile birebir uymalıdır. Belirlenen tüm bu vücut oranlarının yanı sıra kadın bedeni içinde uyumlu olması gereken üç beyaz ve üç kara nokta belirtilmiştir. Üç beyaz; tenin, ellerin ve dişlerin beyazlığıyken, üç kara; kaşların, kirpiklerin ve gözlerin rengidir. İdeal ölçütler ve oranlarla belirlenen tüm bu hesaplamalar, Rönesans döneminin güzelliğin altın oranla hesaplandığı Eski Yunan'a benzerliğini gözler önüne sermektedir (Kesim ve Kar, 2016, s.200-201).

Rönesans döneminde kozmetik ürünler ve makyaj, kadınların güzel görünmek için kullandıkları bir araç olmanın dışında sosyal statüyle ilgili bir gösterge rolü de taşımaktadır. Makyaja, vücudun çıplak kalan kısımların giysisi olarak anlam yüklenmesinin yanı sıra sahibinin statüsünü belli eden diğer gösterenler arasında kaliteli kumaşlar ve süsler de yer almaktadır (Eke, 2013, s.163). Kadınların güzel görünmek için yaptıkları bu çabalar, tıpkı Eski Yunan'da olduğu gibi statüsel niteliktedir. Eski Yunan'da ev içine kapanan ve dış mekanlarda fazla yerini alamayan kadın bedeni için beyaz tenli olmak, dışarıda çalışıp geçinmek zorunda oldukları için güneş altında koyulaşan bir tene göre daha yüksek bir statü anlamı barındırmaktaydı. Rönesans dönemindeki kadınların güzellik algılarına bakıldığında beyaz tenli olmak yine yüksek bir statüye işaret ettiği gibi ayrıca makyajlı, bakımlı olmak da güzel kadını tanımlayan nitelikler arasında sayılmaktadır.

Orta Çağ döneminin devamı sayılabilecek izler taşıyan ama aynı zamanda modern dönemin de temelini atıldığı bir geçiş dönemi olarak tanımlanan Rönesans döneminde, toplum yapısının beden merkezli olması sebebiyle güzelliğe ve bakıma

verilen önemin artması, aynı zamanda kozmetik sektörünün bu sebeple gelişmesi, kapitalizmin varlığını hissettirmeye başladığını göstermektedir (Yıldırım, 2008, s.73). Fakat Yıldırım'a göre, kadın hala aktifliğini kazanamamış olup Roma ve Venedik gibi yerlerde kadının 'cortigiane'lık denilen ve bugünkü anlamıyla fahişelikten daha farklı bir yaşam tarzı süren yeni bir mesleği doğmuştur (A.g.e., s. 74). "Saygın bir fahişe" anlamına gelen cortigianelar, on dört yaşından itibaren eğitilerek idarecilere, askerlere, soylulara hatta Papa'ya bile hizmet etmişlerdir. Aynı zamanda soylu olanlara hizmet eden cortigianelar, toplumun diğer yabancılara ve Yahudilere de yaptığı gibi tecrit edilmişlerdir. Cortigianelara sarı giysiler giydirilerek rozet takmak zorunlu kılınmış; ipek, sim ve sırma gibi giysiler giymeleri, kolye, yüzük, küpe gibi aksesuar takmaları yasaklanmış, bu sayede birbirleri arasında bağ kurabilmişlerdir (Sennett, 2011, s.213-216). Şehir, yabancı ve kirli olarak tanımlayıp sınırlandırdığı bu bedenleri diğer bedenlerden ayırmaya çalışarak özellikle kadınları dış görünüşlerine göre sınıflandırma çabasına girişmektedir.

Güzel beden algısına Rönesans'la birlikte tekrar dönülmesiyle döneme, beden ve cinsel bağlamlar üzerinden anlamlar yüklenmekte ve bu anlamlar Rönesans döneminin beden algısı için tanımlayıcı nitelik taşımaktadır. Orta Çağ dönemi ise ruhun tamamen öne çıkartılmasıyla karakterini belirlemekteydi. Çünkü Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar düalist bakış açısıyla ele alınan beden ve ruh ikiliğinde ruhun öne çıkartılarak bedenin değersizleştirilmesi; Rönesans'a gelindiğinde tam tersi bir duruma çevrilmiştir. Fakat Rönesans dönemi, Orta Çağ ve modern dönem için bir geçiş dönemi niteliği taşıdığından dolayı modern sürece geçişte sadece bir aşama olmuştur. Bu algının tamamen Rene Descartes'le birlikte değiştiği görülmektedir. Descartes'le birlikte yeni bir düalist bakışla ele alınan insan; beden ve ruh ikiliği üzerinden değil, akıl ve beden ikiliği üzerinden ele alınacaktır.

Kartezyen düşüncesinin kurucusu sayılan Descartes'le birlikte modern felsefenin ilk adımı atılmıştır. Ayrıca Descartes'in Kartezyen düşüncesiyle birlikte mekanik bakış açısını da ortaya atması, Orta Çağ zihniyetinden uzaklaşılması için adım niteliği taşımaktadır. Descartes bedeni; saat ya da değirmen gibi hareket eden bir makineye benzetmiş, o makineyi oluşturan parçaların özelliklerine ve yaratılışlarına bağlı olarak kendi ilkelerine göre bir yeteneğe sahip olduğundan söz etmiştir (Cevizci, 2019, s.508.). Burada makineler olarak görülen aynı zamanda hayvanın da bedenidir. Descartes, mekanik bakış açısıyla yaptığı görüşlerini insan üzerinde uygulaması da

kendisinden sonra gelen Fransız filozofları, özellikle de Aydınlanma döneminde, mekanik yorumları insanlara da uygulamışlardır. İngiltere’de ise Thomas Hobbes, düşüncenin bedenin bir faaliyeti olduğunu, bedenin faaliyetinin de hareket etmek olduğunu ileri sürerek Descartes’e itiraz etmiş, insan bedenlerinden meydana gelen sosyal örgütlenmelerine yönelik davranışın da tıpkı cansız varlıkların davranışlarının belirli fikir ve yasalardan oluşması gibi, bedenlerin örgütlenen bu gruplarının özelliklerinden türetilebileceğini ifade etmiştir. Yani mekanik Descartes için kısmen, Hobbes için tam anlamıyla bir model olmuştur (A.g.e., s.416-417). Denilebilir ki mekanik görüşün tartışılması modern bilimin zeminini oluşturan temel felsefedir.

Descartes, hakikatin ölçüsü olarak ele aldığı cogito kavramıyla insanın zihnini yorumlamaktadır. Buna göre, her şeyden kuşku duyabilen insanın bir zihin faaliyeti olan kuşkuyu duyabilmesi için önce var olması gerekir. Bu şekilde Descartes, “Düşünüyorum, o halde varım” sonucuna varmıştır (Şişman, 2018, s.26). Şişman’a göre, burada akıl, bedenden ayrı düşünülerek bu yaklaşım her ne kadar günahı ifade etse de bu durumu kutsal gören Orta Çağ Hristiyan düşüncesinden bir kopuşu ifade etmektedir. Yani bedenin kutsal olanla arasında bir bağ kalmamış, beden yalnızca mekaniksel yorumda görüldüğü gibi makine rolüne girmiştir. Descartes’in ruh ve bedeni birbirinden ayrı iki töz olarak değerlendirmesine karşın Spinoza, çoklu töz anlayışına karşı çıkararak ruh ve bedenin aynı şeyin farklı iki görünüşünden başka bir şey olmadığını yani aslında tek bir töz olduğunu savunur (Timurturkan, 2009, s.8). Descartes’in ruh ve beden ayrımı konusuna farklı bakış açısı getiren yalnızca Spinoza olmayıp Leibniz de öznel ruh ve beden birlikteliğinden oluştuğunu ifade etmektedir. Berkeley ise bu tartışmada maddenin ve bedenin bu dünyada var olmadığını savunmuş, yalnızca ruhun idealarından bahsetmiştir (A.g.e., s.8). Descartes’in cogitosu, ruh ve beden düalizmi tartışmasını meydana getirmesi dışında aynı zamanda felsefede yeni bir yaklaşımı da barındırdığı için taşıdığı önem büyüktür. Burada cogito ile anlatılmak istenen, tüm dünyayı cogitodan veya düşünen benlikten hareket ederek inşa etme yaklaşımına karşılık gelen özne çıkışlı bir bakıştır (Cevizci, 2019, s. 498). Descartes’in bu düşünceleriyle ruh ve beden ikiliği yerini akıl ve beden ikiliğine bırakmıştır, yani artık Kartezyen düalizmi tartışılmaktadır. Bu yeni düalist anlayışla birlikte Orta Çağ dönemine hâkim olan skolastik anlayıştan tam olarak ayrılma yaşanmıştır.

17. yy. Descartes’in ortaya koyduğu görüşler, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin de görüşlerini şekillendirmiştir. Aydınlanma felsefesi, kolaylıkla denetim

altına alınabilen ruh yerine aklın hakimiyetini ve öncülüğü merkeze almıştır. Böylece ruhla bağdaştırılan vicdan yerine, düşünce gücüyle doğru ve yanlışın ayırt edilebilmesi sağlanmıştır. Çünkü akıl, bedenin merkezinde bulunup bedene yön verirken; ruh, ahlaki yargılarla denetlenerek kontrol edilebilen bir unsurdur. Ayrıca aklıyla yaşamına yön verebilecek olan birey seçim hakkına sahip olacağı için, aklın hakimiyeti bireyin özgürleşmesinin de önünü açmaktadır (Kılınç, 2016, s.47). Aydınlanmanın bir diğer düşünürü olan Kant'a göre insanın aklını kullanmaması erginliğe erişememe durumundan kaynaklanmaktadır. Ergin olamayan insan, başkalarının aklı aracılığıyla hareket ederek yaşamına devam ettiğinden özel ve kamusal gereksinimlerden faydalanamamakta ve katkı sağlayamamaktadır (Timurturk, 2009, s.10). Denilebilir ki Aydınlanma felsefesiyle beraber akıl ruhun yerini almış, ruh ve beden ikiliği yerine akıl ve beden ikiliği tartışmaları düalist çerçevede devam etmiştir.

19. yy.'a gelinmesiyle bedenin cinsel bağlamlarla okunması özellikle İngiltere'nin Kraliçe Victoria Dönemi'nde kraliçenin etkisiyle kadın bedeninin merkezde olacağı şekilde ele alınmıştır. Güzellik ve kadınsılığın aynı anlamı taşıdığı bu dönemde kadınlar, doğurgan özellikleriyle öne çıkarılarak toplumda kutsal olarak kabul edilmektedirler. Geçmiş zamanlara gidildiğinde, Paleolitik dönemde, doğurgan olan kadınlara fazla değer verilmiş; çünkü toplum, kadının anaç olmasına karşı borçlu hissetmiştir (Erbil, 2018, s.24). Aynı durum 19. yy. İngiltere'sinde de yaşanmış olup kadın bedeni doğurganlığı sebebiyle yüceltilmiştir. Bu nedenle kadınlar, doğurganlığın belirtileri olan iri, dik göğüs ve dolgun kalçalara sahip olmak için emek harcamışlardır. Fakat dönem hareketlerine bakıldığında 19. yy. Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği özgürlükçü ve eşitlikçi söylemlerin etkisiyle yapılan kadın hareketlerine karşı Victoryen toplumu, kadına ikincil konumunu hatırlatarak cevap vermiş ve kadının korunmaya muhtaç, bedensel açıdan zayıf oluşu hatırlatılarak solgun, zayıf, hasta görünümlü kadın bedenleri moda haline getirilmiştir (Kılınç, 2016, s.47). Bu nedenle doğurgan olması sebebiyle toplumda değerli kabul edilen kadın bedeni, toplumdaki ikincil konumuna tekrar yerleştirilerek bedensel görünümüne dair farklılıklarla anlamlandırılmaya devam etmiştir. Bu durum, dönemin moda algısını da aynı algı yönde şekillendirmiştir.

19. yy.'da Aydınlanmayla birlikte bilimin ön plana çıkması, Orta Çağ'da yüceltilen ve tartışılan ruh kavramını gündemden düşürerek dönem düşünürlerinin de görüşlerini materyalist bağlamda şekillendirmiştir. Materyalist filozofların başında ise, Marx, Darwin, Nietzsche, Freud gelmektedir. Karl Marx, doğa temelli bir varlık olarak ele

aldığı insanların maddi bedenlerle bir araya gelmiş cisimsel olmayan ruhlar olduğu düşüncesine karşı çıkmıştır. Dolayısıyla dini ve metafiziği reddederek materyalist bağlamda genel anlamıyla bedeni, daha özelde ise kapitalist düzendeki işçi bedenini ele almıştır (Cevizci, 2019, s.858).

Şişman, Sanayi Devrimi'yle birlikte fabrikada çalışan işçi bedenlerin kapitalizm tarafından sömürüldüğünü ya da işçilerin bedenlerini kiralayarak mal ve meta olarak algılanmaya başladığını ifade etmektedir. Böylelikle Marx'ın ifade ettiği insanın üretime yabancılaşmasıyla birlikte mekanikleşme ve sömürülme mekanizması ortaya çıkar. Fakat burada Marx, bedenin metalaşma sürecinin eleştirmekten ziyade işçilerin bedenlerini kapitalizm için feda edip ortaya koyduğu emeğe ve artı değere kapitalistin el koymasındır (Şişman, 2018, s. 27-28). Bir diğer materyalist düşünür Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde hayvanı, insanın atası olarak öne sürerek ruhu tamamen devreden çıkarır ve Darwin için akıl tamamen bedene bağlı bir fonksiyondur. Böylelikle insanlar Tanrı'nın bir kulu olmaktan çıkar. Yani Eflatun'dan Descartes'e kadar gelen akıl-beden, aşağı-yukarı, insan-hayvan gibi ikilikler Darwin'le birlikte tersine çevrilmiş olur (A.g.e., s.28). Darwin gibi Friedrich Nietzsche de bedeni Benlik'le özdeşleştirir. Darwin'in insanı hayvan olarak nitelendirmesi düşüncesine katılan diğer düşünür ise Freud' tur. Fakat Freud geliştirdiği psikanaliz yöntemiyle birlikte ele aldığı bilinçaltı kavramına odaklanarak insanı yaşam öyküsünün bilinçaltına derin izler bırakan bir hayvan olarak nitelendirir (A.g.e., s.28). Sonuç olarak materyalist olarak nitelendirilen bu düşünürlerin görüşlerini ve özellikle bedene yönelik bakış açılarını belirlemede öne çıkardıkları unsurun akıl olması, modern dönem için gerekli zemini hazırlamıştır ve böylelikle akıl aracılığıyla bedene, doğaya hâkim olma düşüncesinin temelleri ortaya atılmıştır. Şişman ayrıca doğaya hakimiyet kurma düşüncesinin Bacon'la birlikte başladığını söylemektedir:

Bacon'dan itibaren doğayı denetleyebilme idealini özümseyen modern bilim, tıp alanında da kendisini göstermiştir ve bilgi, düşünce serüveni olmaktan çıkarak güç olarak önem kazanmıştır. Doğayı denetleyebilme ideali insanı ve bedenini de denetleyebilme idealini beraberinde getirmiştir. Böylece tıp, insan bedenini tıbbi bilimsel bilgi ile kontrol edebilen bir güce dönüşerek bedenin farklı bir inşa sürecine girmesine zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan salgın hastalıkların tedavisi için, karantina, aşılar, hijyen gibi durumlar bedenin gözetim ve kontrolünün gerekliliğine işaret etmiştir (Şişman, 2018, s.29).

Rönesans dönemi, bilim ve deneye verdiği önemle birlikte modern döneme geçiş niteliği taşısa da Orta Çağ dönemine dair izlerini, 17. yy. Descartes'ın modern döneme geçişi kolaylaştıracak ilk adımına kadar az da olsa devam ettirmektedir. Rönesans döneminde hümanizmin gelişmesine bağlı olarak bireye verilen önemin ciddi bir şekilde artması, Antik Çağ'daki özgür beden anlayışının tekrar kazanılmasına ve Orta Çağ döneminden farklı bir algıyla dönemin şekillenmesine sebep olmuştur. Bireyin dolayısıyla da bedeninin özgürleşmesinin önünü açan bir diğer konu ise Aydınlanma dönemiyle birlikte kamusal alanın özel alandan ayrılmasına bağlı olarak mahremiyet kavramının ön plana çıkarılmasıdır. Bu ayrımla birlikte mahremiyete yüklenen anlamın değişmesi zihniyeti ve bedene karşı takınılan tutumu da etkilemiş, birey kendi bedenini diğer bedenlerden uzak tutmanın yollarını ararken kendini muhafaza edebileceği yeni alanlar yaratmaya başlamıştır. Bu alan içerisinde bireyler kendi bedenini çevresine yaymaya başlamıştır (Aries ve Duby, 2007, s.8-15). Antik Çağlardan Rönesans dönemine kadar felsefi anlamda düalist bakış açısıyla ele alınan beden ve ruh ikiliği ise 17. yy. Descartes düşünceleriyle birlikte Kartezyen düalizmini ifade eden akıl ve beden ilişkisine bırakmış ve 19. yy.'da Marx, Darwin, Nietzsche, Freud gibi materyalist filozofların görüşleriyle birlikte ters yönde evrilerek ruh kavramı anlamını yitirmeye başlamıştır. Din ve doğaüstüyle ilgili olan her şeyin anlamını yitirmesiyle birlikte bilime ve ampirizme olan güven artmış ve duyularla açıklanamayan kavramlara olan güven azalmıştır. Bacon'la birlikte doğa üzerinde hakimiyet kurma ideali benimsenerek modern döneme geçilmiştir. Tıpkı doğa gibi bedenin de kontrol altına alınmaya çalışılması; bedenin devletin mekanizmaları içerisinde şekillenmesine ve iktidarın çıkarları doğrultusunda hizalanmaya çalışmasına sebep olmuştur. Siyasal beden kavramının ortaya çıktığı bu dönem, Foucault'un biyo-politika kavramı üzerinden anlam kazanmaktadır.

1.4. MODERN İKTİDARIN NESNESİ OLARAK BEDEN

Orta Çağ döneminde din etkisiyle ruhun yüceltilerek bedenin sınırlandırıldığı bir algıdan kurtulmayı başaran Rönesans dönemi, hümanizmle birlikte bedeni ve bireyi ön plana çıkarmıştır. Fakat Antik Çağ'dan Rönesans'a kadar ruh ve beden ikiliği üzerinden tartışılan düalist yaklaşım, yerini Aydınlanma dönemiyle birlikte aklın ön plana çıkarılmasına bağlı olarak akıl ve beden ikiliği üzerinden Kartezyen düalist bakış açısına bırakmıştır. Kartezyen düalizminin beden tartışmasından farklı olarak bedenin sosyal yönüyle ele alınması modern döneme geçişle birlikte, Klasik dönem sonrasına tekabül

eden bir süreçten sonra mümkün olmaktadır. Özellikle Klasik dönemde konu bağlamında doğrudan ele alınmayan beden, Fenomenolojik yaklaşımın Kartezyen düalizmine getirdiği eleştirilerle, bedeni bir nesne olarak değil sosyal bir varlık olarak ele alarak, bedenin sosyolojik zemine geçişini kolaylaştırmaktadır. Klasik sosyolojide beden, var olan ama görünmeyen bir şekilde ele alınarak doğal olan içerisinde yer almakta, bu durum ise klasik sosyologların kendi kuramlarında görülebilmektedir (Nazlı, 2009, s.76). Klasik sosyologlardan Durkheim'ın görüşleri toplumsalcılık etrafında şekillenmekte fakat görüşlerinde bedene doğrudan yer verilmemektedir. Fakat Durkheim, yine de beden konusuna değinmeden geçmemiştir.

Durkheim, homo duplex kavramıyla bedenin toplumsal ve bireysel olarak iki yönüne vurgu yaparak bedensel arzuların egemen olduğu bedeni “bireysel beden”, toplumsal kategoriler ve duyguların temelinde gelişen bedeni ise “toplumsal beden” olarak tanımlamıştır. Homo duplex, bireysel bedeni toplumsal bedene dönüştürür ve toplumsal grupların kendini tanımlaması için beden, bir imaj yaratarak sembolik unsur halinde önemli bir temsil oluşturur. Bunun sebebi ortak bir yaşam içerisinde bulunan bedenlerde oluşan damga aracılığıyla bedensel statülerin belirlenerek toplum içinde yer alması ve toplumun sembolik düzeni için bir yer oluşturmasıdır (A.g.e., s. 61-62). Durkheim'ın öğrencisi olan Robert Hertz, Durkheim gibi simgelere önem atfederek sağ ve sol ele farklı kültürel anlamlar yüklemiş ve bedenin toplumsal yönü üzerinde durmuştur (Timurturkan, 2009, s.17). Bedene Durkheim ve Hertz gibi sosyo-kültürel anlamlar yükleyen düşünürlerden diğeri de antropolog Marcel Mauss'dur. Mauss'a göre insanın kullandığı ilk alet olan beden, toplum ve kültür tarafından biçimlendirilerek, toplumların kültürleri aracılığıyla bedenlerini kullanmalarına ilişkin yaş ve cinsiyet bağlamında farklı görünümlere sahip bilgiler üreten bir takım beden kullanma teknikleri geliştirmektedir (Nazlı, 2009, s.62). Bedenin toplumun ait olduğu kültüre göre şekillenebileceğini ifade eden Mauss, bedene toplumsal açıdan yaklaşması noktasında Durkheim'la birleşmektedir.

Modern toplumda bireyi ele alırken toplumsal açıdan yaklaşan ve aynı zamanda modern topluma olumsuz bir eleştiri getiren George Simmel, yabancı kavramıyla ele aldığı modern bireyi bir sosyal tip olarak tanımlarken aynı zamanda ekonomik ilişkiler içerisinde değerlendirir ve modern bireyin kent yaşamının yeni ruhunu temsil ettiğinden bahseder. Aynı zamanda öznel olanı nesnelleştirmeye çalışan iktidarın büyük örgütlenmesi tarafından modern bireyin elinden yaratıcılığın ve otonomisinin alındığını

vurgular (Işık, 1998, s.26-27). Modern-kapitalist düzenin birey üzerindeki olumsuz etkilerden bahseden isimlerden diğeri de Max Weber'dir. Weber tıpkı diğerklasik sosyologlar gibi bedeni doğrudan ele almamış, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı çalışmasında beden konusuna değinmiştir.

Protestan ahlakının hem bireyin davranışlarını hem de bedensel arzularını etkileyerek, çileci bir beden anlayışını meydana getirdiğini söyleyen ve bu kültürün beden üzerindeki etkilerini ele alan Weber, Protestan ahlakın çalışkanlık öğretisinin beden-kontrol ilişkisini yaratarak bir yandan bedeni dini açıdan denetlerken diğeryandan ekonomik olarak kontrol altında tuttuğunu ve bu durumun toplumda işin ve çalışmanın anlamını değiştirdiğini ifade etmektedir. Böylelikle çalışmak, emek harcayarak kazanç elde etmek gibi ekonomik değerinin yanı sıra bireyi ve zamanı kontrol altında tutmayı da içinde barındırmaktadır (Timurturkan, 2009, s.18-20). Bu noktada modern birey Weber'e göre, denetim altına alınmayı kolaylaştıran ve oluşan yeni kapitalist ruhun amacına hizmet eden, yabancılaşmış ve demir kafesin içine hapsolmuş yeni bireyi tanımlamaktadır.

Klasik sosyolojide beden konusunda ele alınması gereken isimlerden biri de Talcott Parsons'tır. Parsons, eylem teorisi içinde organizmanın davranışlarını inceleyerek bedene yer vermiş ve toplumsal eylem için önemli olan dört sistemin varlığından söz etmiştir. Bunlar kültürel sistem, toplumsal sistem, kişilik sistemi ve davranışsal organizmadır. Toplumsallaşma sürecinde içselleştirilen ve simgesel değerleri de içeren dinsel inanışlar, diller, gelenekler ve ulusal değerlerin oluşturduğu sistem kültürel sistem; birbiriyle iki veya daha fazla sayıda etkileşen aktörlerden oluşan ve bu etkileşimin şeklini kültürel olarak yapılanan, aynı zamanda paylaşılan simgelerin belirlediği sistem ise toplumsal sistemdir. Kişilik sistemin en önemlisi ögesi ise güdülleri, bireysel gereksinimleri, tavırları da içinde barındıran aktördür. Davranışsal organizma ise biyolojik manada birey, bireyin içinde yaşadığı tüm fiziksel çevre dahil kendi bedenidir (Wolf ve Wallace, 2004, s.21). Yani denilebilir ki Parsons, bedene sadece biyolojik açıdan bakarak toplumsal eylemin içine sokmakta ve bedeni doğrudan konu olarak ele almamaktadır.

Görüldüğü üzere klasik sosyolojide beden biyolojik özellikleriyle ön plana çıkarılarak sosyal anlamda bir yer bulmamış ve sosyolojinin içerisinde doğrudan ele alınan bir konu olarak tartışılmamıştır. Bedenin nesne olarak ele alınmasına ve Kartezyen düalist bakış açısına getirdiği eleştirilerle ortaya çıkan Fenomenolojik yaklaşım içerisinde

bedenin tartışılmaya başlamasıyla birlikte beden, sosyal ve toplumsal olanın içinde yer almaya başlamıştır. Fenomenolojik yaklaşımla bedeni ele alan en önemli isimlerden biri ise Merleau-Ponty'dir. Fenomenolojik yaklaşımın öncülerinden Merleau-Ponty'e göre beden, yalnızca fizyolojik özellikleriyle öne çıkan ve organlardan oluşan basit bir nesne ya da mekanizma değildir. Varlık düşünce ve bedenin birlikteliğinden oluştuğu için birey de düşünen bedensel ben olmasının yanı sıra düşünen bir öznedir ve beden düşünceden bağımsız olarak düşülemez (Akay, 2004; Timurturk, 2009, s.13). Bu sayede beden tek başına ele alınmak için değerli kabul edilerek yaşayan beden olarak ele alınacaktır (Işık, 1998, s.203). Aynı zamanda bu durum bedenin tek başına ele alınarak sosyolojik boyutta kendini daha çok göstermesine sebep olmuştur. Bedenin sosyolojik boyutuyla toplumsal bağlamda tartışılmaya başlanması Rönesans ve Aydınlanma dönemi sonrasında modern-ulus devletin gelişim sürecine tekabül etmekte ve beden, aynı zamanda iktidar ilişkileri çerçevesinde toplum tarafından bir yapı olarak ele alınmaya başlanmaktadır. Ayrıca Aydınlanma sonrasında aklın ve bilimin ön plana çıkarılmasıyla birlikte doğayı denetim altına alma ve doğaya hâkim olma çabaları, modern dönemde bedeni de aynı amaç içerisine taşımaktadır. Modernitenin bedeni, "dış denetime tabi tutulması gereken beden" olarak sosyal anlamda ele alınmaya ve sosyolojik boyutta tartışılmaya başlamaktadır (Kılınç, 2016, s.51). Fakat modernite ile bağlantılı olarak bedenin denetimini, modern-ulus devletin oluşum sürecinde ortaya çıkan birtakım iktidar ilişkileri çerçevesinde ele alınan sosyal politikalardan biri olarak tartışmak gereklidir.

Modern dönemle birlikte ortaya çıkan ulus devlet kavramıyla oluşan iktidar tipi, modern dönemin beraberinde getirdiği ulus, ulusçuluk gibi kavramlar temelinde inşa edilmiştir. Bu yeni iktidar tipi, bedenin modern dönem içerisinde devlet tarafından yapı olarak nasıl ele alındığını görebilmek açısından önemlidir. Modern-ulus devlet, avcı-toplayıcı ve tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçişi mümkün kılan kapitalist ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak ekonomik yapıda yaşanan değişimin bir sonucudur ve böylelikle sanayi toplumlarının tek bir devlet altında birleşmesiyle her toplumun kendine ait bir devletinin ortaya çıkması durumu söz konusu olmuştur (Akıncı, 2012, s.62). Ayrıca 15. yy.'da yaşanan sosyo-kültürel etkiler ve Fransız, Amerikan Devrimleri de modern-ulus devletin zeminini hazırlamıştır.

Modern-ulus devletin gelişim aşamaları; bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimlerle sınıflanarak açıklanabileceği gibi ilk aşamanın Newton'la başlayan bilimsel devrim olduğunu söylemek mümkündür. Bilimsel devrim kilise otoritesinin, dolayısıyla

dine olan inancın zayıflamasıyla rasyonalitenin güçlenmesini beraberinde getirmiş, siyasal devrimle modern demokrasi devletin tek rasyonel biçimi haline gelerek demokratikleşme kavramı ön plana çıkarılmıştır. Tüm ölçütlerin rasyonelleşerek düşüncenin laikleşmesi kültürel devrimi gerekli kılmış ve emeğin soyutlaşarak makine gücüne bağlanması son olarak endüstriyel devrimin yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Aydın, 2018, s.234). Yaşanan tüm bu sosyo-kültürel etkiler ve devrimler, modern-ulus devletin oluşmasına zemin hazırlayan durumlar olarak açıklanabilmektedir. Ayrıca Fransız Devrimi sonrasında milliyetçilik, ulus, ulusçuluk gibi kavramların tartışılmaya başlanması devlet iktidarı temelinde bedenin de denetimini zorunlu kılarak modern-ulus devletlerin kendi vatandaşları üzerinde ve belli sınırlar dahilinde hak iddia etme durumunu ortaya çıkardığından, iktidarın bireyler ve bedenleri üzerindeki hakimiyetini yansıtmaktadır. Modern-ulus devlet, bireyler ve bedenleri üzerindeki bu denetimiyle kendi vatandaşıyla başka bir vatandaşın arasına bir çizgi çekerek nüfus hareketlerini de denetleyebilmeyi amaç edinmiştir (Mavi, 2012, s.40). Böylelikle devlet artık geleneksel dönemden farklı bir işleyişe geçmektedir. Modern dönemde devlet, kendine özgü denetim araçlarıyla (kitle iletişim, medya, nüfus yönetimi, uyruklaştırma gibi) kendi devlet sınırları altındaki vatandaşlarına yönelik bir denetim mekanizması geliştirmekte ve bu durum daha özelde bedenin de denetime tabi tutulmasını, buna bağlı olarak da devletin kontrolünde bir yapı olarak ele alınmasını sağlayarak bedenin önceki dönemden farklı bir beden algısıyla şekillenmesine yol açmaktadır.

Akın, ekonomik refahın nüfus, emek gücünün boyutu ve kapasitesi gibi önemli değişkenlerden oluştuğu görüşüne dayanan Kameralist-Merkantilist iktisadi zihniyetin Avrupa'da 17. yy. itibariyle yaygınlaşması sonucunda bireyin bedeni üzerine odaklanan müdahaleci bir yönetim anlayışının ve buna uygun iktidar tekniklerinin ortaya çıktığından; buna bağlı olarak bedenler üzerinde oluşan bir gözetim anlayışının değişik amaçlar doğrultusunda yeniden şekillendirilmek, bedenleri gözetim altında tutmak, gerektiğinde cezalandırmak gibi pratikleri kapsadığından bahsetmektedir (Akın, 2018, s.36). Bireylerin tek tek bedenlerine müdahaleleri gerektiren bu uygulamalar, modernitenin rasyonelliği açısından ele bakıldığında, bedenin bir makine parçası gibi görülerek verimliliğin artırılmaya çalışılmasıyla ilgili bir amaca da işaret eder. Fakat 19. yy. itibariyle tekrar yeni bir iktidar tipinin ortaya çıkması, bireysel anlamda tek tek bedenlere değil canlı bir tür olarak insanın denetimine ve düzenlenmesine odaklanmayı

gerekli kılarak nüfusun sağlık, hastalık gibi durumları modern-ulus devletin yani yönetici iktidarın ilgilendiği konular arasına girmiştir.

Salgın hastalıklar nedeniyle kitleler halinde yok olan insanların yanı sıra sanayileşmiş topluma bakılacak olursa bu gibi bulaşıcı hastalıklar, tıbbi bilginin yardımıyla yok edilmekte ve kitlesel ölümlerin önüne geçilmektedir. Gelişen tıp teknolojileri, doğum, hastalık, ölüm gibi süreçler üzerinde söz sahibi olmaktadır. Çünkü iktidarlar için toplum sağlığı ve huzurunu sağlamak bireyin sağlığını iyileştirme yolundan geçmektedir (Timurturkan, 2019, s.64). Aynı zamanda toplum sağlığı, modern-ulus devletin amaçları doğrultusunda ele alınabilecek, düzenlenebilecek ve denetlenebilecek en önemli unsurların başında gelir. Çünkü bu denetim sayesinde ancak bedenler kontrol altına alınabilir ve iktidar tarafından şekillendirilerek modern dönemin üreten bireylerini oluşturabilmek için gereken zemini hazırlayabilmektedir. Modern dönemde 17. yy. sonrası değişen iktidar tipinin bireylerin bedenine bireysel bağlamda müdahaleci ve gözetleyici olarak yansıması durumunu Foucault, bedenin anatomo-politiği olarak açıklamaktadır.

Foucault öncelikle; bedeni, iktidarla olan ilişkileri çerçevesinde tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde ele alarak bu durumu çalışmalarının temelinde yansıtmaktadır. Çünkü Foucault, bedenin farklı dönemlerde, farklı kültürel ve toplumsal özelliklere bağlı olarak iktidar mekanizmalarının içerisinde yer aldığını düşünmektedir. Bu noktada beden, yalnızca modern dönemle birlikte değil, Orta Çağ döneminde kilise tarafından yönetilen beden algısında olduğu gibi, önceki dönemlerde de farklı görünüm ve etkenlerle iktidar mekanizmaları tarafından şekillenmektedir. Foucault'a göre beden, Orta Çağ döneminde kilise iktidarı tarafından yönetilerek din olgusu tarafından şekillenmiş ve beden üzerindeki yönetimini kilise iktidarı aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Yani bedenin iktidar tarafından ele geçirilmesi modern dönemle birlikte ortaya çıkan bir durum değildir. Ama bedenin iktidar tarafından kuşatılma durumu, modern-ulus devletin de ortaya çıkmasına bağlı olarak, modern dönem sonrasında güçlenerek devam etmektedir. Foucault'a göre;

“Bedene hâkim olma ve beden bilinci ancak iktidarın bedeni kuşatmasıyla mümkün olmaktadır. Bedeni kuşatan birçok araç ve iktidar türü mevcuttur. Jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenin yüceltilmesi... tüm bunlar, çocukların, askerlerin bedeni üzerinde, sağlıklı beden üzerinde, iktidarın uyguladığı, kararlı, inatçı, titiz bir çalışmayla insanı kendi bedenini arzulamaya götüren bir hattadır” (Foucault, 2019a, s.43).

Toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik yaşamın her alanında bulunan güçler aracılığıyla beden, iş birliği halindeki disiplinler politikalarla kontrol altına alınmaya çalışılmakta, bu politikalar ise gündelik yaşam pratikleri içerisindeki tercihleri etkileyerek bedenleri iktidarın nesnesi haline getirmektedir. Yani “İktidar her yerde ve her şekildedir, açık ya da gizli şekildedir” (Timurturkan, 2009, s. 42). Foucault rasyonel toplum anlayışı çerçevesinde modern döneme geçiş sürecinde bedenin baskıcı yönetim anlayışından disipline edici anlayışa doğru kaydığını ve iktidar türünün de aynı şekilde bir dönüşüme uğradığını ifade etmektedir. Bedenin kapatma ve kapatılma durumlarıyla ilgilenerek tek tek bedenleri disipline edici bir iktidar anlayışına odaklanmakta ve hastane, hapishane, okul, kışla gibi kapatma mekanlarda bedenin kontrol altında tutulmaya başlandığını dile getirmektedir. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* adlı incelemesinde ele aldığı bedenin, modern dönemde dönüşüme uğrayan iktidar sürecini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bedene dokunmamak veya her halükârda mümkün olduğunca az dokunmak ve onda bedenin kendisi olmayan bir şeye ulaşmak. Şöyle denilecektir: Hapishane, içeri kapatma, zorla çalıştırma, kürek, ikamet yasağı, sürgün -ki bunlar modern cezalandırma sistemlerinde çok önemli bir yere sahip olmuşlardır- tamamen ‘fizik’ cezalardır; para cezasının tersine, doğrudan bedene yöneliktirler. Fakat ceza-beden ilişkisi, azap çektirmeye yönelik olanlardakilerle aynı değildir. Beden burada araç veya aracı durumundadır; onu kapatarak veya çalıştırarak bedene müdahale ediliyorsa, bunun nedeni bireyi hem bir hak hem de bir mal varlığı olarak kabul edilen bir özgürlükten mahrum bırakmaktır. Beden bu cezalandırma yöntemiyle zorlama ve mahkûm bırakma, zorunluluklar ve yasaklar sistemi içine alınmış olmaktadır” (Foucault, 2019b, s.43).

Foucault, 17. yy.’da bedene bireysel bağlamda müdahale edilme durumunu bedenin anatomo-politiği olarak açıklarken; 19. yy. sonrasında ortaya çıkan yönetsel iktidar tipiyle bedene bir tür olarak yaklaşılması durumunu bedenin biyo-politiği olarak açıklamaktadır. 17. yy.’da bireylerin bedenlerine tek tek odaklanılarak bireysel beden özne olarak ele alınırken; 19. yy.’da değişen iktidar tipi sonrası, düzenleyici politikalarla bedenler kolektif bir yapı olarak ele alınmış ve beden, nüfusun öznesi haline getirilmiştir (Akın, 2018, s.37). Aynı zamanda Foucault, iktidarın beden üzerinden kuruluşunun ardından beden-insan yönünde değil, tür-insan yönündeki ikinci kuruluşunu “biyo-iktidar” olarak nitelendirmiştir (Foucault, 2004, s.248). Anatomo-politika ve biyo-politikayı birbirinden ayırmayan, hatta anatomo-politikanın biyo-politikaya eklemlenerek ‘Normalleştirme Toplumu’ nu oluşturacağını dile getiren Foucault’a göre bu iktidar türü, modern dönemle birlikte ortaya çıkmaktadır. 19. yy. sonrası değişen iktidar tipiyle tek tek bireylerin ve nüfusun bedeninin modern devletin bir problemi olarak ortaya çıkması

böylece mümkün olmuş ve bedeni terbiye etmeye yönelik olduğu gibi spora dair uygulamaları da kapsayan beden politikaları bu çerçevede uygulanmaya başlanmıştır. Bu beden politikalarıyla nüfusun genel sağlığının düzeltilmesi, üretkenliğin artırılarak bedenin verimliliğini düşüren kötü alışkanlıklardan uzak tutulması amaç edinilerek; nüfusun bedeni, zamansal ve mekansal olarak disipline edilmeye çalışılmış, böylelikle sosyal ve iktisadi süreçlerden alınacak verimliliği de artırmak hedeflenmiştir (Akın, 2018, s.41-42). Fakat modern-ulus devlet sürecinde bedenin verimlilik açısından fayda sağlamak için sosyal politikaların bir uzantısı olarak ele alınmasının Foucault'a göre faşizm gibi doğurduğu sonuçlar da bulunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara totaliter rejimlerin geçmesiyle birlikte beden, devlet ideolojisinin bir parçası olarak yeniden anlam kazanmaya başlamaktadır. Buna bağlı olarak Foucault, faşizmi ve soykırımı bedenleri nüfus bağlamında denetleyerek düzenlemeyi öngören biyo-iktidarın bir uzantısı olarak görmektedir. Nüfus, devletin çıkarları doğrultusunda düzenlenen bir araç olduğundan devlet, nüfus üzerinde hak sahibi olduğunu düşünmektedir ve ırkçılık, böylelikle biyo-iktidarın doğurduğu sonuçlardan biri olmaktadır (Arpacı, 2011, s.82). Örneğin Naziler bireyin bedenini yeniden tasarlanılabilir nesne olarak görerek bedenin; Yahudiler, zenciler, sakatlar, çingeneler ve hastalıklı bedenlerden ayrıştırılması gerektiğine inanmış ve saf Alman ırkı için bu bedenleri iktidarın geliştirdiği uygulamalara tabi tutularak asimile etmeye, asimile edemediklerini de yok etmeye başlamıştır (Kılınç, 2016, s.54). Biyo-politikanın soykırım gibi ırkçılığı doğuran nüfusu azaltmaya yönelik bu politikası cinsellik üzerindeki - özellikle de kadın cinselliği üzerindeki- etkileri ve yaptırımları beraberinde getirmektedir. Çünkü nüfusu belirleyen en önemli unsur cinselliktir. Bu nedenle kadın bedeni, doğum kontrol yöntemiyle denetime tabi tutularak yine nüfus üzerinde hakimiyet kurulmakta ve nüfusun azalıp artmasına yönelik istatistikler öngörülebilmektedir.

19. yy. sonu ve 20. yy. başında yaşanan büyük politik hareketlerle beraber bedenle ilgili algıların tekrar gündeme gelmesi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadınların da iş hayatında yer almaya başlayarak kendi paralarını kazanmaya başlamasıyla güzelleşme çabalarının yolunun açılmasına sebep olmuştur (Kesim ve Kar, 2016, s.202). Estetik cerrahi kültürünün de temelinin atıldığı 20. yy. ilk yarılarında İngiltere'de cinsellik üzerindeki kısıtlamalar sebebiyle gündemde olan ve iktidarı bunun üzerinden elde etmiş olan Kraliçe Victoryen Dönemi'nin sona ermesiyle Avrupa devletlerinde saray hayatları gündeme gelerek biyolojik determinizme karşı çıkışlar

başlamış ve toplum, kadın hakları için seslerini yükseltmeye başlamıştır. Böylelikle ahlak, toplumsal cinsiyet ve ırk bağlamında bedenın yeniden inşası söz konusu olmuştur. Bu gelişmelere ek olarak 1921’de “Miss America” olarak düzenlenen güzellik yarışmasıyla Eski Yunan’da olduğu gibi güzel beden ideali yeniden benimsenmeye ve kurumsallaşmaya başlamıştır (Şişman, 2018, s.30). Güzel beden fikrinin modern dönemde tekrar güçlenerek ideal güzellik anlayışının temellerini atmasıyla birlikte gelişen teknolojinin de etkisiyle estetik müdahaleler artmaya ve estetik cerrahi gelişmeye başlamaktadır.

20. yy.’ın ilk yıllarında kadınlar, güzel beden anlayışının öne çıkarılmasıyla birlikte bedene müdahale kapsamında kapitalizme de katkıda bulunmaya başlamaktadır. Bu dönemde frengi aşısının bulunması gibi hastalıkların tedavi edilmesinden sonra estetik sektörünün de gelişmesi, beden algısında önemli bir değişime sebep olmuş ve beden, doğuştan verili bir özellik olarak değil, istenilen ve arzulanan ölçülerde şekillendirilebilen bir özelliğe sahip olarak düzenlenmeye başlamıştır. Uygulanan beden politikaları ise ideal olarak sunulan bedene bireyleri ulaştırmak için yüceltilip kışkırtılan fakat ulaşmanın imkânsız olduğu bir arayış içerisine bireyleri sürükleyen bir arayış formudur (Demir, 2019, s.16.). Aynı zamanda bu yıllarda yaşlanmayı geciktiren cilt yenileyici kremler, spor, diyet gibi unsurların tıbbi ve teknolojik bir temele yaslanması modern dönem sonrası postmodern dönemde yaşanan bedenin dönüşümüne yönelik izleri de barındırmaktadır (Şişman, 2018, s.33). Bu noktadan sonra modern dönemin bedeni, tıp desteğiyle birlikte ciddi bir dönüşümün ilk adımını atmıştır.

Modern beden, sıkı kurallar tarafından üretmek üzere sistematize edilen, kapitalizmin tüketim alanı içerisine girerek bedensel ihtiyaçlarla yer alan ve kendisinden bekleneni yerine getirme potansiyeline sahip “üreten beden” dir ve bu potansiyelin kaynağını sağlık verecektir. Böylelikle beden, kapitalist yapı içerisinde özel mülkiyetin konusu haline gelerek sahibine üretim yapabilmesi için bedenine iyi bakması sorumluluğunu yüklenmiştir (Nazlı, 2006, s.6). Bedenin sağlıklı olmasını gerektiren bu durum ise tıbbın desteğiyle birlikte mümkün olabilecek ve modern dönem sonrası güçlenerek postmodern dönemde güzel ve sağlıklı olan ideal beden algısının oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

Rönesans dönemi ardından modern döneme geçiş sayılabilecek süreçte bedenin, Kartezyen düalizmi çerçevesinde tartışılmaya devam ederken Aydınlanmanın da etkisiyle bilimin gelişmesi ve aklın ön plana çıkarılmasına bağlı olarak yön değiştirdiğini ve farklı

bir seyir izlemeye başladığını söylemek mümkündür. Bu kırılma noktası, Klasik dönem sosyologlarının bedeni doğrudan ele almadan, bedenin genellikle biyolojik yönünü vurgulayacak şekilde değinerek geçtikleri görüşlerine karşılık Fenomenolojik yaklaşımın Kartezyen düalizmine getirdiği sert eleştirilerle gerçekleşmiştir. Fenomenolojik yaklaşımla birlikte beden, ilk kez sosyal bir varlık olarak ele alınmaya ve sosyolojik boyutta tartışılmaya başlamıştır. Bu gelişmelere ek olarak bilimin ve rasyonalizmin güçlenmesiyle birlikte yaşanan gelişmelere de bağlı olarak doğaya hâkim olma düşüncesi, bedene hâkim olma düşüncesini de beraberinde getirerek bedene yönelik algıda tarihsel bir kırılma noktasını meydana getirmektedir. Bedenin anlamı, modern dönemde ortaya çıkan modern-ulus devlet kavramıyla birlikte yön değiştirmeye başlamaktadır. Modern dönemle birlikte meydana gelen tarihsel, sosyo-ekonomik, kültürel değişimler ve yaşanan Fransız ve Amerikan Devrimleri gibi büyük olaylar toplum yapısını iktidarın da temelinde değişime uğratarak yeni bir yönetsel iktidar tipine geçilmesini sağlamıştır. Ulus, ulusçuluk, milliyetçilik gibi kavramların ön plana çıkarılmasıyla ulus devletin altındaki vatandaşların kimliklerine yönelik de değişimler gerçekleşmektedir. Bu durum, iktidarın bireylere ve dolayısıyla bireylerin bedenlerine yönelik müdahalelerini ve denetimini zorunlu kılmıştır. Bu sayede beden, modern dönem içerisinde bir yapı olarak ele alınmaya başlamış ve iktidarın denetimine tabi tutulmuştur. Nüfus, beden sağlığı gibi konular modern-ulus devletin gündeminde olarak beden algısının önceki dönemlere göre değişimine zemin hazırlamıştır.

Beden, bu amaç doğrultusunda Foucault'un da görüşlerinde ifade etmeye çalıştığı gibi iktidarın nesnesi olma durumuna ulaşmıştır. Foucault'un modern bireyin bedenini ele alırken kullandığı kavram olan "biyo-politika", iktidarın beden üzerindeki etkilerini tarihsel süreç içerisinde yansıtmaya imkânı sunmaktadır. Bedenin iktidar tarafından denetimini -Orta Çağ'da kilise iktidarının bedeni yönlendirmesi örneğinde olduğu gibi- modern dönemle birlikte başlatmayan ve denetimin modern dönem içerisinde güçlenerek devam ettiğini ifade eden Foucault, 17. yy.'da bedenin kapatma ve kapatılma durumlarını incelemiş ve iktidarın tek tek bedenleri disipline edici politikalar geliştirdiğini ifade etmiştir. Fakat iktidar, 19. yy. itibarıyla bireye tek tek müdahale etmekten ziyade tür anlamında disipline edici ve düzenleyici politikalar gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu durum modern-ulus devletin beden üzerindeki sonuçlarını yansıtmaktadır. Nüfusun biyo-politiği olarak açıkladığı bu değişen iktidar tipinde, bedenler aracılığıyla nüfusu düzenleyici politikalar uygulanmaya başlanmış ve bu durum

en çok kadın bedeninin üzerindeki müdahaleleri gerekli kılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ardından beden, devlet ideolojisinin bir parçası haline getirilmiştir. Soykırımın, faşizmin nedenini biyo-politikanın bir uzantısı olarak açıklayan Foucault için tüm bunlar modern-ulus devletin nüfusu düzenleyici politikalarıdır. Bu süreçte özellikle kadın bedeni, nüfusu düzenleyebilecek olan en önemli etken olarak görülmüş ve bedenler ideal güzellik ölçütüne ulaşması gereken bir konumda şekillendirilmeye başlanmıştır. Estetik cerrahinin de temellerinin atıldığı bu yıllarda güzel beden anlayışı, Eski Yunan'daki güzel beden anlayışını tekrar gündeme getirmiş ve beden tamamen müdahale edilebilir ve istenildiği gibi ideal ölçüde değiştirilebilir bir nesne konumuna ulaşmıştır. Tüm bu çabaların kapitalizme hizmet etmesinin kaçınılmaz olmasıyla birlikte beden düalist tartışma içerisinde aklın önüne geçerek, akli belirleyen bir ölçü olarak ele alınmaya başlamıştır. Ve postmodern dönemle birlikte bu 'yeniden yaratılabilir beden' tıbbın da desteğiyle birlikte güçlenmeye ve sağlık sektörü içerisinde yer almaya devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
POSTMODERNİZMİN BELİRLEYİCİ UNSURLARI: DEĞİŞİMİN İÇİNDE
BEDEN

2.1. KİTLESEL BEDENDEN BİREYSEL BEDENE: POSTMODERNİZM

Bedenin tarihsel serüveni Antik Çağlardan modern döneme ve daha sonra tüketimle özdeşleşen postmodern döneme kadar toplumsal dinamikler ve koşullar aracılığıyla farklı yönde seyretmekte ve dönemsel koşulların farklılığına bağlı olarak toplum içerisinde yine farklı bedensel algıların oluşmasına zemin hazırlamaktaydı. Modern dönemde rasyonalite ve Aydınlanmanın da etkisiyle aklın ön plana çıkarılmasına bağlı olarak ortaya çıkan doğaya hâkim olma düşüncesi, bedenin de bir denetime tabi tutulabileceği düşüncesini beraberinde getirmiş ve beden daha çok üretimle özdeşleşerek, üretimin daha çok gerçekleşebilmesi adına iktidar tarafından denetime tabi tutulmuştur. Modern-ulus devlet yapısının gelişmesine bağlı olarak iktidarın önemli bir nesnesi haline getirilen, üretimin sağlanması için önemli bir araç olarak kabul edilen, kendini daha çok kitlesel ve kamusal alanda inşa eden modern dönemin bedeni, postmodern denilen döneme geçişle birlikte bu kitlesel alandan uzaklaşarak daha bireysel alanlarda ve daha çok merkezi bir konumda inşa edilmeye başlamaktadır. Öncelikle bedenin, modern dönem sonrasını ifade eden postmodern dönemle uğradığı bu dönüşümün ele alınabilmesi için post, postmodern ve beden algısı gibi temel kavramların ne ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Post ön eki, Latince kökenli bir ek olarak -den sonra anlamında kullanılır ve önüne geldiği sözcükle bileşik bir terim meydana getirir. Post ön ekiyle birlikte oluşan yeni sözcük genellikle bir durumu, yapıyı, oluşumu, akımı ya da yaklaşımı tanımlamak için kullanılırken; eski yapıdan veya bir önceki akımdan birtakım unsurlar barındırmasıyla birlikte yeni ve farklı bir oluşumu içeren bir yaklaşımı da ifade etmektedir (<https://www.turkcebilgi.com/post>, 2021). ‘Post’ önemli değişimleri ifade etmek için kullanıldığı gibi aynı zamanda sürekliliği de içinde barındırır ve burada bir aşılma da gösterilmeye çalışılmaktadır. Post ön ekiyle tarih, hümanizm, ideoloji, avant-garde, temsil gibi birçok şeyin bitmiş olması çıkarımında bulunulabileceği gibi tükendiği de söylenebilmektedir (Tekeli, 2017, s.8). Postu modernliğe etimolojik olarak dahil eden ve yeni tarihsel bir çağ olarak ifade eden ilk isim ise Toynbee’dir. Fakat Toynbee, modernliğin içindeki iyimser havanın yerini postmodernin içindeki kötümser havaya bıraktığını söyleyerek post kelimesine olumsuz bir anlam yüklemiştir. Yani her ne kadar post ön eki -den sonra anlamına gelse de içinde bulunduğu durumun kötülüğünü ifade eden bir anlamda da kullanılmaktadır (Şimşek, 2014, s.40). Söylenildiği gibi postlu tamlamalara bakıldığında bir aşma durumunun betimlendiği görülebilir. Örneğin

postmodern sözcüğü, modern dönemin aşıldığını yani sonrasını ifade etmektedir. Ya da farklı postlu bir tamlamaya örnek olan post-marksist söylemde de post ön ekinin yine aşma durumunu ifade etmek için kullanıldığı görülebilir. Post-marksizmde artık marksist yorum söz konusu olmamakla birlikte Marksizmin öğretileri aşılmıştır. Marksizmin 19. yy. sanayi kapitalizmini kavrayıp açıklaması çağdaş toplumun kültürünü, siyasi süreçlerini yadsıması gerekçesiyle yetersiz bulunmakta ve post-marksizm için sömürü, toplumsal sınıf, artı değer gibi kavramlar anlam ifade etmemektedir. Yani post-marksizmde artık marksist yaklaşımın açıklamaları ve tartışmaları aşılmış durumdadır (Şaylan, 2020, s.38-39). Aynı şekilde post-yapısalcılık, yapısalcılıktan kopmayı ve yapısalcılığın öğretilerini yadsımayı öngörerek yine yapısalcılığa karşı olumsuz bir tavrı yansıtmak için aşma anlamında kullanılmıştır. İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerde de ‘sonrası’ anlamına gelen post, modern sözcüğü tarafından belirlenerek modern olandan sonra anlamına gelen yeni bir aşamayı ve yeni bir durumu ifade etmek için kullanılmaktadır (A.g.e., s.71). Yani artık postmodern sözcüğü çağdaş toplumda, modern sonrasını kastedecek şekilde modern dönemin aşıldığını ve yeni bir çağa girildiğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Postmodern dönem derken artık modern dönem sonrası, modern dönemin aşılması ya da yadsınması kastediliyorsa postmodern dönemin modern dönemden belli noktalarda farklı bir anlam ifade ettiği çıkarımı yapılabilir. Bu noktada modern dönemin ruhunu yansıtan rasyonellik, denetim, üretim gibi kavramların hangi noktada farklılaştığını ele almak postmodern söylemlerin temelinde yatan ana fikri kavrayabilmek açısından önemlidir. Şaylan, postmodern söylemin genel özelliklerinden birini yeni bir dönem ifade etmesi olarak açıklar. Yani artık modernite olarak tanımlanan dönem sona ermiş ve onu izleyen yeni bir dönem ortaya çıkmıştır. Max Weber’in formüle ettiği modernite kavramı, aklın önceliğindeki tarihsel bir çağı ifade ederken aynı zamanda yaşamdaki her alanı etkileyen bir dönüşümü de içermektedir. Bu dönüşüm ise kapitalizmle birlikte ele alınır. Modernitenin bilgi yapma gücü sayesinde tarihin ileri gitmesini sağlanacaktır ve bilgi aracılığıyla evren kontrol edilebilecektir (A.g.e., s.35). Yani akıl ve bilim sayesinde insanoğlu cenneti yeryüzüne indirecektir (A.g.e., s.36). Fakat postmodernizmle birlikte aklın ve bilimin kutsallığı sorgulanmaya başlanmıştır. Postmodernizmin modernizme getirdiği başkaldırıyla birlikte bilginin göreceliliği ve salt gerçeklik algısının yıkılmasının yerini yorumlama almış ve postmodernin ideolojisi yorumlama üzerinde temellendirilmiştir (Kılıç, 2017, s.22-23).

Postmodern sözcüğünü ilk kullanan kişi, İngiliz bir ressam olan John Watkins Chapman'dır. 1870'li yıllarda modern kalıplara uymadığı ve avangard olduğu gerekçesiyle yapılan bir resim türünün ifadesi için Chapman tarafından ilk kez kullanılan postmodern sözcüğünün ilk kullanımının sanatsal anlamda olduğunu görebilmek mümkündür. Postmodern sözcüğü daha sonra 1917 yılında Alman aydınlarından olan Rudolf Pannowitz tarafından Birinci Dünya Savaşı sırasında yazılan bir kitapta Avrupa kültüründeki değerlerin çöküşünü ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra modern çağdan kopuşu ifade edebilmek için İngiliz tarihçi Arnold Toynbee, *A Study of History* adlı eserinde Batı'nın tarihini dörde bölmüş, (675-1075; Karanlık Çağlar, 1075-1475; Orta Çağlar, 1475-1875; Modern Çağ ve 1875 ve sonrası Postmodern Çağ) böylelikle postmodern dönem yeni bir çağ olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Best ve Kellner, 2016, s.22-23).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk olarak edebiyat, mimari ve sanat alanlarında ortaya çıkan ve tartışılmaya başlanan postmodernizm, özellikle 1980'li yıllar sonrasında hız kazanmıştır. Fakat postmodernizmin tanımında hemfikir olmak pek mümkün görünmemektedir. Postmodernizme ait tek bir tanımda uzlaşılabilmesi durumunu Featherstone: "Postmodernistlerin sayısı kadar postmodern tanım vardır" sözleriyle özetlemiştir (Kazancığlu, 2019, s. 61). Ancak genel hatlarıyla yapılan tanımlamalara ve postmodernizme ait özelliklere bakıldığında küreselleşme, hız, tüketim gibi unsurların ön planda olduğu görülmekle birlikte yaşamda bir tür deformasyonun oluşması söz konusu olmuş; modernizmin genelleştirici yaklaşımları geçerliliğini yitirerek, ilerlemeye ve kalkınmaya yönelik çabaları baskınlığı meydana getirdiği düşünüldüğü için artık modernizmin ötesine geçilmiştir. Aynı zamanda postmodernizm, modernizmin oluşturduğu Aydınlanma, Bilimsel ve Sanayi Devrimlerinin getirdiği kalkınmacı anlayıştan ve bilimsel bilginin kutsallığından da ciddi bir kopuş yaşamıştır (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016, s.41-42). Modernizm ve postmodernizm kavramları, modernite ve postmodernite kavramlarından farklı olarak bir dönemi anlatma çabasından çok farklı düşünceleri ifade etme çabası içerisindedir (Çelik Varol ve Varol, 2020, s. 129). Odabaşı, düzen ve kaosu birlikte oluşturduğu düzeni yani düzensizliğin içinden doğan bir düzeni postmodernizm olarak tanımlamaktadır (Odabaşı, 2012, s.26). Burada modernizmin aksine postmodernizm tek bir doğrunun olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Tek bir doğrunun olduğu görüşüne karşı çıkan postmodernizm yorumlamayı esas alarak bilginin göreceli olduğunu ve doğruya algılama yoluyla ulaşabileceğini öngörür (Kılıç, 2017,

s.436). Bu durum postmodernizmin düzensizliğin içinden oluşturduğu düzeni nasıl yapabildiğine verilebilecek cevaplardan biridir: tek bir gerçeği esas almamak.

Postmodernizmin modernizmden tamamen farklı olduğu ya da modernizme karşı olduğu görüşlerinin aksine Lyotard, bilimsel ilerlemenin aydınlanmaya ve zenginleşmeye giden bir yol olmasından ziyade gelir dağılımında büyük eşitsizliklere sebep olarak zengin ile fakir arasındaki uçurumu arttırdığını söylemektedir (Cevizci, 2019, s.1271). Aynı zamanda postmodernizmi modernizmin bir parçası olarak görmektedir. Fakat 'post'un modernizme dahil olmasından kaynaklanan sonralık ve aşılma durumu bir gerçektir. Postmodernizm, herhangi bir tanıma tabi tutulamayıp düzensizlikten doğan bir düzen olarak nitelense de öncelikle modernlikle bir hesaplaşma içerisinde (Aslan ve Yılmaz, 2001, s.100-101). Ayrıca Lyotard'ın *Postmodern Durum* adlı eseriyle postmodernite kavramını entelektüel anlamda felsefe ve sosyoloji dünyasına dahil ettiği de söylenebilir (Şimşek, 2014, s.44). Lyotard, *Postmodern Durum* adlı eserinde postmodernizmi toplumsal bir durumu adlandırmak amacıyla değil, bilginin son dönemdeki durumunu betimlemek amacıyla kullanmıştır. Yani aslında postmodernizmi yeni bir dönem olarak savunmamış, modernliğin meta-anlatılardan oluşan bilgi yapılarını eleştirerek bilginin bilime indirgenemeyeceğine yönelik epistemolojik bir analiz yapmıştır (Girgin, 2018, s.109). Burada Lyotard'ın eleştirilerindeki temel hedefin marksizm olduğu görülmekle birlikte meta-anlatıların çöküşüyle postmodern durumun ortaya çıktığı fikri savunulmaktadır.

Postmodern dönemin önemli düşünürlerinden olan Baudrillard, Lyotard gibi epistemolojik bir anlatıyla postmodern durumu tanımlama çabasıdadır. Baudrillard'a göre postmodern dünyada imaj, simülasyon ve gerçeklik arasında bir sınır kalmamış olup postmodern medya ortamında enformasyon ve eğlence, imaj ve politika arasındaki sınırlar da yok olmuştur. Artık anlamdan yoksun olan bir postmodern dünya söz konusu olup her bilgi eşit derecede kabul edilir ve bu anlamda modernlikten tam anlamıyla bir kopuş yaşandığı söylenebilir (Çağlar, 2008, s.373-374). Bilgiyi bilime indirgemeyip farklı bağlamda inceleyen diğer postmodern düşünür Foucault'tur.

Foucault'a göre bilgiyi nesnel ve tarafsız ya da özgürleştirici olarak tanımlayan moderniteye özgü bakış açıları anlamsız olup bilgiyi belirleyen öncelikle iktidar ilişkileridir. Bilim ise, esas olarak insanların toplumda nasıl düşünüp davranacaklarını belirleyen bir iktidar modudur ve birey için geçerli olan ahlaksal, hukuksal, tıbbi ya da cinsellik mekanizmaları bu iktidar modu tarafından üretilmektedir (Şaylan, 2020, s.327-

328). Postmodern dönemde iktidar, Baudrillard'a göre gerçek olan ve olmayan arasındaki ayrımı zayıflatan ve göstergelerden oluşan soyut bir ortamı çoğaltan ekonomik bir medyayı, göstergesel sistemleri ve enformasyon teknolojilerini içerir. Fakat Foucault, postmodern iktidarı bu şekilde teorileştirmemektedir. Foucault'a göre iktidar mekanizmalarında ve işleyişlerinde 19. yy.'dan bu yana bir değişim söz konusu değildir (Best ve Kellner, 2016, s.85) ve gerçeğin iktidardan ayrılması söz konusu olmadığı için salt bir gerçeğin var olması da imkansızdır (Çağlar, 2008, s.377).

Paul Feyerabend'a göre bilim, diğer baskıcı otoriter ideolojilerden farksız ve üstün değildir. 17. ve 18. yy.'da insanın özgürleşmesinin yolunu açan bilim; postmodern dönemde özgürleşmenin önünde bir engel olarak görülmüştür. Feyerabend'in bu görüşlerini daha sistemli bir şekilde ele alan Derrida ise toplum ve insanla ilgili bilgi alanında hermenötik bir ilişki kurarak modernizmin bilim anlayışını eleştirmiş ve postmodern toplumu için bir çözümlemeye girişmiştir (Aslan ve Yılmaz, 2001, s.103-104). Yani artık bilginin kutsallığı söz konusu değildir ve yorumlamayla birlikte her soruya birden fazla cevap verilebilmektedir. Bu durum postmodern dönemi modern dönemden ayıran baş argüman olup diğer argümanların da kaynağını oluşturan en temel etkidir.

Postmodern düşünürlerin yeni bir çağ başlangıcının varlığını savunurken ele aldıkları çıkış noktası görüldüğü gibi genellikle epistemolojik analizlerden geçmektedir. Modern dönemi postmodern dönemden ayıran ise modern söylemlerle birlikte ortaya çıkan aklın ve bilimin üstünlüğüne atfedilen kutsallıktan bir kopuş yaşanmasıdır. Bilimin kaynağının bilgi olduğunun savunulduğu modern dönemde bu durumun sorgulanarak tartışılmaya başlanması postmodern dönemde yapılan tartışmaların ana eksenini belirlemiş ve iki dönem arasındaki en belirgin fark bu noktada ortaya çıkmıştır. Modern dönemde özgürleşmenin önünü açan bilim, postmodern dönemde özgürleşmenin önünde bir engel haline gelmiştir. Bu noktada artık postmodern toplumda, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, toplumsal, politik vb. gibi tüm bağlamlarda bir farklılaşma yaşanmıştır. Bu farklılaşmaların beraberinde getirdiği ve postmodern toplumda tekrardan ele alınmaya değer bir diğer ve önemli konu ise insan ve bedenidir. Bilginin tek kaynağının bilimden geçtiğine yönelik yaklaşımın modern dönem sonrası aşılmasıyla birlikte artık beden; yalnızca biyolojik olarak görülen bir olgu olmaktan çıkarak sosyal ve psikolojik bir süreç olarak öznel bir anlam kazanmıştır (Sezgin, 2018, s.10). Aslında insan ve bedeni; Antik Çağlardan Orta Çağ'a, Rönesans'tan Aydınlanma dönemine ve oradan da modern

döneme kadar kendi dönemsel ve toplumsal koşullarına bağlı olarak farklı durumlarda tartışılmış ve algılanmış olsa bile sosyolojik anlamda tartışılmaya postmodern döneme tekabül eden bir süreçte tam anlamıyla 1980'li yıllarda başlamıştır denilebilir. Postmodern dönemde bedene yönelik sosyolojik bir analiz yapılacaksa öncelikle beden algısının tam anlamıyla ne ifade ettiğini belirtmek gerekir.

İnsan bedeni yalnızca fiziksel bir organizma olarak algılandığında da beden algısı kavramı içinde bireylerin kendi bedenlerine dair deneyimleri, tutumları ve duyguları gibi pek çok kavram yer almaktadır. Fakat insanın kendi bedenine ya da başkalarının bedenlerine ait olan değişiklikleri vs. fark etmelerinde ve yorumlamada kültürün etkisi yadsınamaz. Çünkü bu sayede kişi, sağlıklı olmayı hasta olmaktan, engelli olmayı engelli olmamaktan, herhangi bir hastalık belirtisini algılamayı ya da ifade etmeyi, bedeninin hangi bölümlerinin açıkta kalacağını toplumda bir rahatsızlık oluşturmayaacağı gibi durumları ayırt edebilmektedir. Aynı zamanda insan bedeninin fiziksel ya da biçimsel boyutu dışında sosyal bir gerçekliği de bulunur ve bu durum bireylerin yaşından, cinsiyetinden, sosyo-ekonomik koşullarından dini inanışlarına kadar farklı kültürler içerisinde şekillenerek bedenin sosyal yapısındaki farklılıkları beraberinde getirir (Aslan, 2004, s.326). Bu da toplumda insan bedenine ait belli kalıpları ve ideal beden ölçütleriyle oluşan bir algıyı meydana getirir. Örneğin; Antik Çağ toplumlarında beden özgür biçimde spora ve eğlenceye odaklı bir haldeyken Orta Çağ döneminde din etkisiyle tahakküm altına alınmış ve özgürlükten yoksun bırakılmıştır. Rönesans döneminde ne kadar Antik Çağ toplumlarındaki halini arasa ve özgürlük adına adımlar atılsa da beden; Aydınlanma etkisiyle modern dönemde ancak bilim sayesinde din etkisinden kurtularak bir özgürlük elde edebilmiştir. Ancak modern dönemde bilimin kutsallığı artık postmodern dönemde sorgulandığı için özgürleşmenin önünde bir engel haline gelmiştir. Modern dönemde üretim söz konusuysa postmodern dönemde artık tüketim odak nokta olmuştur. Aynı zamanda beden, dönem koşulları sebebiyle tüketim ekseninde yaşadığı değişimle birlikte postmodernizmle beraber toplumda tekrardan ele alınan cinsiyet, toplumsal cinsiyet, zaman ve mekânın anlamı ya da iktidarın denetim mekanizmasında yaşanan farklılıklar bağlamındaki diğer dönüşümlerle birlikte tekrar ele alınmaya başlanmıştır.

Aydınlanma dönemine kadar, özellikle Orta Çağ'da kilise ve modern dönemde ise devlet kurumları tarafından dış denetime tabi tutulan beden, sahibi tarafından şekillenebilen ya da değiştirilebilecek ölçüde özgür bir yönlendirmeye sahip değildi. Fakat postmodern dönemle birlikte beden, iktidar tarafından dış denetime tabi

tutulmaktan uzaklaştırılan ve sahibi tarafından kontrol edilebilen bir algıya dönüştürülerek farklılaşmaya çalıştırılmaktadır. Yani beden postmodern dönemde Foucault'un ifade ettiği gibi bir düzenleme ve disipline etme nesnesi değildir (Şişman, 2018, s.35). Fakat iktidarın makro yapılarda ve yalnızca yönetici sınıflarda olmadığını söyleyen ve doğası gereği baskıcı olduğunu ifade eden tüm modern teorileri reddedenin de yine Foucault olduğu ifade edilecek olursa (Best ve Kellner, 2016, s.80) ; postmodern dönemde bedenin tek bir iktidar tarafından denetlenmediği çıkarımına karşılık farklı bir denetim mekanizmasının varlığına dair de bir çıkarım yapmak pek yanlış sayılmayacaktır. Yani aslında Foucault iktidarı; dağılgan ve başkalaşabilen bir yapıda, özne ve bireylerin bedenlerini ve kimliklerini inşa edebilen üretken bir kimliği ile ele almaktadır (A.g.e., s.80) ki bu durum bedenin postmodern dönemde kendisine vaat edildiği gibi özgürleşmesinin önünde bir engel teşkil ettiği anlamına da gelmektedir. Bu durum aynı zamanda, modern dönemdeki beden algısıyla postmodern dönemdeki beden algısının arasındaki farklılığı ortaya koyabilmek için de önemli bir noktadır. Denilebilir ki beden, modern dönemden farklı olarak postmodern dönemde daha farklı bir iktidar mekanizmasıyla denetlenmeye ve dayatılan farklı algılar, vaatler ya da söylemlerle şekillenmeye devam etmektedir.

Modernliğin disipline etmeye çalıştığı ve denetime tabi tuttuğu bedenlere yönelik bu sıkı tavrı, yerini özgürlükçü söyleme bırakarak bedeni sahibi tarafından kontrol edilebileceği yanılgısına sürüklemiştir. Geleneksel ve yerleşik bir tavırdan kopuş anlamında kullanılan özgürlük burada bedenle ilgili kurallardan ve değerlerden arındırılma çerçevesinde yorumlanır (Demir, 2019, s.26). Fakat bu özgürlükçü söylem içerisinde iktidarın denetiminden bağımsızlığını ilan ettiğini zanneden bedenler, farklı iktidar aygıtları tarafından postmodern toplum içerisinde hazır bir kalıba sokularak aynı amaca hizmet etmeye devam etmekte ve çağın güzel beden ideallerine göre yeniden biçimlendirilmeye çalışılmaktadır (Kılınç, 2016, s.58). Yani postmodern toplumda bedene önce denetimin olmadığı bir özgürlük vaat edilmekte ancak modern dönemdeki gibi denetleyici tavır farklı araçlar ve söylemlerin yer aldığı bir mekanizmayla devam etmektedir.

Modern beden, kapitalizmin ideolojisi içerisinde üretken bir kimliğe sahip olmasına karşın püriten bir çilecilik ile yalnızca fizyolojik ve temel ihtiyaçlarını gidermeli, bedene ait arzu, haz ve isteklerin tüketilmesinde cimri olmalıdır (Nazlı, 2006, s.6). Yani bu durumda tüketim, yalnızca daha çok üretimin sağlanabilmesi amacıyla

yeteri kadar kullanılmalıdır. İnsanlara katı kuralları dayatan püritanizmin “üretken ol ve çoğal” buyruğu beden üzerinde, özellikle cinsellik konusunda, tam bir disiplin ve denetimi gerekli kılarken postmodern dönemle birlikte bu sınırlamaların giderek azaldığı görülmektedir. Öyle ki postmodern dönemde, yaşamını cinsel etkinliklerle idame ettiren bireylerin varlığı ortaya çıkmıştır. Püritanizmin dayatmış olduğu bedeni kısıtlayıcı ve sınırlayıcı tüm bu katı kurallar postmodern dönemle birlikte geride kalmış ve bedene yeni bir kutsal anlam yüklenmiştir. Modern püritanizmde kutsallığının kaynağı tanrısallık iken postmodernde bedendir ve beden böylelikle bir tapınma nesnesi olarak görülür (Özbolet, 2011, s.318-321). Bu noktada Baudrillard, bedenin yeniden keşfedilmesine yönelik görünümlerin yeniden kutsallaştırılmasıyla anlam kazandığını ifade etmektedir. Aslında kutsallık kavramı her iki dönemin de ortak vurgusudur. Fakat bedene yüklenen anlamı değiştiren, kutsallığın modern dönemdeki anlamıyla manevi boyuttan, bedene tekabül eden maddi bir boyuta geçişiyle mümkün olmaktadır. Modern dönemde bedenin maddi boyuta tekabül etmesi postmodern dönemde farklılaşarak, bedenin de ruh gibi bir fikir olma düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Baudrillard, 2019, s.173). İki dönem arasında ortak vurgunun kutsallığa yönelik olması, postmodern dönemde kutsallığın neye atfedildiği noktasında farklılaştığı için bedene yönelik algının da değişimine zemin hazırlamıştır. Yani postmodern toplumda kutsal olan bedenle özdeşleştirilerek ruha yüklenen kutsallık kaybolmuştur.

Postmodern toplumda bedenin kutsal olarak görülmesiyle birlikte bireyler bedenlerine zaman ve emek harcamaya başlamaktadır. Aynı zamanda mutluluk kavramının bedenle özdeşleştirildiği postmodern toplumda vaat edilen mutluluk, bireyin bedeninin görünüşünden hoşnut olabilmesiyle mümkün olmaktadır. Özellikle kadın bedeninin görünüşü üzerine Antik Çağlardan beri süregelen farklı toplumsal koşullar aracılığıyla değişebilen, hazır kalıplar ve ideal ölçütler bulunmaktadır. Örneğin Antik Çağlardan 20. yy.’ın başına kadar, dünyanın her yerinde açık renkli tene hayranlık duyulmuştur. Yüz için beyaz porselen, eller için kar beyazı, göğüsler için mermer, boyun için fildişi gibi sıfatlar kullanılmıştır. Batı’da 19. yy. sonuna doğru püriten bir performans ahlakının yükselmesiyle beden algılarında da bir değişiklik yaşanmıştır: Şişmanlık uyuşuklukla ilgili bir durum olarak görülmeye başlamış ve buna karşılık zayıf bedenler başarının temsili haline gelmiştir (Breustedt ve Riedle, 2008: İnceoğlu ve Kar, 2016, s.86). Postmodern toplumda da birey, bu gibi hazır kalıplar içerisine sokulan yeni beden anlayışına yönelik belirlenen ideal ölçütlere yakınlıkla mutlu hissetmeye

başlamışlardır. Aynı zamanda beden, ideal vücut ölçütleriyle kutsanırken, kişisellikten koparak toplumsal bir anlam kazanmıştır. Kişi, bedenini toplumsal bağlamda meydan gelen temsillerin bir görüntüsü olarak algıladığından kendi bedenine yabancılaşmıştır (İnceoğlu ve Kar, 2016, s.89). Toplumun beğenisini kazanmak amacıyla hazır kalıplar içerisindeki bu ideal ölçütlere ulaşabilmenin yolu ise modern dönemin son yıllarından itibaren görüldüğü gibi, estetik ve kozmetik sektörünün de gelişmesiyle mümkün olmaktadır. Yani gittikçe endüstriyel bir alanın içerisinde gözlemlenmeye başlamaktadır. Bu sektör, postmodern toplumda önemli bir yere sahip olmakta ve giderek zaruri bir niteliğe bürünmektedir.

Postmodern dönemle birlikte ele alınması gereken konulardan biri de elbette, cinsiyet, dolayısıyla da toplumsal cinsiyettir. Bu durum aslında kimlik sorununun modern dönem sonrası postmodern dönemde tekrar ele alınmasıyla ortaya çıkan farklılaşmanın bir çıktısıdır. 20. yy. itibarıyla özne-iktidar temelinde kimlik sorunsalının tartışılmasıyla birlikte Foucault (2017), *Cinselliğin Tarihi* 'nde cinsiyet ve cinselliği iktidar sorunu olarak ele almıştır. Foucault, iktidar sorunu olarak eril egemenliği cinsel olarak tanımlamakta ve özellikle erkeklerin hiyerarşiyi cinselleştirdiğini ifade ederek toplumsal cinsiyetin böylelikle kavramsallaştığını söylemektedir (Özbek, 2016, s.53). Fakat toplumsal cinsiyet kavramı, modernitenin düalist bakıştan kopmadan kadın ve erkeği salt biyolojik anlamdan ayrı düşünememesi sebebiyle ele aldığı bir konu olmamakla birlikte 20. yy. sonrası postmoderniteyle beraber iktidar ilişkileri içerisinde tartışılmaya başlamıştır (A.g.e., s.53). Toplumsal cinsiyetin postmodern toplumla ilişkisini, dolayısıyla beden üzerindeki etkilerini de görebilmek açısından feminizme ve feminizmin ele aldığı konulara değinmeden geçmek değişimi görebilmek açısından konuyu yetersiz bırakacaktır.

2.2. TÜKETİM VE HAZ DÖNGÜSÜNDE BEDEN

Modern dönemden sonra özellikle kadının toplumsal sahnede görünümünün arttığı yıllarda yeni güzellik algılarının oluşmasıyla birlikte postmodernizmin de vaat ettiği özgürlükçü söylemlerin çoğalması 20. yy.'da feminist hareketlerinin başlamasından itibaren devam ederek etkileri de gittikçe artan bir süreçtir. Fakat feminizm alanının haritası daha önce çıkarılmış olup tartışmaların tarihi yeni değildir (Connell, 1994, s.59-60). Aynı zamanda bedenin, sosyolojinin alanına dahil edilmesinde de büyük katkısı olan feminizm, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadınların iş hayatına atılmasıyla birlikte

düşük ücretlerle çalıştırılarak yasal hakların çoğundan mahrum bırakılmasına karşı bir hak arayışı sonucu doğmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ve 1960'lardan sonraki yıllara kadar olan süreçte kadınlar için yeni gelişmelerin başladığını görebilmek mümkündür. Kadınlar ve eşcinseller, Yahudiler, etnik gruplar, zenciler gibi öteki olarak ayrıma tabi tutulan grupların diğer insanların yararlandıkları haklardan faydalanabilmek için yaptıkları faaliyetlere şahit olunmaktadır (Kozlu, 2009, s.3). 8 Mart 1857'de tekstil fabrikasında çalışan bir grup kadının gerçekleştirdikleri grevle birlikte "kadınlar günü" olarak anılmaya başlayan bu tarih, kadınlar üzerindeki toplumsal yapılanmaların başlamasında önemli bir dönüm noktası olmuş ve kadınlar farklı çalışma alanlarına doğru yönelmeye başlamıştır. Başlangıçta feminizm tarafından kadın ve erkek eşitliğinin savunulması amacıyla yapılan eleştirilerin yerini, 1980'li yıllar sonrası kadın bedeninin nesne olarak konumlandırılması sorunu almıştır. Böylelikle kapitalist ilişkiler çerçevesinde bedenin tüketim boyutuyla postmodern toplumdaki izdüşümleri yansıtılmaya çalışılacaktır.

Feminizm, bedenin sosyal teori içerisinde bir yer edinmesine katkı sağladığı gibi, kadının da içinde bulunduğu ataerkil zihniyeti toplumsallığın gerçekleşme biçimlerinin temelinde ele alarak, bu zihniyetin ve ideolojinin yok edilmesi amacıyla görüşler ve öneriler ileri sürmüştür (Işık, 1998, s.51-52). Feminizm; Liberal feminizm, Marksist feminizm, Sosyalist feminizm ve Radikal feminizm gibi yaklaşımlarla tartışılmaktadır. Liberal feminizm, özgürlük taraftarlığı olarak tanımlanmaktadır ve özgürlük bağlamında bir açıklamayla zihni bedenden üstün tutarak kadın-erkek eşitliğini, aynı zamanda kadının da cinsel özgürlüğünü savunmaktadır. Marksist feministler, kadın ve iş ilişkileri üzerinden bir yaklaşımla kadının ev içinde yaptığı işlerin değersiz gösterilmesine karşı çıkarak iş alanında da kadınların başarıyı yakalayabileceklerini düşünmektedir. Radikal feministler, kadın bedeni üzerinde kurulan erkek egemenliğine karşı duran politikalar izlemiş, Sosyal feministler ise kadın egemenliğinin erkekler tarafından sömürülmesine karşı gelerek sınıf ayrımcılığı, ırkçılık ve cinsiyetçiliği eleştirmişlerdir (Kozlu, 2009, s.5-6).

Feminizm, modern dönemin bir projesi ve ürünü olarak; Aydınlanma dönemi, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi süreçlerden sonra toplumsal yapının değişimi sonucu kadın ve erkek ilişkileri arasındaki farklılaşmanın da etkisiyle ortaya çıkmıştır. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklarla ilgili sorunlar her ne kadar ilk insandan beri var olan bir problem olsa da kadın hakları konusunun tartışılmaya başlanması modernleşmeden sonraki sürece tekabül etmektedir. Cinsiyet alanındaki bu yeni

yapılanmaların en önemli etkenlerinden biri Aydınlanma ile ortaya çıkan sekülerleşme sonucunda kadınlığı ve erkekliği tanımlayan din olgusunun yerini topluma bırakmasıdır. Bu durum, cinsiyeti siyasi amaç için kullanılan araçlardan biri haline getirmiş ve kadın hakları; eşitsizlik, ikincillik, özel alanlara hapsedilme gibi tartışmalar içerisinde, Aydınlanmanın bireysel özgürlük, doğal haklar gibi söylemleriyle birlikte ele alınmaya başlamıştır (Şişman, 2018, s.63-66). Aydınlanma felsefesinin temelinde bulunan Kartezyen düalist bağlamdaki karşıtlıklar, kadın ve erkeği akıl-içi ve akıl-dışı olarak ayırma tabi tutarken, kadının akıl-dışı alana ait görülmesi sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler feminizmin ele aldığı bir diğer konudur.

Feministler, başlangıçta kadının yaradılış gereği ve bedensel anlamdaki farklılıkları sebebiyle ikilik içinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Erkekler akıllı ve kültürlü varlıklar olarak tanımlanırken kadınlar mantıklı varlıklar olarak görülmemiştir. Kadınlar hormonlarıyla yönlendirilen ve üretken olmaları sebebiyle hayvansı özellikler taşıyan varlıklar olarak görüldüğü için bu durum, kadınları yalnızca kendini düşünen varlıklar haline getirerek sürekli bedenleri ve güzellikleriyle ilgili takıntılara sahip olmalarına sebep olmaktadır (Yenilmez, 2009, s.32). Bu nedenle toplumda siyaset, ekonomi gibi aklın hâkim olduğu rasyonel alanlar erkeğe ait kamusal alanı temsil ederken, Sanayi Devrimi sonrası aile ve ekonomi ilişkilerinin de birbirinden ayrılmasına bağlı olarak, ev içi, irrasyonel, duyguların hâkim olduğu özel alanlar da kadınlara ait alanlar olarak görülmeye başlamıştır. Feminizmin ortaya çıktığı modern dönem sonrası bu yıllarda tartışılan genel çerçeve ise kadınların da kamusal alanlara dahil edilmesi gerekliliği ve yeterliliğidir.

1960’larda başlayıp 1980’lerin sonuna kadar süren ikinci feminist akımı, kadının nesne haline getirilmesi sorunuyla ilgilenmiştir. Özellikle kadın bedeninin nesne haline getirilip erkek bakışına maruz kalarak tüketilmesi üzerinde durulmuştur. Bu görüş, Mulvey’in erkeğin bakan yani aktif taraf, kadının ise bakılan yani bakışa maruz kalan, pasif taraf olduğundan bahsetmesiyle yoğunluk kazanarak kuvvetlenmiştir (Yenilmez, 2009, s.33). “Kadın olarak doğmayı erkeklerin mülkiyetinde olan özel, çerçevelenmiş bir yerde doğmak” olarak nitelendiren Berger, Mulvey’in düşüncelerini şu şekilde desteklemiştir:

“(...) Erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyrederek. Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek. Bu durum, yalnız erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değil, kadınların kendileriyle ilişkilerini de belirler. Kadının

içindeki gözlemci erkek, gözlenense kadındır. Böylece kadın kendisini bir nesneye -özellikle görsel bir nesneye- seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur” (Berger, 2018, s.47).

Kadın ve kadın bedeni, feminizm tarafından 1980’lerden sonra, tüketimle özdeşleşen bir nesne konumunda postmodern toplum içerisindeki tartışmalarda yerini almaya başlamıştır. Kadının pasif bir beden olarak, seyredilen bir nesne konumunda kendini aktif olarak tanımlanan erkek bedenlere sunması; postmodern toplumdaki, özellikle kadının bedeni üzerindeki, güzelleşme çabalarının bir temel nedenini oluşturmaktadır. Bu noktada ise feminizm, kadının bedeni üzerinde yaptığı değişikliklere karşı bir eleştiri getirerek estetiğe her ne kadar karşı çıksa da güzellik kavramı, postmodern toplum içerisinde tüketilmek için bekleyen bir ihtiyaç olarak piyasaya sunulmaktadır. Bu da feminizmin ortaya çıktığı ilk yıllarda cinsiyetler arası eşitlik için yaptığı tartışmaları bedenle ilgili tartışmalara dönüştürerek sınırlarını genişletmesine yol açmıştır. Böylelikle beden konusu özellikle postmodern dönemde feminizmin içerisine girerek sosyolojinin bir konusu olarak daha görünür bir şekilde ele alınmıştır.

Modernleşmeyle bağdaşan feminizm, kadına verilen değeri yücelterek cinsiyetler arasındaki eşitliği sağlama çabası güderken; postmodernizm erkek ve kadın cinsiyet ayrımını reddetmektedir (Yüksel, 2001, s.111). Yani postmodernizm, kadın ve erkek cinsiyetini ikilik yaratmayacak şekilde kendi yaklaşımı içerisinde ele almaktadır. Aynı zamanda kadın ve erkek ayrımını psikoloji üzerinde açıklamaya çalışan Freud’un peşinden giderek savundukları psikanalize de bir eleştiri getirmiş olan postmodernizm fallosentrik bakış açısına karşı çıkmaktadır. Çünkü psikanalize dayalı yapılan kadın ve erkek bedeni üzerindeki ayrımcılıkta erkek kadına göre üstün kabul edilmektedir. Psikanalizden yola çıkarak feminizmin postmodern toplum içerisinde değişim ve dönüşümüne sebep olacak tartışmalar gündeme getiren Helene Cixous, Luce Irigaray ve Julia Kristeva aynı zamanda yapısalcılık ve post-yapısal düşüncede feminizmi tartışmışlardır (Işık, 1998, s.120).

Dilin yapısından yola çıkarak görüşlerini ifade eden Helene Cixous’a göre kadının yazması gerekmektedir. Çünkü Cixous’a göre erkek yazıyı kendi hakimiyetine aldığı için cinsel eşitsizlik kültürel ve tarihsel açıdan kadının aleyhine işlemiştir. Bu görüşleriyle erkek egemenliğini üstün kılacak şekilde söylemler ve analizlerle psikanalize karşı eleştirilerini dile getirerek yazıyı kendi egemenliğine alan erkeğe göre kadının, sosyal başarı peşindeki erkekten daha fazla beden olduğunu ve erkekten daha fazla yazı olduğunu ifade etmiştir (A.g.e., s.122-123). Kadın ancak daha fazla yazarak kendi

kültürünü oluşturabilecek ve tarihi bu şekilde yönlendirebilecektir. Cixous gibi kadın yazısının önemini vurgulayan diğer postmodern feministlerden biri ise Luce Irigaray'dır.

Cixous gibi Luce Irigaray da dil çıkışlı olarak yaptığı analizde kadın yazısının önemini vurgulamıştır. Irigaray'a göre özne teorileri erkekler için üretilmiştir ve buna bağlı olarak erkek, kadının doğurganlığı üzerinde penisi aracılığıyla bir iktidara sahip olduğunu düşünmüştür. Bu noktada kadının yapması gereken şey, erkekle arasındaki bu konumdan uzaklaşmak için anne ve kızının bedeninin ilişkisini ortaya koyan ve tercüme eden yeni cümleler ve kelimeler bulmaktır. Çünkü kadın Freud'un söylediği gibi erkeğin penisine gıpta edip erkeğin yerini almak istememektedir. Kadın erkeğin egemenliğinden kurtularak kendi arzularını ortaya çıkarmalıdır (A.g.e., s.126-127).

Julia Kristeva ise Batı feminizmini üç kuşak olarak incelemektedir. 1968 öncesi birinci kuşak feministler, erkeklerle hukuki ve sosyal alanda eşit haklara sahip olma ve bu alanları paylaşma isteğiyle hareket ederler. Ayrıca Kristeva, cinsiyetler arasındaki farklılıklara yönelmek yerine aynı cinsin kendi arasındaki farklılıklarına yönelinmesi gerektiğini ifade ederek dil çıkışlı bir açıklama yapmıştır. 1970'lerden sonraki ikinci kuşak feministler kendilerine yeni bir söylem oluşturarak bu farklılıklar üzerinden ilerlemişlerdir ve ikinci kuşağı, kadına/kadın gücüne yönelik fikirlerini saplantılı hale getirmeleri, anneliği ve çocuk doğurmayı zorunlu bir görevmiş gibi göstermeleri sebebiyle eleştirir. Kristeva'ya göre üçüncü kuşak feministler ise her kadının özel, tek ve özerk olduğunu savunmalıdırlar. Yani kadınlar bu noktada çoğul olarak değil, kendi farklılıklarını öne çıkararak ben diliyle konuşmalıdırlar (Kozlu, 2009, s.11-12).

Feminist teorisyenler ve özellikle Michel Foucault, Jacques Derrida, Gilles Deleuze, Lyotard, Jean Baudrillard gibi postyapısalcı düşünürlerin bedene yönelik açıklamaları bedenle ilgili literatürün oluşmasına katkı sağlamıştır. Yapısökümü kavramı özellikle Derrida'nın çalışmalarında yer alarak postyapısalcılıkla birlikte yeniden tartışılmaktadır. Derrida yapısökümü kavramıyla, özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda estetik sektörünün gelişmesiyle birlikte bedenin parçalandığını ifade ederek bütünlüklü yapısının yok olduğundan bahsetmiş ve bu durumu parçalı beden olarak açıklamıştır. Bedenin parçalanmış hali üzerinde duran diğer isimlerden Gilles Deleuze ve Felix Guattari, aynı durumu organsız beden olarak öne sürmüştür. Postmodern döneme doğru bedenin parçalanarak özgürleştiğini ifade eden Derrida, Deleuze ve Guattari gibi isimlerle birlikte Lyotard, benin kapitalizm ve iktidar boyutuna değinmeden geçmemektedir (Kılınç, 2016, s.59-60.). Bu noktada ise postyapısalcı bir düşünür olarak da ifade

edebilecek olan Foucault'un modern dönem içerisinde ele alınan biyo-politika kavramı yeniden anlam kazanmakta ve postmodern dönem içerisinde yeni ifade şekilleri barındırmaktadır. Özellikle bedenin parçalanarak ayrıştığı ve özgürleşmesinin tartışıldığı bir dönem olarak ifade edilen postmodern dönem içerisinde biyo-politika kavramı kendini farklı biçimlerde göstermeye devam etmektedir. Modern dönemde devlet tarafından denetime tabi tutulan ve güzellik normlarınca şekillendirilmeye çalışılan beden, postmodern dönemde endüstriyel bir alanın içerisine yerleştirilerek, her ne kadar özgürleşme vaatleriyle kuşatılsa da farklı iktidar mekanizmaları tarafından denetlenmeye ve bu doğrultuda biçimlendirilmeye devam etmektedir.

Modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecinde beden ve beden algısına yönelik tartışmalar belli bir çizgide seyrederken feminizmin ortaya çıkışıyla birlikte bedenin farklı bir çizgide değerlendirilmeye başlanması beden konusunun sosyoloji literatürüne girmesini hızlandırmıştır. Modern dönem sonrası postmodernizm ve Aydınlanma'ya getirilen eleştiriler etrafında şekillenen görüşlerle birlikte bedene özgürleşme vaadi verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu özgürleşme vaadinin beraberinde getirdiği tüketim, haz, cinsiyet, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar ise bedenle olan ilişkiler çerçevesinde yeniden anlam kazanmaya ve tartışılmaya başlamaktadır. Aynı zamanda postmodern toplumda bedene yönelik algı, Antik Çağ ve Eski Yunan döneminden itibaren toplum tarafından belirlenen ideal vücut ölçütleri tarafından hazır kalıplara sokularak şekillenmeye devam etmiş ve bu ideal ölçütler; kapitalizm, tüketim gibi kavramlarla bağdaştırılarak bedeni bir nesne konumunda tartışmaya sürüklemiştir.

Kadın bedeninin gerek cinsiyeti gerekse cinselliği üzerinden bir kimlik meselesi haline gelmesi özellikle ikinci kuşak feministlerin eleştirilerin odak notasında yer alan diğer bir tartışma ve eleştiri konusu olagelmıştır. Postmodern toplumda arzu nesnesi haline gelen kadın bedeni, Mulvey'in ifadesiyle özellikle de medya aracılığıyla seyirlik olarak sunulurken eril ve erotik bir bakışa maruz bırakılmıştır (Uluç, Soydan ve Ankaralıgil, 2008, s.42). Diğer bir deyişle medyada sunulan kadın bedeni, yalnızca cinsel anlamda bir kadın olmanın dışında aynı zamanda bir öteki olarak da değerlendirilerek, dikizlemeci bir anlayışla eril bakışın nesnesi ve arzularının fetişi durumundadır (A.g.e., s.46). Aynı zamanda ötekinin bakışına maruz kalan ve nesne durumuna sokulan beden, yalnızca kadın bedeni değildir ve beden burada bireyin bütün sermayesi haline gelerek bedenlerinden başka bir sermayesi olmayan insan tipleri yaratılmak istenmiştir (Kızılcılık, 2003, s.90). Bu nedenle postmodern toplumda bedenin cinsel özellikleri ön

plana çıkarılarak erotik bir bağlamda ve tüketim ekseninde bir anlam kazanması kaçınılmaz olmuştur.

Cinsel özellikleriyle ön plana çıkarılan bedenin erotikleştirilmesi, tüketicinin erotikleştirilmesinin beraberinde getirdiği bir durumdur. Giet, bu durumun özellikle kadın bedeninde yoğunluk kazandığından söz eder ve cinsiyeti vurgulayarak yayın yapan dergilerin, satın alım gücünü etkilediğini ifade eder. Bu dergiler, okuyucularını hazza ulaştırma yönünde bir amacı barındırmaktansa bir araç olarak ortaya konmaktadırlar. Verilen erotik mesajlar aracılığıyla okuyucular, sahip olmaya teşvik edildikleri nesnelerle hazza ulaşarak tüketicinin erotikleştirilmesine katkı sağlamaktadırlar. Yani bedenin cinsel yönüyle bu şekilde sunulması kullanılması satın alma eylemini harekete geçirerek bedeni ticari işleyişin bir aracı durumuna sokmaktadır. Özellikle de kadın bedeni seyirlik bir nesne olarak bakan tarafa karşı satın alma güdüsünü harekete geçirmekte ve böylelikle hazza ulaşmanın bir aracı haline getirilmektedir (Giet, 2006, s. 67-68). Giet; bedenin, özellikle de kadın bedeninin cinselliği ve erotik sunumu sebebiyle hazza ulaşma yönünde bir araç olmasını ve ticari işleyişin bir parçası haline getirilmesini dergiler üzerinden ele alsa da postmodern dönemde dergiler gibi görsellikler üzerinden oluşturulmuş platformlarda aynı durum geçerliliğini taşımaktadır. Burada öne çıkan platformlardan bir tanesi de medya, daha özelde ise sosyal medyadır.

Postmodern toplumunda beden, bir proje olarak görüldüğünden güzelliğe ve estetiğe dair dayatılan ideal beden algısına yönelik; genç olmak, ince vücuda, uzun bacaklara sahip olmak, bakımlı, seksi olmak gibi söylemlerin çoğunlukla cinsellikle ilgili anlamlar barındırdığına şahit olunmaktadır. Haz ve tatmin almanın da öneminin sürekli vurgulanmasıyla birlikte dayatılan tüm bu ideal formların cinsellikle olan bağlantısı burada da net bir şekilde görülebilir. Kadın bedenine sunulan imajın bakımlı olmaktan geçerek cinsel söylemlerle buluşması giderek daha çok seksi görünmek adına yapılan müdahaleleri beraberinde getirmektedir. Göğüs küçültme, büyültme ya da dikleştirme, kalkık ve küçük burun ameliyatları, kalın ve seksi dudaklar için botoks ve dolgu işlemleri, zayıf görünmek için yapılan yağ aldırma işlemleri ve yaşlılığa karşı genç görünmek adına yapılan tüm estetik müdahaleler özellikle kadın bedeninde seksi görünmenin yollarından bazılarıdır. Bu noktada güzel olmanın koşulunun seksi olmaktan geçtiğini söylemek pek de yanlış sayılmaz (Bilgin, 2015, s.315-317). Ayrıca bu durumu yalnızca kadın bedeni ile kıyaslamak çok doğru olmamakla birlikte erkeklerin de seksi görünmek adına yaptığı birçok estetik müdahalelerden söz edilebilir. Kadın ve erkeklerin ortak yaptıkları

estetikler dışında erkeklerin daha seksi ve sportif vücuda sahip olmaları açısından yaptırdıkları bazı müdahaleler olan karın kası ameliyatları, kemikli bir yüzün seksi olarak algılanması gerekçesiyle çene kemiğine yapılan jawline dolguları, yağ aldırma gibi işlemlerden bahsedilebilir. Fakat kadın bedeninin erkek bedenine göre daha fazla cinsel anlamlar barındırması ve teşhir edilen bir nesne durumunda sunulması göz ardı edilemez bir gerçektir.

Okumuş, kadın bedeninin erkek bedene ve dolayısıyla toplumsal bedene hâkim olabildiği en önemli alanın cinselliğini öne çıkarmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Bunun sebebini ise toplumsal hayatın neredeyse bütün alanlarında kadın bedeninin zayıf olarak görülmesi sebebiyle iktidarı elde etme ve eşitliği arama yarışında yaşadığı yenilgiye bağlamaktadır (Okumuş, 2009, s.7). Ayrıca Baudrillard, tüketilmesi gereken her şeyin cinsel teşhir peşinde olduğundan söz ederek cinsellikle tüketimi bir arada değerlendirmiştir (Baudrillard, 2009, s.184). Buna bağlı olarak da güzellik ve erotizmin birlikteliğinin bedenle olan ilişkide yeni bir etiği oluşturduğunu söyleyen Baudrillard, güzellik ile erotizm kavramını birbirinden ayrılamayan unsurlar olarak tanımlamıştır (A.g.e., s.167). Yani postmodern toplumun ideal beden algısını oluşturan güzellik söylemleri, özellikle kadın bedeni üzerinden okunabilecek biçimde cinsellikle bağdaştırılan ve erotizmi içeren tüm durumları kapsayarak sattırma yolunda tüketiciye ya da bakan taraf olan erkek bedene mesajlar göndermektedir.

Postmodern dönemde erotizmin dönüşümünü ifade etmek için modern döneme kıyasla ele alan Bauman, postmodern toplumda erotizmi; bağısız, dizginsiz, herhangi bir bağla tutturulmadan serbest bırakılmış, istediği her ilişkiye girmekte ve çıkmakta özgür olarak değerlendirerek bu özellikleri kullanmak için sabırsızlanan güçler adına bir av olarak görmektedir. Meta piyasasının içerisinde insani ihtiyaçlar ve erotizm ticari amaçlar doğrultusunda bir araç olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda erkeklerden ziyade kadınlar, denetimden çok ayartmayla, reklamlarla ve normatif düzenlemelerden ziyade ihtiyaç yaratımıyla bütünleşmektedir. Bireyin heyecan araması için gereken nitelik ise form tutmak olup form tutmanın anlamı da sağlıktan ziyade sürekli hareket halinde olmak ve her işe kapanmaya direniş göstermektir (Bauman, 2005, s.290-293). Yani postmodern toplumda form tutmanın anlamı değişmiş, heyecan verici olan ve yaratılan yeni ihtiyaçlar bağlamında kapitalist koşulları da içeren bir ifade halini almıştır.

Beden, ilkçağlardan beri süregelen ruhla olan ikili ilişkisi içerisinde postmodern dönemde yeni bir anlam kazanmaktadır. Ruhun öneminin vurgulanarak kimi zaman

bedenin görmezden gelindiği, hapsedilmesi ve cezalandırılması gerektiğinin savunulduğu, acı çektirildiği ve endüstriyel üretimin bir parçası olarak görüldüğü tüm tarihsel geçmişinin ardından beden; postmodern dönemle birlikte tek başına anlam kazanabileceği, kültürel kodlarla dolu, sembollerle kuşatılmış bir statüye ulaştırılmaktadır. Baudrillard, bedenin bin yıldır yaşanan püritanizm çağından sonra cinsel ve fiziksel anlamda özgürleşmeye adım atarak yeniden keşfedildiğini ifade eder. Kitle kültürü, reklam ve modada bu durumun yansımalarına tanıklık edilebileceği gibi sağlık, tedavi kültürü, perhiz, zariflik, gençlik, erillik/dişillik saplantısı gibi bedenle ilgili bakımlar ve uygulamalarla beden kuşatılarak kurtuluş nesnesi haline getirilmiştir. Yani beden tam anlamıyla ruhun yerine geçmiştir (Baudrillard, 2019, s.163). Dolayısıyla ruha verilen önem, yerini bedene bırakmıştır ve postmodern toplumda bireyler bedenleriyle uğraşmaya, bedenlerini değiştirmeye ve iyileştirmeye yönelik çaba içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bedenlerin ulaştırılmak istenildiği bir ölçütün daima var olması postmodern toplumun tüketim kavramıyla ön plana çıkarılmasını sağlayarak yapılan her eylemin kapitalizme hizmet edici niteliğini gözler önüne sermektedir.

Postmodern dönemde beden, tamamen arzuları doğrultusunda yönlendirilerek tarihsel geçmişinde çektiği sancılara karşılık verebilmiştir. Bu noktada postmodern toplum, yeni ihtiyaçlar yaratarak yarattığı bu ihtiyaçları bireylerin arzulamasını sağlayarak tüketimin merkezine bireyleri itmektedir. Bu noktada ise ihtiyaç ve arzu kavramlarının postmodern toplumda hangi noktada ayrıldığını ya da birleştiğini belirtmek konunun kavranabilmesi açısından elzemdir. Postmodern toplumda amaçlanan, herhangi bir nesneyi arzulatmaya yönelik söylemler ve semboller geliştirerek yeni bir beden algısının oluşmasına yönelik zemin hazırlamaktır. Aynı zamanda ihtiyaç ve arzu kavramları içsel ve dışsal olarak yapılan ayrımlara tabi tutularak açıklanabilir. Bu noktada ihtiyaçlar daha çok içsel anlamla tanımlanabilirken, arzunun dışsal bir anlam ifade etmesi, arzu kavramının aynı zamanda sosyal bir platformda oluşturulmaya elverişli bir durum olduğunu da göstermektedir. İhtiyaçlar, bireyin biyolojik olarak yeme, içme, barınma gibi durumlarıyla; arzu kavramı ise ince bir vücuda sahip olma isteğinde olduğu gibi daha çok lüks bir isteklilikle ifade edilebilir (Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005, s.78). Fakat lüks gibi görünen ve daha çok arzulamayla ilgili olan bu istekler tüketim toplumunda giderilmesi gereken bir ihtiyaç olarak dayatılıp ihtiyaç kavramıyla arasındaki farkı silikleştirmektedir. Yani denilebilir ki postmodern toplum, bireyleri daha fazla arzulamaya yönelterek ulaşmak istediği hedef doğrultusunda başarıyı garantilemek istemiştir. Arzulama kavramı

ise bireyi tüketmeye yönlendirir. Çünkü postmodern toplumunda birey, arzuladığı bedene ulaşabilmek için gerekli olan nesnelere ulaşarak satın alma güdüsüyle hareket etmelidir.

Postmodern toplumda tüketime teşvik edilen ve bu amaçla motive edilen bedenler, özellikle kadınlar için, bedenlerini daha özgür kılma çabasında olsalar da aslında farklı bir kölelik şekline hizmet etmektedirler. Böylelikle özgürlükçü söylemlerle bireylerin önüne serilen bedenine sahip çıkma düşüncesi bireyleri estetik kaygılar taşımaya zorlamaktadır (Kesim ve Kar, 2016, s.203). Bu estetik baskının yanı sıra tüketim ve sunulan imkanlar aracılığıyla bireyin bedeni ile değiştirerek gözler önüne serebileceği her izlenim kimliksel bir anlamı da içinde barındırmaktadır. Bir kimlik sorunsalını beraberinde getirerek bireye istediği her kimliğe bürünmesi için yeterli algıyı sunan postmodern toplumda bedenler, semboller aracılığıyla anlam kazanmaktadırlar (Şimşek, 2014, s.58). Bu noktada modern toplumdaki kimliklerin kapalı ve değişimden uzakken postmodern toplumda doğuştan gelen kimliklerin bile artık değiştirilebilmesi söz konusu olmaktadır. Yani birey artık ne giyerse ne yerse ne yaşarsa odur ve bireyin kullandığı nesnenin kullanım değeri verdiği doyumdan çok imgesel bir anlam ifade etmeye başlamıştır (Köse, 2010, s.331-332). Çünkü tüketim toplumunda, birçok şey gösterildiği için ve görüldüğü kadarıyla var olur, aynı zamanda sergilendiği için ve seyredildiği kadarıyla değer kazanarak vitrinlerin içerisine hapsedilen bir toplum yapısını inşa etmektedir (Gürbilek, 2016, s.29). Ve bu vitrinin sergilenmek için bekleyen en gözde parçası ise bedendir.

Tüketen bireyler, nesneleri kendilerini ifade etmede bir araç olarak gördüklerinden bir sembolleştirme kapasitesine sahiptirler (Bocock, 1997, s.91). Bu semboller aracılığıyla imaj yaratan birey, bedenini sembollerle kuşatmaktadır. Bireyin bu amaç doğrultusunda yaptığı tüketim de sembolik bir tüketim olarak adlandırılmaktadır. Yani tüketicinin tükettiği nesne bir sembol barındırır ve bu sebeple satın alınır. Sembol, birey için önemli olup diğer bireylerle bir iletişim içerisine girmesini sağlamaktadır. Kimlik sunumuna yardımcı olan sembolik tüketim aracılığıyla birey, kendi benliklerine uygun ürün ya da markayı tercih ederek diğer bireylerle arasında olumlu bir iletişim kurma gayesi gütmektedir. Bir nevi, tüketicinin kimliğini yansıtmaya yardımcı olan sembolik tüketim; sosyal sınıf ve statüye ait belirleyici olma görevi görmektedir (Azizağaoğlu ve Altunışık, 2012, s.41). Postmodern toplumun tüketicisi bireyi, satın aldığı nesneyi, yarattığı ya da kendini bürümek istediği imaja göre tercih ederken satın alınan nesneden ziyade kendi bedeni üzerinde de bir imaj yaratma çabası içerisine girmektedir.

Bu noktada kendi bedeni üzerinde yapılan her türlü estetik cerrahi barındıran değişiklikler, sembol yüklemeleri yine istenilen bir imaja bürünme gayesini göstermektedir. Bireye bedeninin nasıl görünmesi gerektiğine dair ya da diğer bireyler tarafından olumlu bir dönüt alabileceğine dair toplum tarafından sunulan hazır kalıplar; postmodern toplumda oluşan yeni beden algısının nasıl bir çerçevede belirginleştiğini görebilmek açısından önemlidir.

Postmodern toplumda, ihtiyaç ve arzu kavramının anlamlarında bir kayma yaşanmış; bireyin yeni olan üzerinden hissettiği arzulama durumu ihtiyaçmış gibi algılanarak zaruri hale bürünmüştür. Dolayısıyla yeni olanı arzulamayı sağlayan ya da yaratılan imajlara ulaşma noktasında gerekli olan bazı araçlardan söz etmek gerekir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarıyla beraber öne çıkan şüphesiz en büyük araç reklamdır. Ertike, reklamı; tüketiciyi markayla buluşturan, satılmak istenen marka ya da ürünün sağladığı yararları aktaran bir unsur olarak tanımlamaktadır (Ertike, 2010, s.21). Berger ise reklamcılığın çekicilik üretme süreci olduğundan bahseder (Berger, 2019, s.131). Reklamlar tüketilmesi için sunulan malın değerinden ziyade sembolik değer, yaşam tarzı ve hazların yüklü olduğu bir anlam bütünü oluşturarak imajın sunulan ürünün önüne geçmesini sağlamaktadır (Kılıç Taran, 2017, s.438). Bu durum tüketicinin ürünü tüketmekten ziyade ürünün sunduğu imajı ya da sembolü tüketmesi anlamına gelir. Tüketiciler sunulan tüm bu çeşitli olanaklar sayesinde pek çok deneyime ve hayat tarzına sahip olabilirken parçalanma durumu günlük hayatın içerisinde kolaylıkla görülebilmektedir. Bu durumun yansımaları ise dizi, film ve reklam gibi araçlarla görüntülenebilerek bir imaj halinde tüketiciye sunulmaktadır (Kayaman ve Armutlu, 2003, s.7-8). Tüketime teşvik edilen ve ürünü satmaktan ziyade imaj pazarlamaya çalışan reklam, bireylere aslında gerek duymadıkları ürünleri olmazsa olmaz mantığıyla satın almalarını sağlayarak insanların neye ihtiyaç duyacaklarını belirleyen bir otorite olarak tüketicinin karşısına çıkmaktadır. Ve bu ürün gerçekten zorunlu olmayan bir ihtiyaç olmasına karşın uzmanlar tarafından gerekli bir ihtiyaçmış gibi sunulmaktadır (Güz, 2000, s.138). Dolayısıyla tüketici arzuladığı nesneyi reklamlar aracılığıyla zorunlu gerekçelere dayandırarak tüketme ve bu tüketim sonucunda bir imaj yaratma durumuna girmektedir.

Reklamlarda ön plana çıkarılan ve nesne konumuna ulaştırılan önemli unsurların başında şüphesiz ki kadın bedeni gelir. Erkek bedeninden ziyade cinsel çekicilik anlamında daha çok ön planda tutulan kadın bedeni; özellikle iç giyim, ev eşyası,

kozmetik, sağlık gibi ürünleri tanıtan reklamlarda daha fazla rol almaktadır. Tüm bu ürünlerin tanıtılmasından ve tüketiciye aktarılmasından ziyade reklamlarda amaçlanan ise bakımlı ve çok daha güzel olmak gibi imgeler ve yinelemelerle durumun içselleştirilmesini sağlamaktır. Burada kadın bedeni tüketim aracılığıyla güzel, zayıf, atletik, bakımlı olmak ve her yaşta genç görünmek gibi ideal kalıplara sokulmaktadır (Timisi, 1997: Karaca ve Papatya, 2011, s. 481-482). Bir çekicilik unsuru olarak kadın bedeni, reklamlarda bir obje olarak görseelliğıyle öne çıkarılmaktadır. Aynı zamanda ideal ve sahip olduğu muntazam ölçülerle karşı cinsi ve hem cinsini etkileyecek niteliklerle sunulmaktadır. Dolayısıyla tüm bu ideal ölçütlere sahip olunması izleyici üzerinde bir etki bırakmakta, hayranlık uyandırmakta, beden üzerinden sunulan ürünü tüketmeye teşvik etmekte ve sonuç olarak reklamı amacını gerçekleştirmede başarıya ulaştırmaktadır. Beden de hem tüketen hem de tüketilen bir konumda yer almaktadır (Yıldızhan ve Kütük, 2012, s.22). Judith Williamson (1978), reklamların; bireylere tek tek seslenerek bireyleri ürünler, imajlar, davranışlarla özdeşleşmeye davet ettiğinden bahseder. Burada reklam aracılığıyla belirli bir mal üzerinden bireyin yeni bir insan haline gelerek bir kimlik yaratma sürecine girişimi söz konusudur. Bu sayede bireyler reklamlarda sunulan değerler, rol modelleri ve sosyal davranışlarla özdeşleştirme sürecine girer ve bu durum reklamın önemli bir toplumsallaşma aracı olduğu çıkarımına götürmektedir (Kellner, 2001, s.209).

Kadın bedeninin, ev içini yansıtan ve ataerkil bir toplum yapısıyla bağdaşacak nitelikte belli reklamlar üzerinden sunulması ve ürünün buna bağılı olarak tanıtılması toplumsal cinsiyet rolleriyle de reklamın ele alınabilmesini sağlamaktadır. Genellikle iç çamaşırı, kozmetik, güzellik, annelik rolleriyle bağdaşan ürünler, ev işleriyle bağdaşan çamaşır ve temizlik gibi ürünlerin tanıtımda rol alan kadın bedeni toplumda kadına biçilen rolleri sergilemektedir. Fakat tüm bunların yanı sıra artık çalışan kadının da reklamlara girmeye başlaması, kadına reklamlar üzerinden verilen ev içi kadınlık rollerinin dışında çalışan ve üreten bir kadın rolü de yüklemiştir (Timisi, 1997, s.39). Fakat kadın bedeni hangi rolde olursa olsun her zaman güzel ve bakımlı bedene sahip, ideal ölçütlerde ya da ideal ölçütlere ulaşmak için elinden geleni yapmalı şeklinde bir baskıyla tüketmek ve tüketilmek için reklam aracılığıyla sunulmaktadır. Ayrıca bedenin toplumsal cinsiyet rolleriyle sergilenmesi yalnızca kadın bedenine özgü bir durum değildir. Burada ele alınması gereken diğerk unsur da erkek bedenidir. Kadınla bağdaştırılan rollerin yanı sıra erkekler içinde sunulan ideal ölçütler ya da toplumsal roller vardır. Kadın bedeninin güzel

ve bakımlı olmakla zorunlu tutulması erkek bedeni için de söz konusudur. Ve genellikle yönetici, hırslı, başarılı, çalışan ve parayı konu olan çoğu reklamda kadından çok erkeğin yer aldığı görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra postmodern toplumda erkek bedeni de bakımlı olarak sunulmaya başlamıştır. Metroseksüel erkeklerin artmasıyla birlikte tıpkı kadınlar gibi erkeklerin de kişisel bakım gereksinimlerinde artış söz konusudur. Erkek parfümü, tıraş losyonu gibi reklamlarda erkek bedeninin vücutları çıplak olarak sergilenmekte, kaslı ve biçimli vücutlarıyla ön plana çıkarılmaktadır (Yıldızhan ve Kütük, 2012, s.25). Denilebilir ki kadın ya da erkek bedeni güzellik, metroseksüellik gibi kavramlarla ele alınarak postmodern toplumda reklamlar üzerinden ideal beden ölçütüne ulaşmak için tüketiciye aracı olmaktadır.

Postmodern toplumda beden, güzellik ürünleri ve estetik cerrahi aracılığıyla öznellikten, özgünlükten ve bireysellikten uzaklaştırılarak görünür kılınma çabası içerisine girmekte, doğal olan tüm özelliklerini yitirmekte ve bu uygulamalar aracılığıyla yapay bir varlığa dönüşmektedir. Doğal bedenin bu müdahaleler aracılığıyla yok edilmesinin yerini tüketim ideolojisiyle birlikte sosyal ya da kurgusal beden alır. Tüm doğallığını yitirerek Hiper-gerçeklik formuna bürünen beden, yeni zaman icadı olarak tüketimin ideolojisinin bir parçası haline gelir. Aynı zamanda moda endüstrisinin bir parçası haline de gelen beden, spor salonlarının, kozmetik markaların, kuaförlerin, güzellik merkezlerinin, diyetisyenlerin peşinde koşarken birey bireysel iradesinin kontrolü dışında bırakılır ve dışsal görünüme yapılan vurgu içsel benliğin önemsizleşmesine sebep olur (Köse, 2013, s.81-82). Fotoğraflar aracılığıyla da yaratılan ve bireylere dayatılan ideal beden algısının bir sonucu olarak bireyler, ideale ulaşabilmek için postmodern toplumun sunduğu ürün ve hizmetleri kullanmak amacıyla kendi bedenlerinde müdahalelere giderek ideal bedene sahip olmaya çalışmaktadırlar. Bu durumun en önemli göstergelerinden biri de estetik operasyonlarının gün geçtikçe artıyor olmasıdır (Kanlıoğlu, 2018, s.17). Ayrıca ideal bedene ulaşma yolunda güzellik ve estetik sektörünün sağlık sektörüyle ayrılmaz bir ilişkisi de söz konusudur. Çünkü tüm bu değişiklikler tıbbi müdahaleler gerektirir ve sağlık sektörüyle birlikte yürütülen ve medyaya da bu şekilde sunulan estetiğe dair tüm durumlar, işin içine tıbbi uygulamaların girmesiyle güven kazanma yolunda başarıya ulaşır. Böylelikle sağlık, postmodernizmin belirleyici unsurları arasında yer alır.

Kızılçelik, çağdaş toplumları; “Bedeni bir proje haline getirmek için inançlar ve uygulamaların şantiyesi” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca gelişen tıp teknolojisinin,

transseksüel ve estetik ameliyatlarıyla bireylerin bedenlerini yeniden yarattığından bahsetmektedir (Kızılcıçelik 2003, s.90). Sosyal, siyasal, ekonomik bağlamlara ek olarak tıp, kozmetik ve estetik sektörünün kadın kimliğini nasıl dönüştürdüğü ele alındığında modern zamanların kadın kategorisini, mitik zamanlara göre daha baskıcı ve ekonomik düzeye indirgemesi kadını arzusun nesnesi ve ekonomik olarak vitrin niteliğine sokmaktadır (Işık, 2008). Kadın bedeninin postmodern tüketim toplumunda ekonomik boyuta indirgenerek nesne durumuna sokulması böylelikle son dönem feministlerin çalışma konularının içine dahil edilmektedir.

Postmodern toplumda bedenin inşa edilmiş biçimlerini ele alabilmek için cinsellik ve feminizm bağlamında beden konusunu incelemek elzemdir. Çünkü feminizm, her ne kadar cinsellik üzerinden kadına ve dolayısıyla kadın bedenine yönelik birtakım eleştiriler ve tartışmalar meydana getirmiş olsa da beden konusunda sosyolojinin literatürüne katkı sağlamış olması göz ardı edilemez bir gerçektir. Kadın-erkek eşitliği üzerinden yapılan ilk kuşak feminist çalışmalar yerini, postmodern dönemde ikinci kuşak feministlerin çalışmalarıyla kadının ve kadın bedeninin bir nesne konumuna ulaştırılmasına yönelik eleştirilere ve tartışmalara bırakmıştır. Böylelikle beden konusunun, postmodern dönemde nasıl bir tarihsel gelişim sonucunda içinde bulunulan anlama büründüğü aktarılmaya çalışılmıştır. Modern dönemde Sanayi Devrimi ve kapitalizmin gelişmesiyle birlikte feminizmin ortaya çıkış süreci bu ilişkiler bağlamında ele alınırken postmodern dönemde özgürlük söylemleriyle de birleşen beden konusu, cinsellik ve erotizmle anlam kazanarak sattırma kapasitesini güçlendirmiş ve beden algısı bu doğrultuda şekillenmiştir. Böylelikle cinselliğin ön planda tutularak toplum tarafından formüle edilen ideal beden algısının postmodern dönemdeki göstergeleri bireylerin bedenleri üzerinde yaptığı estetik müdahalelerle, güzellikle bağdaştırılan seksi olmak gibi söylemlerle birleştirilmektedir. Tüm bu tarihsel süreç sonucunda güzellik kavramına atfedilen anlamların postmodern toplumda farklılığa uğramasına şahitlik edilmiş fakat güzellik, postmodern toplumda yalnızca cinsellik anlamındaki boyutuyla sınırlı kalmamıştır. Postmodern toplumda beden, güzelliğin belirleyici olan unsurlarıyla anlam kazanarak ideal olarak tanımlanan beden algısına hizmet etmiştir. Fakat öncesinde ideal olarak dayatılan ve endüstriyel bir sektör içerisinde üretilen hazır kalıplar içerisine yerleştirilmeye çalışılan bedenlerin, postmodernizmin belirleyici mitleri çerçevesinde ele alınması, böylelikle postmodern dönemde beden algısının yeniden tartışılması gerekecektir. Aynı zamanda tüm bunların

nasıl bir denetim mekanizması içerisine dahil edildiği ile ilgili bir çıkarımda bulunulmaya çalışılacaktır.

2.3. POSTMODERN DÖNEM'DE BEDEN ALGISI: DEĞİŞİMİN GÖRÜNÜMLERİ

Postmodern dönemde beden algısında yaşanan değişimin görünümüleri, postmodern süreçte yaşanan toplumsal değişme ve gelişmelerin okunmasıyla ancak anlam kazanabilecektir. Modern dönemde Sanayi Devrimi sonrası kapitalizmin gelişmesiyle üretim anlam kazanmış ve bu ilişkiler çerçevesinde iş ve çalışma hayatı, standartlaştırılan ve denetim mekanizmasıyla kuşatılan bir yaşam biçimi meydana gelerek gündelik hayat da böylelikle etkilenmiştir. Bu süreç bireylerin boş zamanlarını nasıl değerlendirebileceklerinden, kadın ve erkeğin cinsiyetine ya da toplumsal cinsiyet üzerinden belirginleştirilen kamusal ve özel alan ayırımına kadar birçok olguyu yeniden tartışma içerisine sürüklemiştir. Modern dönem sonrası gündelik hayatın her alanına, bireye, bireyin bedenine kadar işleyen bu denetim mekanizmasından kurtularak özgürlüğünü elde etmeye çalışan bireyler postmodernizmin vaatleriyle karşılaşmaktadır. Postmodernizmin vaatlerinden yalnızca biri olan özgürlüğün yine cinsellik, haz ve toplumsal cinsiyet gibi benzer bağlamlarla nasıl bir farklılığı meydana getirerek bedene etki ettiği yine postmodernizmle birlikte yaşanan değişimin görünümelerini okurken anlamlandırılabilir. Fakat bu değişimi yalnızca modernizmin üretim ya da postmodernizmin tüketim takıntısına bağlayarak, yani üretim ve tüketim ilişkileri arasında yaşanan bu döngüyle açıklamaya çalışmak, postmodern dönemi ve beden algısını ele alabilmek açısından yetersiz olacaktır. Tüketim odaklı bir toplumun önemli kavramlarından biri olan boş zaman, bireyin gündelik hayatını bedeni üzerinden nasıl şekillendirebileceğine dair bir mekanizmayı beraberinde getirirken burada zaman kavramında yaşanan değişime, zamanın mekanla ilişkisine değinmek gereklidir ki postmodern dönemin bir bilgi toplumu olarak ifade edilmesinin altında yatan süreçleri inceleyerek bu tartışmayı anlamlandırmak gerekecektir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte gündelik yaşamın zorunlu bir parçası haline getirilen medya faktörünün postmodern dönemdeki sosyal yaşama etkisinin zaman ve mekân kavramını nasıl bir dönüşüme uğrattığı ele alınırken Foucault'un heteropya kavramına değinmek kaçınılmaz olacaktır.

Postmodern toplumda bedenin tüketimle olan ilişkisi bedeni bir kimlik kazanma sürecine sokmaktadır ve buna bağlı olarak tüketim için gereken boş zaman kavramı ön plana çıkarılmaktadır (Şimşek, 2014, s.56). Çünkü tüketim, para kazanan kesimle ilgili bir durum olup üretimin sağlandığı çalışma saatleri dışında kalan bir boş zaman dilimine ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada boş zaman kavramının tüketimle bağlantılı olarak kapitalist bir anlam ifade ettiğini söylemek pek de yanlış olmaz. Bireyler, boş zaman dilimini, postmodern toplumda kendilerine dayatılan ve arzulan nesneleri tüketmek için kullanırken aynı zamanda haz duyabilecekleri eylemlere vakit harcarlar. Boş zaman kavramı, kapitalizmin sosyal yaşamı çalışma ve boş zaman olarak bölmeye sebep olduğu gibi; yaşam tarzı, sınıf, statü, tüketim, medya, kitle endüstrisi, yabancılaşma gibi farklı toplumsal alanlarla ilişkili bir hale de getirmiştir (Aytaç, 2006, s.29-30). Boş zaman kavramını yalnızca tüketimle olan ilişkisi çerçevesinde değerlendirmekten ziyade daha geniş kapsamda zaman kavramının nasıl bir tarihsel süreç içerisinde değişime uğradığını ele almak postmodern toplumda yaşanan değişimin görünümünü ve bu doğrultuda beden üzerindeki bağlamını incelemek için önemlidir. Bu değişim ise göçebe bireyden çalışan bireye kadar izlenebilir.

Besinini avcılık, toplayıcılık yaparak sağlayan göçebe bireyin yaşamını doğal döngüler belirlediği için zaman, Paleolitik dönemde niceliksel bir anlam ifade etmemektedir. Yani göçebe birey doğa durumlarına ve olaylarına bakarak kendi geliştirdiği ilkel yöntem ve tekniklerle hayatını idam ettirme çabası güderken bireyin mekânı da kendi bedenidir. Saatin bulunmasıyla birlikte zaman modern dönemle birlikte niceliksel bir anlam kazanmıştır, zaman ve mekân anlamında önemli bir değişim meydana gelmiştir. Mekân olarak ev ve iş yeri tanımının yapılmasıyla beraber birey zamanının bir kısmını üretime ayırırken böylelikle kalan kısım boş zaman olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. İletişim-Bilişim Devrimi'nin yaşandığı postmodern dönemde ise teknoloji, sosyal alan ve üretimde yaşanan değişimler zaman algısını ve beraberinde mekân pratiklerini de değiştirmektedir (Özaydın Çat, 2015, s.14-22). Zaman ve mekân üzerinde yaşanan bu değişimin izleri, teknolojinin gelişmesiyle üretim ve buna bağlı olarak tüketim sürecinin kısalmasıyla ya da hızlanmasıyla başlamaktadır. Böylelikle zamanın hızlı tüketimi ve böylelikle mekânın farklı anlamsal izdüşümleri; sınırları, aynı zamanda gerçek ile düşsel arasındaki ayrımı da silikleştirmektedir (Baudrillard, 2017, s.16).

Özaydın Çat, 2015 yılında yaptığı çalışmasında Sanayi Devrimi sonrasında üretimden ziyade bilgiyi ve bilgi üretimini ön plana çıkaran ve bilgi çağı olarak

adlandırılan postmodern dönemde zamana ve mekâna daha az öncelik verilen bir toplum yapısının üretildiğinden bahsetmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle bu imkânı kazanan postmodern dönemde birey, zamandan ve mekândan bağımsız bir üretim anlayışıyla her an ve her yerde üretim ve tüketim işini gerçekleştirebilmektedir (Özaydın Çat, 2015, s.48). Postmodern dönemde hızın, zaman algısında yaşanan değişimin nedeni ve en önemli bağlamı olduğu düşünüldüğünde hızlı bir şekilde kat edilen mekânsal mesafelerin, mekanları birbirine yakınlaştırması algısı meydana gelmektedir. Örneğin modern dönemde zamanının bir kısmını evde, bir kısmını iş yerinde geçiren bir bireyin, teknoloji gelişmesiyle birlikte işini evine taşıyabilmesi ve home office bir çalışma stilinin doğması, mekânsal anlamda sınırların fiziksel bağlamının silinmesine sebep olmuştur. Bu duruma yine bireyin her an her yerde üretim ve tüketim ilişkilerini gerçekleştirebilmesi de örnektir. Özaydın Çat, zaman ve mekân üzerinde yaşanan bu algıyı anlatabilmek için “yok-mekanlar” kavramını kullanırken bu durumun postmodern bireyin beklentilerine uygun görüntüler, ürünler, zamanlar ve yaşamlar ürettiğini; aynı zamanda yok-mekanların bireylerin farklılık arayışları, tüketim alışkanlıkları, moda ya da imajdaki eylemlerinin önce üretilip sonra tüketildiği alanlar olduğunu belirtmiştir (A.g.e., s.61). Tüm bu arayışların üretilebildiği, tüketilebildiği, imajların yaratıldığı, kimlik ve benliğin sunulduğu, böylelikle beden algısının da okunabilecek olduğu medya, postmodern dönemde önemli bir yeni mekânsal alandır. Yani aslında burada yeni bir mekânsal olarak kastedilen medyadan ziyade, postmodern dönem içerisinde dönüşüme uğrayan yeni medya ya da sosyal medyadır.

Göker, toplumsal ilişki biçimlerini yeniden düzenleyen yeni medyanın siyasal iletişim faaliyetlerine, kamusal alan ve gözetim tartışmalarına, sosyalleşme, yabancılaşma, kimlik sunumuna, grup ilişkileri ve boş zaman etkinlikleri gibi çeşitli açıklamalara konu olduğunu ifade eder (Göker, 2017, s.165). Yani aslında yeni medya ile kastedilen yalnızca iletişimsel pratikler değil aynı zamanda kitlesel özellikler sergileyen, bireylerin bir şeyler üretebildiği, tüketebildiği hatta bireyi kitlesel bir tüketimin içine sürüklediği, kimlik arayışların, benlik sunumlarının olduğu, yaşamı birçok yönde değişime teşvik eden ve bu doğrultuda bireyin bedenini ve beden algısını doğrudan etkileyen bir alandır. Zaman ve mekânın değişimi üzerinden ele alındığında önem taşıyan bu sosyal alan, Foucault’un başka mekanlar olarak adlandırdığı heteropya kavramı üzerinden biçimlenerek gerçek fakat yeri olmayan bir mekân olarak tanımlanabilmekte ve anlam kazanabilmektedir. Bu durumu açıklayabilmek için öncesinde heteropyanın tam

anlamıyla ne ifade ettiğini belirtmek gerekir. Özünde mekansal bir kavram olan heteropyanın kökenine inildiğinde kelimenin, “diğer, farklı, başka” anlamına gelen “hetero” ve “yer” anlamına gelen “topos” kelimelerinin birleşmesiyle meydana geldiği görülür. Fakat Foucault’un heteropyayı mekansal anlamı dışında sosyal bir anlamda kullanması bu kavramın sosyal bağlamda ne anlattığına bakılması gerekliliğini zorunlu kılar. Foucault, heteropyayı şu sözlerle tanımlamaktadır:

“İçinde yaşadığımız, bizi kendi dışımıza çeken, özellikle yaşamımızın, zamanımızın ve tarihimizin erozyona uğradığı mekân, bizi kemiren ve aşındıran bu mekân, heterojen bir mekandır. Başka deyişle, içine bireylerin ve şeylerin yerleştirilebileceği bir tür boşluk içinde yaşamıyoruz, birbirine asla indirgenemez olan ve asla üst üste konamayan mevkiler tanımlayan bir ilişkiler bütünü içinde yaşıyoruz” (Foucault, 2019c, s.286).

Foucault, heteropya kavramını açıklarken önce ütopyalardan bahseder. Gerçek yeri olmayan mevkiler olan ütopyalar, genel bir analogi ilişkisi içerisinde ya mükemmelleşmiş bir toplum olarak ya da toplumun tersi olarak tezahür edilirler. Heteropya ise, gerçek bir yeri olan, toplumun kurumlaşmasında yer alan, bütün kültür ve uygarlıklarda bulunan yerler olup fiili bir yer kaplıyor olsalar da aslında diğer tüm mevkilerden farklı oldukları için bütün yerlerin dışındadırlar (A.g.e., s.286-287). Ütopyalar, toplumlara kontrolün ve sömürünün anlatılması için gerçekleşmesi mümkün olmayan iyi işleyen bir toplum ve dünya düzenini tanımlarken; distopyalar yine aynı amaca kötülük, zulüm ve çirkinliklerden bahsederek varmaya çalışmaktadır. Heteropyalar ise çevresindeki durumlardan farklı olarak kendini mikro alanlarda gösteren ve fizyolojik olarak da diğerlerinden dışta kalan gerçek özgürlük alanları olarak tanımlanmaktadır ki heteropyalar ütopyalar gibi sosyal-mekansal bir kavram olmanın yanı sıra aynı zamanda politik bir kavram olarak da kendini göstermektedir (Saf, 2016, s.71). Foucault, heteropyalarla ilgili tüm çalışmalarını ve araştırmalarını heterotopoloji olarak adlandırmaktadır (Foucault, 2019c, s.288). Her kültüre, uygarlığa ait heteropyalardan bahsetmenin mümkün olması gibi sosyal ve kültürel farklılıklar çoğaldıkça heteropyaların da çeşitliliği artmaktadır. Bu heteropik mekanları ise Foucault, altı ilke altında toplamaktadır.

Heteropyaların ilk ilkesi, dünyadaki her kültürde varlıklarından söz edilebilir olmasıdır. Ancak burada evrensellik söz konusu değildir. Kendine özgü kültür ve bölgelerde insan grupları tarafından oluşturulan heteropyalar iki büyük heteropya olarak ele alınabilir. Bunlardan ilki ilkel toplumlarda bulunan ve ergenler, adet dönemindeki kadınlar, yaşlı ve hamile kadınlar gibi kriz içerisinde kalan bireylere ayrılan ayrıcalıklı,

yasak ya da kutsal yerlerin oluşturduğu “kriz heteropyaları” dır. Foucault, kriz heteropyalarına “balayı seyahatleri” üzerinden örnek vererek bu durumu kızların bekaretlerini kaybetmesinin “hiçbir yerde” gerçekleşmeyeceği sembolüyle anlamlandırmaktadır. Kriz heteropyalarının yok olmasıyla birlikte davranışı istenene göre sapkın olan insanların içine yerleştirilen “sapma heteropyaları” meydana gelmeye başlamaktadır. Ve bu Foucault’nun biyo-iktidarını çağırıştırır (Ekice, 2019, s.475-476). Foucault, dinlenme evlerini, psikiyatri kliniklerini, huzurevlerini, hapisaneleri kriz ve sapma heteropyalarının sınırında görürken yaşlılığı hem bir kriz hem de bir sapma olarak tanımlamaktadır (Foucault, 2019c, s288). Foucault, heteropyaların ikinci ilkesinde heteropyaların işlev görme bakımından tarihsel olarak farklılık arz edebileceği ilkesi üzerinde durarak mezarlıkları bu duruma örnek göstermiş, tarih boyunca kutsal ve ölüm kavramlarında değişim yaşandıkça 18.yy.’da kentin ortasında duran mezarlıkların insanların ötekiyi dışlamaya başlamasıyla kentin dışına taşınmasını durumundan bahsetmiştir. Üçüncü ilkede heteropyaların birbiriyle ilişkisiz, normal şartlar altında bir araya gelemeyecek birçok mekânı tek ve gerçek bir mekânda bir araya gelmesinden bahsedilir ki sinema ve tiyatro bunlara örnektir (A.g.e., s.289-290). Dördüncü ilkede heteropyaların zamanla olan ilişkisi ele alınır. Genellikle zamanın bölünmesine bağlı olan heteropyalar, simetri ve heterokroniye ihtiyaç duyarlar ve gerçek anlamda geleneksel zamanla bağların koparıldığı andan itibaren işlemeye başlar. Böylelikle mezarlıklar bu tür heteropyaların içine yeniden yerleştirilebilir (Saf, 2016, s.72). Daha sonrasında sonsuza dek biriken, zamanın yığılmaya ve kendi zirvesini aşmaya devam ettiği zaman heteropyaları vardır ki müze ve kütüphaneler bu duruma örnek teşkil eder. Beşinci ilkede dışı kapalı, kendi açılma ve kapanma mekanizmasıyla izole edilmiş mekanlardan olan hapisaneler ve askeri kışlalar vardır. Son ilke ise heteropyaların geri kalan tüm mekanlar ile ilişkisi üzerinde işler. Bu tarz heteropik mekanlar kendi dışında bir mekanla bir aradayken ancak anlam kazanmaktadır. Bu ilişki sonucunda var olan bir düzenin tersi bir düzen meydana gelebileceği gibi heteropik mekân ilişkide olduğu mekânın varlığı ile karşılıklı olarak şekillenebilmektedir. Bu mekanlara da koloniler örnek gösterilir (Foucault, 2019c, s.291-292).

Postmodern dönem içerisinde, sosyal yaşantının önemli bir parçası haline gelen ve birçok toplumsal alanda olduğu gibi beden algısını da etkileyen sosyal medyanın heteropik bir mekân olarak ele alınması, postmodern dönemin zaman ve mekân bağlamındaki görünümünün okunması için önemli bir harita sunmaktadır. Her ne kadar

somut bir mekâna sahip olmasa da ürettiği ilişkiler ağı nedeniyle mekân algısı üreten bir yer olması sosyal medyanın heteropya alanı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca üretilen ilişki ve etkileşim biçimlerinin gerçek ancak farklı bir forma sahip olması, zaman ve mekân algısının değişmesiyle gerçekleşen bir durumdur (Göker, 2017, s.171). Yine Göker'e göre, bireyin aynı anda webde olurken aynı anda fiziksel bir yer işgal etmesi çoklu bir zaman ve mekân algısını meydana getirmektedir. Bu mekanlar, içerisinde bulunan bireylere belirli bir tanımlama imkânı sağladığı için bu mekânın bir kimliklendirme özelliği bulunmaktadır (A.g.e., s.172). Her ne kadar somut ve sınırları olan bir alana sahip olmasa da taşıdığı özellikler gereği postmodern toplumun yeni zaman ve mekansal anlayışı çerçevesinde bir yere sahip olan bu mekanlar, iktidarın denetiminden bağımsız değildir. İktidarın bu sosyal mecrada denetleyebildiği yahut denetleyemediği noktalar olsa da iktidar yapıları denetimi sağlayamadığında internete kısıtlama ya da sınırlama getirebilmektedir. İşte sanal bir mekân olan, sınırları olmasa da belli bir uzama sahip olan, sosyal alanın ve toplumun bir parçası haline gelen, dolayısıyla bir şekilde iktidarın denetim mekanizması içerisine dahil olan sosyal medya, bireylere bedenleri olmadan da var olabilme imkânı sağlasa da postmodern dönem içerisinde beden algısını meydana getiren, kimlik üreten, benlik sunumu sağlayan, boş zamanların değerlendirilebildiği, zamanın tüketildiği hatta bireylerin kitlesel bir tüketime teşvik edildiği en önemli mevkilerden bir tanesidir.

Postmodern dönemde zaman ve mekânın belirsizliğe doğru giden değişimi her şeyin var olarak görüldüğü, ancak gerçekte değil de görüntü imgelerinde var olan bir algıyı mümkün kılmaktadır. Bu görüntüler aracılığıyla gerçek mekanlar tüketilmiş ve hemen ulaşılabilir kılınmış, mekandaki mesafe ve mesafenin zamanla bağlantısı etkisiz bırakmıştır. Zaman ve mekandaki bu belirsizlik, öznenin toplumsalın içerisinde belirginleşmesine sebep olmuştur. Toplumsalın içinde ve başkalarının gerçekliğine bağımlı oluşan bir farkındalıkla zaman ve mekân içinde anlam kazanan özne, yalıtılmamış ve yalnızlığa mahkûm edilmemiş bir özne olarak zaman ve mekanla bağıntılı hale gelmiştir (Çağan, 2007, s.140-141). Postmodern özne varlığını önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar bedeniyle ilintilemeye başlamış ve özne bedenden nesne bedene doğru bir kayma yaşanmıştır (A.g.e., 144). Eagleton, postmodern özneyi kesilip bozulmuş organla, eza görmüş gövdeler olarak süslenmiş, hapsedilmiş, disipline edilmiş ya da arzulu bedenler olarak tanımlamaktadır (Eagleton, 1999, s.87). Çağan, bedenin öznenin kimliğini belirleyen bu keşfinin, nesneleştirilmesini beraberinde getirirken herkesin

elinde dönüştürülebilen ve manipüle edilebilen bu özelliği ile özgürlük imkânının elinden alındığını eklemektedir (Çağan, 2007, s.145). Böylelikle postmodernizm, bireye vaat ettiği özgürlüğü yalnızca sözde gerçekleştirmektedir.

Baudrillard, video, etkileşimli ekranlar, internet, sanal gerçeklik gibi karşılıklı etkileşimin olduğu alanların toplumu tehdit ettiğinden bahsederek her yerde mesafelerin ortadan kaldırıldığını dile getirirken; bu mesafenin zıt kutuplar arasında, sahneyle salon arasında, özne ile nesne hatta cinsiyetler arasında yaşandığını eklemektedir (Baudrillard, 2001, s.129). Postmodern dönemde bu ayrımların silikleşmesiyle birlikte cinsiyet, toplumsal cinsiyet gibi konular hem toplum düzleminde dolayısıyla da iktidar bağlamında yeniden tartışmaya açılmaktadır. Bu noktada Agacinski'nin dediği gibi bireylerin cinsiyetleriyle değil zevkleriyle ilgilenmeye başlayan yeni bir cinsel sınıflama yapmak sonucuna varılmıştır (Agacinski, 1998, s.85). Özbek, bu ifadeden hareketle modernitenin cinsiyetine karşılık postmodernitenin toplumsal cinsiyeti ürettiği ya da beslediği çıkarımını yapmaktadır. Modernite ve postmodernite düzleminde ele alınabilecek olan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konusu, kimlik meselesini de ele almayı gerektirir. Toplumsal cinsiyet ise, modern kimliğin aksine farklılaşmış ve tercihler anlamında yeniden yorumlanmaya başlamıştır (Özbek, 2016, s.56).

Girgin'e göre, geleneksel toplumlarda kimlik; din, töre, akrabalık ilişkileri gibi nesilden nesile aktarılabilir bir durum olduğu için birey ait olduğu topluluk çerçevesinde kimliğini inşa etmektedir. Fakat modern dönemle birlikte bireyin gelenekle olan bağları zayıfladıkça kimlik de doğumla birlikte verilen bir şey olmaktan çıkarak toplum içerisinde verilen rollere, toplumsal iş bölümüne ve bunların birbiriyle iletişimine göre daha çok katmanlı bir biçimde inşa edilmeye başlanmış, dolayısıyla bireyselliğe yapılan vurgu da artmıştır. Fakat grupla olan bağların zayıflamasıyla bireyin kolektif kimlikten uzaklaşması bireyi daha büyük bir toplumsal grup içerisine sürükleyerek meslek, kurumsal yapı, ulus-devlet gibi makro ölçekli yapıların çatısı altında bir araya getirmiştir. Modern bireyin geleneksel olandan bağlarının zayıflaması yeni ve eski olan arasındaki bir aradalığa vurgu yaparak bu ayrımı netleştirmekte, dolayısıyla kimlik öteki üzerinden kurulmaya başlamaktadır. Ortak bir kültüre sahip bireyler bu ortak değerlerle kendilerini bir gruba ait hissederken bu değere ait olmayanlara diğerleri tarafından ötekileştirilmektedir. Fakat modernizm, öteki kavramına dayandırılrsa da homojen bir toplumun geleceğe yönelik inançlarının bir izdüşümüdür, dolayısıyla modern dönemin geleceğe yönelik umut vaat eden söylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanması Batı

medeniyetini bir sorgulamaya götürmektedir (Girgin, 2018, s.210-211). Modernizmin kutsadığı her şeyin postmodernizm tarafından sorgulanmasıyla birlikte özgün olmak, farklılık, parçalanmışlık gibi durumlar yüceltmış ve kimlik kavramı farklılıklar ve benzerlikler ekseninde ele alınmaya başlamıştır (Karaduman, 2010, s.2894). Böylelikle postmodern dönemle birlikte kimlik ayrı bir kavramsallaştırmayı gerektirecek biçimde ırk, etnisite ve cinsiyetin önemli belirleyicileri olduğu bir inşa sürecine girer. Aydın'a göre, 20. yy. son çeyreği itibariyle kimlik tanımlamalarında artık ulusal değerler yerine cemaat, cinsel grup, halk, kurgusal ya da somut küçük gruplar referans alınmaya başlanmıştır (Aydın, 1999, s.11).

Toplumsal tüm kategorileri ve sorunsalları yapı bozumuna uğratan postmodern düzen, eklektizm, kinizm, nihilizm gibi akımları benimsemesiyle modern dönemin yapısından farklılık göstermektedir (Özbek, 2016, s.52). Bu özelliklerden yola çıkarak postmodern yapının temel kavramının parçalanma olduğu gözlemlenebildiği gibi ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda birbirine bağlı fikirlerden oluştuğu da söylenebilir (Alyakut, 2016, s.697). Thompson, kişinin yaşadığı kültüre ait sembolik materyalleri kullanarak inşa ettiği sembolik bir proje olarak postmodern benliği tanımlamaktadır (Thompson, 1997: Alyakut, 2016, s.697). Alyakut'a göre birey, bu sembolik materyallerle kim olduğunu betimleyerek yeniden üretebilen bir kimlik oluşturmaktadır. Postmodern, bütünlükçü benliğe radikal bir tavırla karşı koyarak kimliğin özüne herhangi bir merkezi olmayan parçalanmış bir görüşü yerleştirir. Bu bütünlüğü kaybederek parçalanan özne ise algısal olarak kendini sorgularken kimliğini yeniden üretebileceği bir süreci inşa eder (Alyakut, 2016, s.697). İşte postmodern dönemde bireyin kimliğini yeniden üretebileceği algısı bu temele dayanmaktadır. Postmodern dönemde kimliğin yeniden üretilebilir olduğu bu özellik zaman ve mekân kavramında yaşanan dönüşümden de destek alarak mümkün kılınmaktadır. Bu kavramlarda yaşanan kaymalarla birlikte bireyin kendini belirli bir yerde konumlandırılamayacağı bir ortamın doğması kimliğin yeniden oluşturulması için bir diğer olanağı mümkün kılmaktadır (Karaduman, 2007, s.50). Bir kimlik üretme ve yaratma meselesi için yoğun çaba sarf eden postmodern bireyin en önemli sembolik göstergesi ve aracı ise nesne durumuna giren bedeni sayesinde gerçekleşmektedir.

Cinsiyetin postmodern dönemle birlikte yapılan farklılaştırıcı yorumları, postmodern dönemde yapı bozumuna uğrayan birçok konuda olduğu gibi cinsiyetin de yapı bozumuna uğramasıyla tartışmaya yeniden açılmaktadır. Toplumsal cinsiyet

kavramı ise, cinsiyet üzerinden en çok beden konusuyla birlikte ele alınmaktadır. Postmodern dönemde ikinci kuşak feministlerin de ele aldığı bir konu olan özellikle kadın bedeninin seyirlik bir nesne olması, bununla birlikte farklı cinsel kimliklerin bedensel farklılıklarından dolayı beden, özgür kılınması gereken bir konu olduğu gibi aynı zamanda mahremiyetinin de korunması adına örtük bir konudur (Karacan, 2016, s.1088). Fakat kadın, İlk Çağlardan beri toplumsal alan içerisinde hep bir dönüşüme uğramış, postmodern dönemde ise hala feminizm başta olmak üzere birçok alanda tartışılmaya devam etmektedir. Orta Çağ Avrupa'sında kadının değer olarak erkekten aşağı görülmesi ve birey olarak toplumda yer edinmemesine karşılık modern dönem sonrası sanayileşmenin artmasıyla birlikte sosyal konumunu da ciddi oranda değiştirmiştir. Erkek egemenliğe karşı bir duruş sergileyen ve kadın-erkek arasındaki bu ayrımcılığın ortadan kalkması için büyük katkı sağlayan feminist çalışmaların da etkisine bağlı olarak kadın, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmaya başlayan üretim alanında da kendini göstermeye başlamıştı. Çalışan, üreten, tüketen hatta diğer bireyleri tüketime teşvik edilmesi için bile değer taşıyan kadının, kendisinden yine beklenen ev içine ve anneliğe ait yapması gereken toplumdaki sorumluluklarında bir artış meydana gelmiştir. Kadının daha fazla sorumluluk üstlenmesi erkeğe göre daha azimli ve eğitimli, azimli ve bakımlı olmasını gerektirdiği için cinsiyetler arası eşitsizlik böylece ortadan kalkmamış oldu. Tayanç Akıcı'ya göre, bu durum beraberinde kadınları üretken, çalışkan yaptığı gibi aynı zamanda mutsuz, depresif ve gittikçe artan oranda yalnızlık çeken bir ruh haline sürüklemiştir.

Postmodern çağda ise her bireyin daha başarılı, daha bakımlı, daha çok beğenilen ve onaylanan bir ikiz imgesi vardır. Bu imge sürekli yakalanmak için peşinde koşulan ama yakalanamayan ideal bir yapının kendisidir. Bu imgenin postmodern dönemin tüketim kültürü ile birleşmesi bireyleri; genç kalmak, fit ve sağlıklı olmak, iyi görünmek gibi söylem ve inanışların peşinde sürüklemiştir (Tayanç Akıcı, 2010, s.110). Bu inanışların peşinde sürüklenen bireye postmodern dönem tarafından haz ve mutluluk vaat edilmekte, bu ideal yapıya ulaşamayan bireyler ise mutsuzluğa ve depresyona sürüklenmektedir. Aynı zamanda postmodern dönemin tüketim kültürüyle birlikte insanlar bu gibi dayatmalara maruz bırakılarak tüketime teşvik edilmekte, bu durumun gerçekleşmediği alanlarda ise bireyleri özendirmek amaçlanmaktadır. Böylelikle endüstriyel bir piyasa, dolayısıyla da kültür endüstrisi oluşturulmaktadır (Alyakut, 2016, s.698). Yani denilebilir ki postmodern yapı, yarattığı ve dayattığı bu ideal yapı

aracılığıyla bireylere özgürlük, mutluluk, haz gibi söylemleri vaat ederek bireyleri ideal olarak sunduğu bu yapının kısır döngüsü içerisine çekerek peşinden sürüklemeye mahkûm etmiş; bunu sağlarken kültürü ve toplumsal ve ahlaki değerleri endüstriyel bir alan içerisinde üretmiş, böylelikle kitleden çekmeye çalıştığı bireyleri yine bir kitle içerisine hapsederek kitlesel bir tüketim mekanizması yaratmıştır.

Farklılıkların ve parçalanmışlığın oluşturduğu heterojen bir bütünlükle tanımlanan postmodern dönem içerisinde bedenler ancak postmodern dönem içerisindeki kırılmalar ve değişimlerle bir anlam zeminine oturtulabilecektir. Postmodern dönemin bireyi de dönem yapısının sağladığı gibi birçok parçalanmışlık ve farklılıklarla, kendisine vaat edildiği gibi özgür bir biçimde bedenlerini var etme çabası içerisinde kendini bulmuştur. Postmodern dönemde değişimin beden üzerindeki görünümüleri yaşanan anlam kaymaları üzerine inşa edilmiş, teknolojinin gelişmesiyle mümkün olan yeni sosyal alanlar aracılığıyla tüm değerler ve algılar yeniden tartışmaya açılmıştır.

Zaman ve mekân kavramında yaşanan dönüşümle birlikte toplumda zamansız ve mekânsız bir özellik içeren alanlar inşa edilmiştir. Bu durum küreselleşme ve hıza yapılan bir vurgu üzerinden de anlamlandırılabilir. Foucault'un heteropya olarak nitelendirdiği mekanlardan birine örnek olarak verilebilecek yeni medya ya da sosyal medya zamansız ve mekansız bir alan içerisinde bedenin nasıl ideal bir yapıda üretildiğinin hatta tüketildiğinin göstergelerinin incelenmesi için olanak tanır. Bedenin yeniden inşası için ise kimlik postmodern dönemde önemli bir sorunsaldır. Modern dönemden farklı olarak ulus-devlet bilinciyle kendini ötekiye göre tanımlayan bir kimlik inşasından, yeniden üretilebilen ve farklılıklar üzerinden okunabilen, daha çok cinsiyet, grup, etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar çerçevesinde ele alınabilen bir kimlik inşasına geçilmiştir.

Yeniden üretilebilen bir kimlik ise ancak postmodern dönemle birlikte gelen olanaklar aracılığıyla mümkün kılınmaktadır. Yani artık kimliğin oluşumu sosyal mecra ortamlarında gerçekleşmekte ve üretilmektedir. Postmodern dönemde beden ise imaj ve semboller üzerinden kimliğini ifade edebilen metalaşmış bir yapı durumundadır. Burada postmodern dönemin bireye vaat ettiği şey, modern dönemdeki iktidar mekanizmasının denetimine maruz bırakılan bedenleri, farklılıklar içerisinde yücelterek özgürlük söylemleriyle kuşatmakken postmodern dönemin bireyi dayatılan ideal bir yapı içerisinde farklı bir iktidar mekanizmasına dahil edilmektedir.

Tüketim kültürüne de hizmet etme açısından bir yerde buluşan bedenler postmodern dönemde diğer değerlerde olduğu gibi nesne durumuna sokulmuş; sağlık, gençlik, güzellik, fit olmak gibi söylemlerle yeni bir beden algısı dayatılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda postmodernizmin belirleyici unsurları olarak da ele alınabilecek bu söylemlerle birlikte bedenin yeni sunum alanları meydana gelmiş, bu çerçevede beden bir sonraki bölümde ele alınacağı gibi endüstriyel bir bağlamla farklı bir iktidar mekanizmasına tabi tutulmaya başlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**POSTMODERN DÖNEM'DE BEDENİN YENİDEN İNŞASI: ENDÜSTRİYEL
ALANLARDA ÜRETİLEN BEDEN**

3.1. GÜZELLİĞİN BELİRLEYİCİ MİTLERİ

“Dinle beni şimdi: sırlara yolunca ermek isteyen daha genç yaşında güzel bedenleri araması gerek”(Platon, 1972, s.78).

Postmodern dönemin diğer tarihsel dönemlere kıyasla daha parçalanmış olan eklektik yapısının altında özgürlükçü söylemlerin yer alması, beden algısının da geçmişte hiç olmadığı kadar özgürlük söylemleriyle birlikte ele alınmasını mümkün kılmıştır. Bu durum bedenın postmodern dönemden önceki dönemlerde her zaman kısıtlanmış bir şekilde denetime maruz kaldığı anlamına gelmese de örneğin Antik Çağlara bakıldığında kutsanan ve yüceltilen bir beden anlayışının var olması yine de erilin dışıl olana tahakkümünü ve üstünlüğü düşüncesini değiştirmemektedir. Orta Çağ’da dinsellik etkisiyle tamamen kilise tarafından denetlenen beden, Rönesans döneminde Aydınlanma ile gelen bir yankının sonucu olarak İlk Çağlardaki gibi bedeni kutsama yoluna girmeye çalışmıştır. Fakat modern dönemin kamusal ve kitlesel yapısı toplumdaki diğer unsurlar gibi bedeni de iktidarın tahakkümüne sıkı bir şekilde maruz bırakmıştır. İkili düalist yaklaşımlar beden ve ruhu tarihsel süreçte değişen bir terazi dengesine göre konumlandırırsa da ulus devlet bilinciyle kitleselleştirilen ve kısıtlanan bedenın kurtulma arayışı postmodern dönemle birlikte bireyi rahatlatmıştır. Postmodernizm bireylere modern ruhun denetleyici tavrından görece kurtularak kitleden uzaklaştırmayı, hazzı kendi kontrollerine vermeyi, özgürleşmeyi vaat etmiş fakat tüketimin temel argüman olduğu postmodern dönemde bireyler bedenlerini endüstriyel alanlarda inşa ederek tekrar bir iktidar mekanizmasının parçası haline getirilmiştir. Bu endüstriyel alan içerisine dahil edilen bedenler, postmodern dönemde yeni sunum alanlarıyla beden algısını inşa etmektedirler. Fakat bu yeni sunum alanlarında bedeni inceleyebilmek için postmodern dönemin beden üzerindeki belirleyici unsurlarına bakmak gereklidir. Başta güzellik söylemleri olmak üzere çirkinlik, gençlik, yaşlılık, sağlık, estetik gibi güzelliğin belirleyici unsurları olan bu gibi kavramlar tarihsel süreçte yaşadıkları değişimle birlikte ele alınacaktır.

Antik Çağlardan postmodern döneme kadar bedenın tarihsel serüvenini toplumsal bir çizgide ele alırken değişim halinde olan ideal beden algısına ve güzellik normlarına değinildiği gibi, bu tarihsel süreçte güzellik ve çirkinliğe atfedilen anlamlar üzerinde yaşanan değişime bakmak gereklidir. Çünkü beden algısı, güzel ve çirkin olmaktan anlaşılan duruma karşı oluşturulan ideal formları içinde barındırmaktadır. Wallace ve Wolf, geçmişte güzel ya da çirkin olmaktan, kaderin belirlediği ve doğuştan

gelen bir şans olarak bahsederken modern süreçlerle birlikte bedenın tekrar yapılandırılabilirdiği bir dönüşüme uğradığını ifade etmiştir (Esgin, 2011, s.674.). Aynı zamanda kadın ya da erkek fark etmeksizin güzellik, çirkin olmaktan kurtulabilmek adına bireylerin bedenleri üzerinde yaptığı tüm müdahalelere ilişkin toplum tarafından dayatılan ideal formlara uyum sağlamanın bir amacı olarak görölmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için ise sağlık, estetik, moda, spor, gençlik gibi unsurlar postmodern dönemde hem bir araç olarak hem de güzelliğin belirleyici unsurları olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır.

Güzellik, klasik teoride bir harmoni ya da çeşitlilik içinde birlik prensibine bağlı olarak açıklanır ve Jared S. Moore’a göre güzelliğe dair teoriler, deneysel ya da sübjektif teoriler ve rasyonalist ya da objektif teoriler olmak üzere ikiye ayrılırken; estetik tartışmaların odak noktasında yer alan güzel ya da çirkin olma kavramları da biçim ya da şekil olarak ve duygular ya da imajlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Fakat postmodern dönemde güzellik, harmoni anlayışından uzak bir şekilde, yalnızca fiziksel ya da bedensel özellikleriyle değeriendirilen bir olgudur (Güzel, 2013, s.159). Bu durumun yansımalarını sanat alanında da görmek mümkün olduğu gibi, tarihsel akış içerisinde, yakın çağlara yaklaştıkça maddesel bir güzellik tasvirinin kadın bedeni üzerinden ön plana çıkarılarak anlatıldığına şahit olunmaktadır (Deniz, 2019, s.4). Bu açıklamalar dışında güzel kavramını, yaşam ve nesnelerin düzenlenmesi için bir ölçüt olarak gören Yıldırım Delice, güzeli aynı zamanda bilincin yaşamla olan ilişki tarzını ve içeriğini de belirleyen bir güç olarak ifade etmiştir (Yıldırım Delice, 2007, s.1). Yaşam ve nesnelerin düzenlenmesi için ölçüt olarak nitelendirilen güzel kavramı bu özelliğiyle de postmodern toplumda tezahürlerini bulmaktadır.

Güzellik kavramı; harmoni ile yapılan açıklama dışında ya da postmodern dönemde olduğu gibi fiziksel bağlamda yapılan açıklamalar dışında geçmişten bugüne çok daha fazla tanımı içinde barındırmaktadır. Örneğin Sokrates, ideal güzellik kavramından bahsederken, Platon da güzelliğin bir idea olduğunu ifade etmiş ve güzel bir kızın güzellik ideasının bir kopyası olduğunu da ekleyerek bu durumu örneklendirmiştir (Cevizci, 2019, s.96). Aslında Platon’un güzelliğe dair düşüncelerinin zaman zaman değışikliğe uğradığına tanıklık edilir. Güzellik kavramına sayısal bir anlam yükleyerek oran ve orantı ile ölçülebilen bir şey olduğunu ifade eden Pitagoras’tan etkilenen Platon da yaşlılık dönemine geçmeden önce evreni ve evren içindeki varlıkları bir uyum ya da orantı içerisinde anlamlandırmaya çalışmıştır (Ozansoy, 2012, s.11-12). Aynı zamanda

Platon, Antik Çağ'da da yaygın olan anlayış çerçevesinde güzelliği iyi olanla eş değer tutarak güzelliğin çirkin şeylerle karşılaştırıldığında anlam kazandığını söylemektedir. Fakat Kant, güzelliğin haz ve heyecan uyandırdığını ama iyi olanın her zaman böyle bir duyguyu içinde barındırmadığını söyleyerek iyi ve güzel arasındaki farklılığa işaret etmiştir (Yaktıl Oğuz, 2010, s.185). Aristoteles için ise güzel olan, yalnızca kendisi için kavranabilir ve arzulanabilir olandır. Bu durum ise oran ve ölçüyle ilgili olup burada matematiksel bir orantı söz konusudur (Güzellik, 2008). Geçmişten bu yana örnek verilen bu filozofların yaptığı tanımlamalarda görüldüğü gibi güzellik kavramına tek bir açıklama getirmek yetersiz görünmekte ve güzellik denilince ne anlaşıldığı; toplumdan topluma, kültürden kültüre ya da bireyden bireye değişmektedir. Fakat postmodern dönemde güzellik kavramının manevi anlamda getirilen bir tanımlamadan ziyade fiziksel anlamda beden güzelliği ile ilgili bir durum olduğu ve değişimin de bu yönde olduğunu görmemek mümkün değildir. Aynı zamanda Antik Yunan ve Orta Çağ döneminden itibaren öne çıkarılan ruhun bedene göre üstün ve güzel olması düşüncesi postmodern dönemle birlikte yerini tamamen bedene ve beden güzelliğine bırakmış ve güzelliğin iyilikle eşdeğer tutulması postmodern dönemde söz konusu olmamıştır (Ozansoy, 2012, s.19). Bu durum, geçmişten bu yana düalist anlamda beden ve ruh ikiliği ile ilgili yapılan tartışmaların bir çıktısı olarak da ele alınabilir.

Görüldüğü gibi güzellik kavramı, maddi ve manevi boyutu içinde barındıran harmoni kavramıyla, idea fikriyle, iyilikle, oran ya da simetriyle birlikte ele alınarak açıklanan birçok farklı tanımı içinde barındırmaktadır. Fakat postmodern dönemde güzelliğin tanımında yaşanan dönüşümle birlikte fiziksel boyutuyla ön plana çıkarıldığından estetikle de beraber ele alınmakta ve estetik; güzelliğin belirleyici unsurları arasına girmektedir. Güzellik, duyumsanacak bir nesneyi ve ona yönelen bir bilince işaret ederken mantık; düşünsel yetkinliği ve bilimi hakikatın araştırılmasında kullanır. Estetik ise duysal bilginin yetkinliği olarak güzeli araştırmaktadır (Yetişken, 1998, s.11). Güzeli araştıran ve varoluşun gerçekleşmesi için ilk basamak olarak nitelendirilen estetik, tıpkı güzellik kavramında olduğu gibi haz uyandırdığı için önemli bir ölçüt olarak görülmektedir (Tepeli, 2010, s.36). Postmodern toplumda ise haz ve heyecan, şüphesiz birincil derecede önem taşıyan ve bireylerin peşinde olduğu unsurların başında gelmektedir.

Estetik, kavramsal ve felsefi anlamda yapılan birçok tartışmanın dışında postmodern dönemde güzel olmakla ilgili bir pazara dönüşmüştür ve dayatılan güzellik

algısı çerçevesinde beden üzerinde hissedilen ve güzel olmayı engelleyen herhangi bir biçimsizlik estetik müdahalelerle düzeltilmeye çalışılmaktadır (Macit, 2020, s.11). Bu sayede güzel ve ideal bedene ulaşarak haz duyan birey için estetik, önemli bir araç haline gelmektedir. Güzellik ve estetik algısı her dönemde değişiklik göstererek bireyleri, bedenlerini o ideal forma ulaşma açısından, daha genç, daha güzel, daha çekici olma ve başkalarını da bu ölçülere göre anlamlandırma uğruna medya gibi araçlarla teşvik etmektedir (Türk ve Bayrakçı, 2019, s.120). Estetik müdahalelerin oranı; genç, yaşlı, kadın, erkek, ergen fark etmeksizin gün geçtikçe artsa da kadınlar üzerindeki oranın daha fazla oluşu tahmin edilebilir bir gerçektir. Buna bağlı olarak güzellik söylemi, kadınlar üzerindeki etkisini sahip olunmaması gereken çirkin özelliklerin kötülenmesiyle gösterir ve norm haline getirilerek içselleştirilmeye çalışılan bu kurallar çerçevesinde ideal olana ulaşmanın yolu yine tüketimden geçmektedir (Özgen, 2017, s.25). Postmodern dönemde güzelliğe ulaşmak uğrunda yapılan bu tüketimin, estetik sektörü gibi birçok farklı aracı olmasından ziyade aynı bağlamda dönüşüme uğrayan ve güzelliğin belirleyici diğer bir unsuru olan sağlık sektörünün yaşadığı dönüşüme de tarihsel çerçevede değinmek konuya giriş yapmak adına önemli olacaktır.

Sağlık sektörü, şüphesiz ki postmodern dönemde tıpkı güzellik gibi bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün nasıl gerçekleştiğini görebilmek için ise tıbbi bilginin kökenine bakmak önemlidir. Çelik, tarih öncesi çağlarda kötü ruhların; hastalık, ölüm ve acıya sebep olan her durumun kaynağı olarak görüldüğünden ve bu kötü ruhlarla uğraşmak için deneyimli büyücülerin araştırma çabalarına tanıklık edilerek büyü-tıp alanının doğuşuna zemin hazırlandığından söz etmektedir (Çelik, 2012). Büyücü, çıkıkçı ve otacı olarak adlandırılan ve bazı hünerlere sahip bu kişiler, bedenleri çoğunlukla dramla sonuçlanan bir onarma sanatına sahiptirler (Aries ve Duby, 2008, s. 641). Aynı zamanda kötü güçlere karşı korunmak için tıp ve din tarihinin de birlikteliği söz konusu olup din kurumsallaştıkça tıbbın da tapınaklara taşındığına şahit olunmuştur. Örnek verilecek olursa Mısır ve Hitit tıbbında büyü ve inancın tıbbın temellerini oluşturduğu, Antik Yunan'da ise tapınakların oldukça önem arz ettiği söylenebilir. Fakat daha sonra tek tanrılı dinlerin, özellikle Hristiyanlığın yayılmasıyla, bedensel hastalıkların yalnızca Tanrı yardımıyla iyileşebileceği fikri yaygınlaşmış ve kiliseler doktorları reddederek hastalıkların nedenini işlenen günahlara bağlamış ve dua ya da tövbe aracılığıyla iyileşebileceğini savunmuşlardır. Modern tıbbın doğuşu ise Rönesans ve Aydınlanma dönemi sonrasında tıp ve felsefenin birbirine bağlanması, dinin etkisinin yıkılarak gözlem

ve deneyin öneminin vurgulanmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir (Çelik, 2012). Gelis'e göre modern tıbbın gelişme sürecinde laikleşen toplumsal pratikler aracılığıyla yeni düşünsel hareketler meydana gelerek tıp, toplumda önemli bir güce sahip olmuştur. Aynı zamanda modern dönem sonrası doğanın denetimi üzerinde yapılan çalışmalar insan bedenini keşfetme isteğini de beraberinde getirmiş, bedenin işleyişine yönelik merak ve ölüme çare bulma isteği her ne kadar insanlık tarihinden beri var olan bir konu olsa da modern dönemle birlikte daha da belirginleşmiştir (Gelis, 2008; Timurturkan, 2015, s. 28).

Bedenin her bir parçası tıpkı makinenin birer parçasıymış gibi keşfedilmeye değer görülmüş ve toplum içinde tıp, gittikçe kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu kurumsallaşma beraberinde uzmanlaşmayı ve tıbbın; ilaç endüstrisi, tıp teknolojisi, hastaneler vb. gibi kollarıyla büyümesini beraberinde getirmiştir. Böylelikle modern tıp ilerledikçe bedene yönelik müdahalelerin, bedenin yeniden keşfedilerek biçimlendirilmesini sağlayan uygulamaların sağlandığı tüm alanlarda da bir gelişme söz konusu olmuştur (Timurturkan, 2015, s.29-31). Modern dönem sonrasında beden, yalnızca tıbbın ve sağlık sektörünün konusu olmayıp iktidar tarafından denetime tabi tutulmak adına uygulanan bazı politikalar çerçevesinde de ele alınarak Foucault'un biyo-politika kavramı çerçevesinde de tartışılmıştır. Yani denilebilir ki modern dönemde tıbbın kurumsallaşması ve kollarının genişlemesiyle birlikte beden; fizyolojik, politik, kültürel ya da toplumsal sebepler fark etmeksizin sağlık alanına dahil edilen önemli bir konu olarak ele alınmaktadır.

Postmodern toplumda güzelliğin belirleyici unsurlarından sağlık sektörünün yaşadığı dönüşüm, hastalık kavramında yaşanan farklılaşmayı ve bunun beraberinde bu dönüşümün beden üzerindeki etkilerini de incelemeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü geçmişte doğal kabul edilen yaşlılık, çirkinlik, şişmanlık, zayıflık gibi durumların postmodern toplumda anormal olarak kabul edilerek hastalık vasfı yüklenmesiyle birey, kozmetik ya da estetik sektörlerinde olduğu gibi sağlık sektörü aracılığıyla da iyileştirme yönünde bir çabaya girmektedir. Modern öncesi dönemde doğal olarak kabul edilen tüm bu durumlar postmodern toplumda bireye iyileştirilebilecek ve düzeltilebilecek sorunlar olarak dayatılmaktadır (Demez, 2012, s.514). Demez, tüm bu anormallik ve hastalık olarak dayatılan durumların medya aracılığıyla özellikle kadın bedeni üzerinden sağlık söylemleriyle birleştirildiğini ifade etmektedir. Gençlik, güzellik, cinsellik, yaşlılık ile ilgili imgelerin medya aracılığıyla sağlıklı olmakla eşdeğerli tutulduğunu ve

sınırlandığını da ekleyerek sağlık tanımının neredeyse tamamen söz konusu olan bu alanlarda yapıldığını söylemektedir (A.g.e., s.515). Böylelikle geçmişten bu yana sağlık sektöründe yaşanan değişimin beden üzerindeki görünümünün güzellik söylemleri çerçevesinde belirginleştiğini ve bu dönüşümün temelinde güdülen büyük bir karlılık payının olduğunu söylemekte mümkün olmaktadır.

Sağlığın, bedene yönelik güzellik söylemlerinde olduğu gibi gündelik yaşamdaki yerinin artması 1980'lerden itibaren tanıklık edilen bir süreçtir. Sağlık sektöründe yaşanan bu reformu Sezgin, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren 1990'lı yıllarda özel sağlık kuruluşlarının Türkiye'de hızla artış göstermesine eş zamanlı olarak açıklamaktadır. Özel sağlık kuruluşlarının artması, sağlık sektörünü tüketim piyasasına dahil etmekte ve birey hasta değil, tüketici olarak görülerek medyanın ve birçok ticari işletmelerinin de yararlanacağı bir pazar halinin içerisinde yer almaktadır. Böylelikle medya aracılığıyla sağlığın nasıl yönetilmesi gerektiği bireye dayatılmakta ve medya, sağlık ve hastalık konularını giderek kozmetize edilmektedir (Sezgin, 2011, s.1-5). Postmodern toplumda tanımının değişime uğradığı, medya aracılığıyla dayatılan ve kozmetize edilmiş bu sağlık söylemleri, yine toplum tarafından dayatılan ideal beden algısına ulaşma yönünde güzel beden için atılan bir adım niteliği taşımaktadır. Anormal bir hastalık durumu olarak anlam atfedilen tüm bu doğal süreçler; daha genç görünmek, yaşlılığı önlemek ve geciktirmek, kırıksıklıklardan kurtularak pürüzsüz ve kusursuz bir cilde sahip olmak vb. söylemlerle sağlık sektörü çerçevesinde tıbbileştirilerek iyileştirilmesi gereken olağandışı süreçler olarak bireylere dayatılmaya devam edilmektedir. Buradan yapılabilecek bir çıkarım ise, yaşlılığın postmodern toplumda ideal beden algısına ulaşma ve güzel bedene sahip olma yolunda bir engel teşkil ettiği, aynı zamanda genç kalmak ve genç görünmenin güzelliğin belirleyici unsurları arasına yerleştirildiği yönündedir. Yani güzellik ve sağlık sektörünün yaşadığı dönüşümde olduğu gibi, yaşlılığa ve gençliğe atfedilen anlamlarda da aynı değişime şahitlik edilmektedir.

Postmodern dönemde bireylerin güzelliğe ve ideal bedene sahip olmak adına genç bir görünüme ulaşma yolundaki takıntıları, postmodern dönemin yaşlılığa ve yaşlanmaya karşı olumsuz bir tavrı içerisinde barındırdığı çıkarımını yaptırmaktadır. O halde Antik Çağlardan modern döneme, modern dönemden ise postmodern döneme kadar yaşlılığa yönelik algıyı ele almak, bu dönüşümün temellerini görebilmek açısından önemli bir niteliğe işaret etmektedir. Yaşlılık, geçmişten bu yana belli yaş aralıklarında

tanımlanmaya çalışılsa da yaşlılığı yalnızca fizyolojik bağlamda tanımlamak eksik kalacağından dolayı yaşlılığın toplumsal yönleri de gözetmek gereklidir. Yine de değinmek gerekirse Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı kronolojik sıralamaya göre 65-74 yaş arası 'Genç yaşlılık', 75-84 yaş 'İleri yaşlılık', 85 yaş ise 'Çok ileri yaşlılık' olarak adlandırılmaktadır (<https://www.pitt.edu/search/google/ya%20C5%9F1%C4%B11%C4%B1k>, 2021). Gençliğe ait yapılan kronolojik sıralamayı ise nüfusbilim, 15-25 yaş arasındaki toplumsal küme olarak tanımlarken, bazı araştırmacılar 25 yaş altındaki tüm nüfusu bu kategoriye dahil etmiş, Birleşmiş Milletler 12-25 yaş grubunu, Türkiye Resmi İstatistikleri ise 12-24 yaş arasındaki grubu genç olarak nitelendirmiştir (Sezgin, 2018, s.14). Fakat toplumsal algıya yönelik genç ve yaşlı tanımlamalarını kronolojik olarak açıklanan aralıklardan ziyade sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel değerlerde yani sosyolojik bir boyutta ele almak daha doğru olacaktır. Dolayısıyla yaşlılığın tanımlanmasına yönelik yapılan açıklamalar biyolojik yaş ve toplumsal yaş ayrımını beraberinde getirerek yaşın görecelilik özelliğini tartışmaya açmaktadır (Timurturkan ve Demez, 2018, s.443).

Yaşlılık, yaşamın diğer evrelerinde olduğu gibi tüm insanlar için geçerli ve kaçınılmaz bir durum olup bireylerin genetik olarak getirdiği özelliklere, beslenmesine, kültürel çabalarına ve çevre şartlarına göre erken, geç, sorunlu ya da sorunsuz olabilmektedir (Canatan, 2011, s.329). Aynı zamanda yaşlılık, ruhsal ve fiziksel olarak gerilemeye başlanan bir süreç olup bireylerin üretkenlikten tüketime geçtiği, toplumsal faaliyetlerinin zayıfladığı bir döneme de tekabül etmektedir (Zarit S.H. ve Zarit J.M., 2007, s.37). Bu gerilemeyle birlikte yaşlılık; gençliğin, güzelliğin, sağlığın, üretkenliğin, gelir düzeyinin, cinsel hayatın, saygınlığın, arkadaşların, sosyal yaşantının, bağımsızlığın azalmasıyla bir kayıplar dönemi olarak da nitelendirilebilir (Konak ve Çiğdem, 2005, s.27). Yaşlılık; kronolojik, fizyolojik, toplumsal, sosyo-kültürel anlamda birçok farklı özelliklere sahip olduğundan dolayı tanımında ortak bir yargıya varmak kolay olmamıştır. Fakat yaşlılığı tanımlarken genel olarak olumlu ya da olumsuz olarak iki kategorinin varlığından söz edilebilir. Dolayısıyla Antik Çağlardan modern döneme, modern dönemden ise postmodern döneme yaşlılığa yönelik algının dönüşümü, yaşlılığa atfedilen olumlu ya da olumsuz özelliklerin ön plana çıkarılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir demek yanlış sayılmaz.

Keskin, yaşlılık olgusuna yönelik ayrımların odak noktasında düalist bir yol ayrımı olduğundan söz etmektedir. Bu iki yol ayrımının bir ucunda Platon'la birlikte ele alınan idealizm varken diğer ucunda Aristoteles'le birlikte ele alınan materyalizm vardır.

Antik Çağlardan olan Mezopotamya'ya bakıldığında şehir devletlerinin gerontokrasi anlayışına bağlı olarak yaşlılar tarafından yönetildiği görülür. Yaşlıların yönetimine dayanan gerontokrasi, aynı zamanda Platon'un *Devlet* adlı eserinde de idealize ettiği bir yönetim şeklidir (Keskin, 2018, s.93-94). Yaşlıların deneyim ve tecrübelerine, bilgeliğine, genç insanlara göre sahip oldukları olgunluğa göre saygı görmeleri Antik Çağlarda yaşlılığa yönelik algıyı oluşturan önemli bir durumdu. Romalı düşünürlerden olan Cicero ise yaşlılıkla ilgili yaptığı çalışmalara bağlı olarak yaşlılığın olumlu ve olumsuz yönlerini tanımlamış, aynı zamanda ideal yaşlının nasıl olması gerektiğine de değinmiştir. Cicero, yaşlılığı; bireyi iş yaparken zorlaması, bedeni zayıflatması, hazlardan yoksun bırakması ve ölüme yakınlığı sebebiyle olumsuz olarak nitelendirse de yaşlılığa dair bireyin gençlik döneminde sahip olduğu gibi kendisiyle barışık ve bilinçli olan bir tip hayal etmiştir (Özdemir, 2019, s.284-285). Yaşlı birey, Antik Çağlarda her ne kadar olumsuz tanımlamalara tabi tutulsa da erdemli ve bilge olması gerekçesiyle yüceltilmiştir. Fakat sanayileşmeyle beraber yaşam ve dolayısıyla yaşlılık da her şey gibi dönüşüme uğramıştır.

Modern dönemde sanayileşmeyle birlikte tarım alanlarının yerini fabrikalar almış, bu durum kapitalist üretimin metalar üzerinden gerçekleştirdiği ekonomik bir yapıyı meydana getirmiştir. Kapitalist ekonomi ise üretime daha fazla hizmet edebilmek adına bireyin genç, dinamik ve sağlıklı olmasını talep etmektedir. Bu nedenle artık enerjisini yitirmiş olan dayanıksız yaşlılar emeklilikle birlikte ailesinin değil devletin güvencesi altına girerek devletin gözünde bir yük olarak görülmeye başlamış, böylelikle yaşlılığa olumsuz bir algı yüklenmesi ilk olarak bu dönemde söz konusu olmuştur (Bektaş, 2017, s.14). Yani Antik Çağların erdemli ve bilge olarak saygı gören yaşlı bireyleri modern dönemde sanayileşmeyle birlikte olumsuz niteliklere bürünerek pasif tüketici konumuna ulaştırılmış, böylelikle yaşlılığa yönelik ilk algının dönüşümü genel çerçevede bu bağlamda gerçekleşmiştir. Fakat yaşlılık, üretimin belirleyici olduğu modern dönemden tüketimin belirleyici olduğu postmodern döneme geçişten sonra bir sorun teşkil etmeye başlamıştır.

Postmodern dönem, gençlerin bile yetişmekte zorlandığı sürekli değişim halindeki bir sürece tekabül ettiğinden, yaşlıların bu koşullara yetişmesi oldukça zor ve zaman alıcıdır. Bundan dolayı yaşlı birey, ilk varoluş kaygısıyla yüz yüze gelmektedir. Postmodern toplumda geride kalma hissini yaşayan yaşlı bireylerde artık geleneksel dünyada kendilerine verilen ruhun sahip olduğu bilgeliğe yönelik bir yücelik durumu söz

konusu değildir. Çünkü ruh, tüketimin nesnesine dönüşemeyecek kadar soyuttur ve artık tüketimin biçilmez kaftanı olan bedenin yüceliği söz konusudur. Dayanıklılığını, güzelliğini yitiren ve yaşlanmaya başlayan birey için kurtuluşun yolu bedeninin farkındalığına yaptığı vurgudan geçmekte, bu durum ise tüketim araçlarını kullanmayı zorunlu kılmaktadır (A.g.e., s.14-16). Bu bağlamda olumsuz bir yargıyla ele alınan yaşlı bireyler, bu hissiyattan kurtulmak adına kendilerini genç görünme çabası içerisinde bulmakta ve boş zamanlarını bu amaç doğrultusunda tüketim yolunda geçirmektedirler. Ayrıca bedenin güzelliğini geri kazanmak ya da hiç yitirmemek adına yaşlılığa karşı duyulan genç kalma arzusu yalnızca yaşlı kategorisindeki bireyleri değil, yaşlılığa henüz girmemiş olan bireyleri de kaygılandırarak bu tüketime teşvik etmektedir. Antik Çağlardan itibaren yaşlılığa yüklenen olumlu ya da olumsuz tüm algılar neticesinde yaşlılık; ne kadar çok geciktirilirse o kadar iyi düşüncesine bağlı olarak postmodern dönemde güzelliğin önünde bir engel olarak görülmüş ve genç görünümlü bir bedene sahip olmak güzelliğin belirleyici unsurlar arasında yer almıştır.

Yaşlılık gibi güzelliğe, çirkinliğe atfedilen anlamlar ya da sağlık sektöründe geçmişten bugüne yaşanan dönüşümler postmodern dönemde beden algısının görünümüne değinmek adına tarihsel bağlamda önemlidir. Ayrıca postmodern dönemde güzelliğin belirleyici unsurlarının neden sağlık ve gençlik söylemleri çerçevesinde tartışıldığını incelemek, bu sektörlerin yaşadığı tarihsel dönüşümü incelemeyi de gerekli kılmıştır. Bu nedenle Antik Çağlardan modern döneme, modern dönemden postmodern döneme kadar güzelliğin, gençliğin, yaşlılığın ya da sağlığın yaşadığı dönüşüme değinilmiştir. Bu dönüşüm düalist çerçevede ruh ve beden ikiliğine bağlı olarak da tartışılabilirdiği gibi, sanayileşme sonrasında kapitalist ekonomi düzenine geçişle birlikte gündelik hayatın tüketim ilişkileri çerçevesinde ele alındığına yönelik kapsamda da tartışılabilmektedir. Fakat kendi tanımının bile yapılmasında güçlük çekilen bir dönemin kendi tarihsel sürecindeki olgularını tanımlamak da oldukça zor olduğundan; güzellik, çirkinlik, sağlık, estetik gibi kavramları ifade etmede, geçmişte de olduğu gibi, ortak bir yargıya varılamamıştır. Ancak tüketim odaklı bir toplum yapısında ideal bedene ulaşma yolundaki basamakların her birini oluşturan bu olguların, tüketim bağlamında anlamlandırılması şaşırtıcı bir gerçeklik değildir. Postmodern dönemde bir proje olarak da adlandırılan beden, her zaman güzelliği arama peşinde ideal bedene ulaşma kaygısı içerisinde. Bu nedenle postmodern toplum; teknolojik gelişmelere de bağlı olarak reklam, medya, kitle iletişim araçları sayesinde bireye sağlık söylemleriyle birlikte

güzelliğe ulaşma yolunda ideal yargılar dayatarak bireyleri tüketime teşvik etmektedir. Bu söylemlerle bireylere; daha genç, daha dinamik, daha estetik, daha sportif olma yönünde bir yönlendirmede bulunmaktadır. Fakat bu yönlendirmelerle birlikte bireye aşılacak ya da verilmek istenen bireyin yalnızca sağlıklı, genç, fit, güzel ve ideal olana uygun olmasıyla kalmamakla birlikte postmodern dönemde beden algısını ciddi ölçüde şekillendiren bu söylemlerin bir görüntüden ibaret olup olmadığı da tartışma konusunu farklı bir yöne çekebilmektedir. Reklam, medya, sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarıyla dayatılan bu söylemler çerçevesinde birey sağlıklı olabilmek, genç kalabilmek, güzel görünebilmek adına endüstriyel bir alan içerisine dahil edilerek yine bir denetime tabi tutulmakta ve sürekli olarak kitlesel bir tüketimin içerisine sürüklenmektedirler. Bu denetimi tahakküm eden iktidar ise modern dönemde olduğu gibi makro ölçekli bir yapıdan oluşmayıp dayattığı algılarla bireyleri manipüle edebilen, özgür seçimlerin sonucu gibi görünen bireysel ve bedensel müdahalelerin temelinde yatan denetimci ve yönlendirici bir mekanizmadan oluşmaktadır.

3.2. SAĞLIK VE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNDE ‘İYİ’LEŞTİRİLEN BEDEN

Postmodern dönemde sağlık söylemlerinin beden algısını inşa etme ve güzelliği belirleme yönündeki etkisi yaşadığı dönüşümle birlikte ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat sağlık söylemleri için tek otoritenin doktor olarak görüldüğü geçmiş dönemlerden doktor dışında birçok otorite odaklarının olduğu postmodern döneme geçiş yapılması yaşamın birçok alanıyla sağlığın bir ilişki içerisinde olmasını sağlayarak bu durum, bireyin ve bedeninin sağlığını doğrudan etkileyen hatta bedene yönelik yeni bir algıyı inşa eden bir yaşam biçimine geçilmesini kolaylaştırmıştır. Tüketim odaklı bir toplum yapısının varlığı, postmodern dönemde birçok alanda olduğu gibi sağlığı da tüketim endeksli bir pazarın içerisine sürüklemiş ve aynı zamanda sağlık, bireylerin tüketime teşvik edilmesi için hayır denilmesi en zor ve zorunlu bir alan olarak görüldüğünden yaşam içerisinde birçok alan tıbbileştirilmiştir. Bu tıbbileştirme, içerisine güzellikle ilgili neredeyse tüm kavramları dahil eden bir sektörü beraberinde getirerek bir endüstriyel alan oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu alan, bireyin bedeninin şekillenmesi, yeniden inşa edilmesi ve de denetlenmesi için bir yapı formunda postmodern dönemin beden algısını inşa ettiği gibi kontrolünü de mümkün kılmıştır. Beden inşasına ait tüm kalıpların sağlık söylemleriyle birleştirilmesi sağlık ve hastalık kavramlarını yeniden tanımlamaya sürüklediğinden bireyin yaşamındaki en olağan ve

normal süreçler bile tıbbileştirilerek hastalığın giderilmesinden çok önlenmesine önem verilen bir algı ortaya çıkmıştır. Özellikle kadın bedeni için olağan olan birçok duruma hastalık anlamı atfedilmesi sağlığın belirleyici olduğu bir alan içerisinde bedeni cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konusuyla birlikte ele almaya sürükler. Yalnızca kadınlar için olmasa da belirleyici olarak kadınlarla ilgili olan doğum, regl, menopoz dönemi gibi birçok konuya hastalık gözüyle bakılması postmodern dönemde bedenin sağlıklı olan ilişkisini gözler önüne sereceği gibi, yaşamın en olağan durumu olan yaşlanmaya; önlenmesi, geciktirilmesi gereken bir durum gibi bakılarak hastalık anlamının yüklenmesi beden algısını bu süreçte belirleyen ve güzellik endüstrisine en önemli katkıyı sağlayan önemli bir unsur olarak görülmektedir. Fakat öncesinde yaşamın tıbbileştirilmesine ve doktorların elinden otorite tekelliğinin alınmasına giden süreçte değinmekte fayda vardır.

Sezgin, ilkel toplumlarda tıp ile dinin iç içe geçerek hastalığın nedeninin doğaüstü güçlerde arandığını ve tedavinin evde gerçekleştiğini belirtirken Hipokrat'ın hastalık kavramını doğal bir olay olarak tanımlamasıyla tıp ve hekimliğin tanrılardan uzaklaştırıldığını eklemektedir. 16. yy.'a gelindiğinde ev ve şehir temizliğine önem verilmemesi salgın hastalıklara sebep olmuş ve beden temizliği ön plana çıkarılmıştır. 17. yy.'da bilim tarihinde yaşanan değişimler tıptaki gelişmelere zemin hazırlamış, 18. yy.'da Aydınlanma felsefesi ile insanı merkeze alan düşünce yaygınlaşmıştır (Sezgin, 2011, s.11). Fakat Foucault'un belirttiği gibi her ne kadar bilimsel gelişmelerin varlığıyla birlikte tıp etiğine olan ilgi canlansa da o dönemde hastaneler fakirler ve kimsesizler için genel bir toplanma yeri olduğu için ölümün beklendiği, bu nedenle başvurulmak istenmeyen yerler olarak görülmüştür. Ancak 17. ve 18. yy.'da Modern Avrupa sınırlarının çizilmesiyle tıbbın alanı hasta yatağından topluma doğru genişlemiştir (Foucault, 2002, s.34). 19. yy.'da yeni açılan hastanelerde doktorlar aynı hastalığa sahip insanları bir çatı altında inceleme ve gözetleme imkânı bulmuş, böylelikle bedenler tıp için birer nesne haline gelmiştir (Çabuklu, 2004: Sezgin, 2011, s.12). Bireylere ve bedenlerine yönelik bu gözetlemeler sonucu bireyin günlük alışkanlıklarına yönelik birçok tavsiye tıp kitaplarına dahil edilmiştir. Yani yaşanan gelişmeler neticesinde hastanelerin tedavi yeri olmasının yanı sıra birer gözetim merkezi olması, bedenin denetimini böylelikle mümkün kılan tarihsel süreci gözler önüne sermektedir.

Tıbbi bilginin tek sahibinin doktordan çıkıp toplumun her alanına yayılması sonucu sağlık söylemlerinin toplumsal olan birçok alanda yer edinmesinin doktor ve hasta arasındaki iletişimsizlik probleminden kaynaklandığını belirten Sezgin, aynı zamanda bu

durumu geçmişte hastanın doktoruna tedavisine yönelik soru sormasının önemli bulunmaması ve hastaya bütüncül bakış yerine hasta organ olarak bakılmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Sezgin, 2011, s.15). Tabi bu durum yalnızca iletişimsizlik faktörüyle açıklanamayacağı gibi nüfusun yaşlanması, kronik hastalıkların ve sağlık problemlerinin giderek artmasına çözüm olarak topluma sağlıklı yaşam anlayışı aşılması ve durumun bireye indirgemesinden de kaynaklanmaktadır (A.g.e., s.16). Hasta ve doktor arasında yaşanan iletişimsizlik problemi gibi yaşanan diğer tüm gelişmeler ardından sağlığın bireyle ilişkilendirilmesi yaşamın her alanında bireyin kendini ve bedeninin denetimini ve sorumluluğunu üstlenmesine sebep olarak sorumluluk bireye atfedilmiştir. 1980’li yıllardan sonra tıp ve ekonomik sistem gibi kurumların bireyin yaşamına ilgi göstermeye başlaması, tüketici bireyin önem kazanması ve hasta birey öncelikli bir tıp anlayışının gündelik yaşamı tıplaştırılması bireyi tüketimin bir unsuru haline getirmiştir. Modern dönemde bireye rağmen onun sağlığını koruyan bir anlayış varken 1980’li yıllar sonrasında bireylerin sağlıklı yaşam biçimini benimsemeleri hedeflenerek sağlıklı beden imgesi dayatılmaktadır (Öngören, 2015, s.27). Bireyin bedenini sınırlaması, kontrol etmesi, spor yaparak iyi beslemesi, bakımlı olması ve bu şekilde sağlıklı görünmesiyle ilgili eylemleri barındıran bu yaşam biçimi postmodern dönemde bireyi kuşatmaktadır. Yine postmodern dönemde sağlık söylemlerinin yaygınlaşması, teknolojinin gelişmesi ve medyanın bilgiyi yayma ve paylaşma gücüyle mümkün olmuş; böylelikle sağlıklı bir beden ve yaşam inşa etme adı altında bir beden algısı meydana gelmiştir. Sağlıklı yaşam anlayışı, postmodern dönemin tüketim endeksli yapısında bir endüstriyel zemin içerisinde yeniden üreilmeye devam etmekte ve bireyleri kitlesel bir alana dahil etmektedir. Tabi bunun sonucunda yaşama ait birçok durum tıbbileştirilmektedir.

Tıbbileştirme, daha önce tıp alanına dahil edilmemiş durumların, tıbbi terimlerle tanımlanarak tedavi edilebilecek bir hastalıkmiş gibi ortaya konulmasıyla ortaya çıkan, tıbbi müdahalelere tabi tutulan bir kavram olarak açıklanabilirken; aynı zamanda tıp alanının genişletilmesi şeklinde de yorumlanabilir (Kılıçaslan, 2015). Bir konu ya da problemin tıbbi terim ve tıbbi dil ile tıbbi müdahale gerektirecek şekilde açıklanması olarak da ifade edilebilir (Sezgin, 2015, s.161). Tıbbileştirme kavramı, 1960’lı yıllarda sosyologlar tarafından kullanılmaya başlanmış, daha sonra 1970’te Freidson, 1972’de Zola ve 1974’te Illich tarafından sağlıkla birlikte ele alınarak tartışılmıştır (Toraman A. ve Erdem R., 2016, s.504). Illich, tıbbın hasta olan insanları iyileştirmek yerine sağlıklı

olan insanları bile hasta olduklarına inandırarak amacından uzaklaştığını söyleyerek bu durumu iatrojenez kavramıyla açıklamaktadır. Aynı zamanda endüstrinin sektörlerdeki büyümesine eşlik eden bu zararların tıpta iatrojenez olarak açıklandığını ifade ederek iatrojenezi; klinik iatrojenez, sosyal iatrojenez ve kültürel/simgesel iatrojenez olarak üçe ayırmaktadır. Ağrı, hastalı, ölüm gibi tıbbi hizmetlerden kaynaklanan zararlar klinik iatrojenez, sağlık politikaları sağlıksızlık yaratan endüstriyel organizasyonlara destek oluyorsa sosyal iatrojenez, insanların yaşamsal otonomilerini kısıtlayan ve hastalık, ağrı, çaresizlik gibi durumlara karşı tepkilerini alıyorsa bu kültürel ve simgesel iatrojenezdir (Illich, 2019, s.196). Sosyal iatrojenez, tıbbın bireyin stresini artırarak kişiyi aciz duruma düşürmesi ve yeni gereksinimler yaratarak bireyin acıya tolerans eşiğini düşürmesiyle açıklanabildiği gibi kendi kendine iyileşme hakkının elinden alındığı bir durumu ifade etmektedir (A.g.e., s.38). Tıbbın burada yaptığı şey olağan durumlara hastalık anlamı yükleyerek bu durumları tıbbileştirirken yeni hastalıklar keşfetmek ve bu hastalıkları bireye yüklemektir (A.g.e., s.69). Birey ise kendisine yüklenen bu anlamları sağlıklı bir yaşama ve bedene sahip olma yolunda kullanmaktadır. Böylece sağlığın ve sağlıklı bedeninin bir yaşam tarzı şeklinde bireylere dayatılması, bir proje gibi bireye kendini izleyerek kontrol etme sorumluluğu yüklemektedir (Şahin Kaya, 2011, s.120). Kendini izleyerek kontrol etme durumu ise sağlıklı bir beden yaratmak adı altında bedeni formda tutmaya, diyet ve spor yapmaya teşvik ederken beden bir nesne durumuna sokulmaktadır. Ve bu denetleme durumu Foucault'un biyo-politikasında olduğu gibi bedeni kendisi tarafından, devlet tarafından, medya ya da farklı unsurlar tarafından sürekli bir kontrol edilmesi gereken bir iktidar alanı olarak tanımlamaktadır. Bu denetleme durumunu modern dönemde devlet sağlarken postmodern dönemde farklı unsurlar sağlamaktadır. Sezgin'e göre, bedenin kontrol yolu gündelik yaşamın tıbbileştirilmesinden ve bireyselleştirilmiş bir sağlık anlayışından geçmektedir (Sezgin, 2011, s.23).

Gündelik yaşamda tıbbileştirilen en önemli alanlardan biri de yaşlanmadır. Çünkü postmodern dönemde yaşlanmak özellikle önlenebilir bir sağlık anlayışına geçilmesiyle geciktirilmesi gereken bir hastalık anlamının yüklendiği bir konu olmakla birlikte postmodern dönemde bireyler güzel olmanın yolunun genç kalmaktan geçtiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle cilde yapılan kırışıklık giderici, canlılık katan, gerdirmeye etkisi yaratan tüm müdahalelerin temelinde yaşlanmanın belirtilerini gizlemek yatar. Bununla birlikte yaşlılıkla ilgili olarak 'sağlıklı yaşlanma' gibi birçok konu ele alınmaya başlar (A.g.e., s.50). Tufan, 20. yy. başlarına kadar yaşlılığın bir hastalık olarak

görülmendiğinden ama sakatlıkla eş değer tutulduğundan; 16. ve 17. yy.'da ise yaşlının bedensel güç kaybına uğrayan kişilere söylendiğinden bahseder. Kendisini yaşlı gören ve yaşlı hisseden, işlerini ve aile içerisindeki yetkilerini genç kuşaklara devreden kişilerin yaşlı sayıldığı geçmiş dönemlerden takvimsel olarak yaşlının belirlendiği döneme geçiş, Emeklilik sigortasının yürürlüğe girmiş olmasıyla başlamaktadır (Tufan, 2016, s.100). Yaşlılığın olumsuz olarak görülmeye başlandığı dönem ise tüketim kültürünün yükselişiyle eş zamanlıdır denilebilir. Çünkü yaşlılık denilince akla işe yaramayan ve üretemeyen bir beden geldiği için yaşlılar toplum tarafından dışlanmaya müsait görülmektedir. Fakat 1980'li yılların neo-liberal yaklaşımıyla yaşlılar, devletteki yükleri alınarak kendilerine yetmesi gereken, 'üretmiyorsa tüketsin' anlayışıyla yeni müşteriler olarak pazarda yerlerini almıştır (Sezgin, 2015, s.169). Fakat yine de postmodern dönemde yaşlanma, doğanın gereği bir durum olmaktan çıkarılarak mücadele edilmesi ve geciktirilmesi gereken bir hastalık olarak nitelik kazanmıştır ve genç kalmak için her ne kadar mümkün olmasa da yaşsızlık vaat edilmeye başlanmıştır (A.g.e., s.170). Bu vaade ulaşmanın yoluysa sağlık söylemleriyle birleştirilmiş bir endüstriyel alanda güzellik uğruna bireylere pahalıya mal olmaktadır. Tıp bilimi ise yaşlılığı geciktirecek hormon yenileme, menopoz geciktirme gibi yenilikleri her geçen gün piyasaya sürmektedir (Gazioğlu, 2010, s.119).

Postmodern dönemde yaşlanmaya ve yaşlılığa yüklenen olumsuz tavır bireyleri genç kalma arzusuyla şekillendirirken yaşlılar için bu durum yaşını belli etmeme çabasına dönüşmektedir. Bu çabanın başında gözlemlenebilecek en önemli olguysa anti-aging gelmektedir. Geçmişten bu yana bireyin daimî bir genç kalma arzusu olsa da postmodern dönemin tüketim ilişkileri içerisinde vazgeçilmez bir metaya dönüşmüştür (Bektaş, 2017, s.16). Ve yaşlanmayı önleyici, geciktirici ya da gizleyici birçok anti-aging uygulamaları sağlık ve güzellik sektörüyle harmanlanmış endüstriyel bir pazarın içerisinde üretilmektedir. Yaşlanma sürecine yüklenen bu olumsuz tavır böyle bir piyasa içerisinde kullanılabilir en önemli güdüleyici unsur olduğu gibi, piyasaya sürülen ürünler dışında süreci ifade eden sürekli bir yaşam tarzını da dayatmaktadır. Ve bu yaşam tarzı sağlıklı beslenme, spor yapma gibi süreçlerden geçerek sağlıklı ve başarılı yaşlanma gibi kavramlardan oluşan bir süreci beraberinde getirmektedir. Çünkü yaşlılık, net bir sınırla çizilmiş ve ne zaman başladığı belli olmayan bir süreç olduğundan henüz yaşlılığa çok uzak olan genç bireyleri bile kaygılandırmakta, kaçınılmaz olduğu bilinse bile bu yaşam tarzının içerisine bireyleri çekmektedir. Havighurst (1963), başarılı yaşlanmayı

kişinin mevcut ve geçmiş yaşamında içsel tatmin ve mutluluk yaşaması olarak tanımlasa da 1987’de Row ve Kan başarılı yaşlanmanın modelini şu şekilde açıklamıştır: Uygun fiziksel ve bilişsel fonksiyonlar, hastalık ve engelliliğin olmaması, etkileşim ve toplumsal katılım (aktaran Jabbari, 2020, s.38). Jabbari ise başarılı yaşlılığın analitik modelinde psikolojik, sosyal, fiziksel ve çevresel/ekonomik olarak dört modelden bahseder (Jabbari, 2020, s.40). Başarılı yaşlanma tanımından yola çıkarak yaşlılıkla ilgili birçok konu ele alınabilir olsa da postmodern dönemde başarılı yaşlanmanın yolu genç yaştan itibaren sağlıklı beslenmeden başlayarak dinamik ve fit görünmekten dolayısıyla genç kalmak için çabalamaktan geçmektedir. Başarılı yaşlanmanın fiziksel boyutu her ne kadar bireyi sağlıklı beslenmeye ve görünmeye teşvik etse de yaşlı görünmemek için başvuru bazı yollar bireyi sağlıklı sonuçlara götürebilmektedir. Örneğin kadınlar yaşlanan vücutlarını teknolojik cihazlar ve estetik sektörü sayesinde restore ederken bu durum olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Toraman A., Erdem R., 2016, s.505-506). Bunun dışında beslenme, spor, diyet gibi konular gençler dahil olmak üzere tüm yaş gruplarını etkilemektedir. Tüm yaş gruplarını etkileyerek inşa edilen bir beden algısının ise cinsiyetler arasında farklı tezahürleri bulunabilmektedir. Bu durum postmodern dönemde sağlık ve güzellik endüstrisinde inşa edilen beden algısının toplumsal cinsiyet rolleri açısından ele alınabileceği sonucunu doğurur.

Eril ve dişil olan arasındaki ikili eşitsizlik geçmişten bugüne kadını erkeğe göre ikincil konuma mahkûm etmiştir. Erkeğe göre kusurlu ve eksik olarak görülen kadın bedeni sağlıklı olarak görülen erkek bedene göre hasta beden olarak nitelendirilmiştir. Ehrenreich ve English’ göre bu durum modern tıbbın cinsiyetçi ideolojiye katkısıdır (Ehrenreich ve English, 1977: Şahin Kaya, 2011, s.124). Dolayısıyla sağlık konusu ele alındığında konu bir şekilde toplumsal cinsiyete gider. Kadına ait çocuk doğurma, menstrüasyon, menopoz, regl gibi birçok konu tıp alanının içerisine dahil edilmekte bu durum ise kadının bedensel deneyimini kadının kontrolünün dışında olmasına sebep olmaktadır. Olağan durumların tıp alanına dahil edilmesi her ne kadar kadın bedenine ait birçok alan için söz konusu olsa da aynı şey erkek beden için de geçerlidir. Ancak kadın bedeni tıbbileştirilmeye daha çok müsait olduğundan daha belirleyicidir. Şahin Kaya, kurumsallaşmış tıbbın kadın bedeninin sosyal kontrolünü sağlayan ataerkil bir araç olarak görüldüğünden bahseder (Şahin Kaya, 2011, s.124). Burada biraz daha farklılaşan durum ise erkek yahut kadın bedeninin tıp tarafından denetlenmesinin yanı sıra aynı zamanda bedenin sahibi tarafından da sürekli bir sosyal kontrole tabi tutulmasıdır. Fakat bireyin

sağlıklı yaşam adı altında bedenine sağladığı sosyal kontrol postmodern dönemde denetim mekanizması olarak dayatılan birçok araç sayesinde mümkün olmaktadır. Asıl amacın beden denetimini bir şekilde mümkün kılmak olduğu düşünüldüğünde ise burada sağlık bir nevi araç olmaktadır.

Sağlık sorunlarının doğru tespit edilmesi ve bu yönde bir çözüm üretilmesi yerine, olağan durumların tıbbileştirilerek yeni hastalıklar tanımlanması sağlığın da yeniden tanımlanmasına sebep olarak toplumsal cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir (Sezgin, 2015, s.156). Bu tıbbileştirme sürecinde devreye girenler ise tıbbi teknoloji üretenler, özel hastaneler, sağlık sigortaları, kozmetik sektörü, ilaç endüstrisi gibi aktörlerdir (A.g.e., s.161). Kadın bedenine ait tıbbileştirilen alanlara örnek verilecek olursa adet öncesi dönemde kadınların “uyumsuz ve normal olmayan” bazı davranışlar sergilemesi tedavi edilmesi gereken bir hale bürünmektedir. Bu şikayetlerin giderilmesi için ilaçlar ya da daha doğal yollarla çözümler sunulurken özel çayların, iç çamaşırlarının, bitkisel takviyelerin önerildiği ve üretilmeye başlandığı yeni bir pazar alanı doğmaktadır. Adet dönemi dışında üreme ve çocuk yapma gibi konulara bakıldığında sosyal baskının kadınlar üzerindeki etkisinin artması bazı tıbbi tekniklere başvurmayı gerektirmekte ve kadın bedeninin sosyal kontrolü kendi elinden sağlık endüstrisinin ve doktorun eline geçmektedir (A.g.e., s.167). Aynı zamanda kadın ve erkeğin bedenlerine yönelik kaygıları toplumsal cinsiyet rollerine göre de farklılaşmaktadır. Kadın bedeninin kadın için iş hayatındaki başarının araç olarak devreye girmesi, sağlık kavramının ise daha çok erkekliğin gereği olarak kurgulanması bu duruma örnek gösterilebilir. Kadın daha çok zayıf olmak için çabalarırken erkek daha çok kilo alma baskısı altında kaldığından kaslı ve iri olmaya çalışmaktadır. Çünkü erkek için zayıf bir bedene sahip olmanın güçsüzlük belirtisi olması gibi bir beden algısı inşa edilmiştir. Bu nedenle pek çok erkek vücut geliştirme saplantısı edinerek erkeklik homonu artırıcı kortizonlar kullanmaktadır (Elçik, 2010, s.141-142). Elçik, aynı grup içerisinde benzer kaygıyı taşıyor olmanın aynı zamanda o gruba ait olmanın bir sebebi olarak görüldüğünden bahseder ve bu duruma sürekli diyet yapmaktan bahseden bir kız grubunun içerisine dahil olmak isteyen, kilo ve diyet gibi bir problemi olmamasına rağmen diyet yapmaktan bahsetmeye başlayan bir kızı örnek gösterir. Burada aynı zamanda memnuniyetsizliğin de normalleşmesi söz konusudur. Diyet endüstrisine hizmet eden bu kaygı, diyet reçeteleri olmadan bireyin sanki kilo veremeyeceği şeklinde bir yanılgıya dönüşmektedir. Burada kilo vermeye çalışan birey, kendini diyetisyene gitmekten alıkoyamaz ve sürekli üretilen ve zayıflık

vaat eden ürünleri tüketmek durumunda kalır. Fakat bireyin şişman olması, kendi sorumsuzluğu ve başarısızlığı olarak dayatılır. Şişmanlığın bu şekilde bireyin kendi sorumluluğuna bağlanması; hastalığın kişiselleştirilmesi ve güzellik endüstrisinin sağlık endüstrisinden aldığı destekle yaptığı müdahalenin sağlık gerekçesiyle meşrulaştırılması durumuyla birlikte değerlendirilir (A.g.e., s.143).

Tıp; iyi bir eğitim gerektiren, bilgi ile iktidar kurulan en güçlü iktidar alanlarından biri olduğu için sağlık alanıyla ilgili olan bilgi iktidarın denetiminde olan ve ulaşılması zor bir bilgi türüdür. İşte bu bilgi sayesinde iktidar, bireyleri kontrol alanının içerisine dahil etmektedir. İktidar, bilginin üretim ve denetim mekanizması olan tüm kurum ve kuruluşlara etki ettiği için nüfusu kontrol etmenin de gerekli olması sebebiyle birey, gündelik yaşamına ait en temel ihtiyaca ulaşırken bile bir denetim mekanizmasından geçmektedir. Böylelikle bireyler kitleler içerisinde özgün değeri olmayan bir unsur haline gelmektedirler. İktidarların sisteme dahil ettiği ya da sistemden kovduğu nesnelerden başka bir şey olmayan bireyler sağlık ve güzellik endüstrilerinde ürünü tüketenler ya da kendisine hizmet edenler olarak ayrılmaktadırlar. Bu değerlendirme ise endüstrilerin kitleler üzerinde uyguladığı bir formülasyon olup bireylere medya aracılığıyla bir müşteri gözüyle bakılarak çekicilik ve imajlar dayatılmaktadır (Bulut, 2020, s.1032). Yani burada sağlık alanında medyanın etkisi gözler önüne serilmektedir. Sağlığın endüstrileşmesi ise sağlık söylemlerinin popülerleştirilerek alınıp satılabilen bir sağlık bilgisi yayılmasını sağlamaktadır (A.g.e., s.1033). Alınıp satılabilen bu sağlık bilgisi güzellik söylemleriyle birleştirildiğinde; sağlık ve güzellik eş değer tutulup iç içe geçen bir anlayışla aynı pazar alanına dahil edilmiş bir endüstriyel zeminde birlikte yer alırlar. Aynı zamanda dayatılan ideal beden algısına yönelik zayıf ve fit bir beden denetimi örnek verilecek olduğunda zayıf bir beden denetimi şişman bir bedene göre daha kolay olmaktadır. Çünkü zayıf bedenler daha çok vitrinde ve gözler önünde olan, modanın, güzelliğin ve beğenin sınırına daha yakın olmaktadır (Elçik, 2010, s.153). Dolayısıyla tıpkı zayıf bir bedene sahip olmak ya da olmak için çabalarken başvurulacak her yolun tüketimden geçmesi ve bir şekilde endüstriyel zeminde mümkün olması gibi postmodern dönemde inşa edilen beden algısı da bu amaçla şekillenmektedir.

Güzellik endüstrisi, cinsiyet farklılıklarının altını çizen bir anlayışla var olan cinsiyet ilişkileri içerisinde bunları satmaktadır. Çiçeksi kokuların kadınlarda beğenilirken erkeklerde beğenilmemesi, uzun ve serbest saçların erkeklerde güzel

durduğu düşünülürken kadınlarda bakımsızlık belirtisi olması yine bu duruma örnek gösterilebilir (Düzkan, 2010, s.100-101). Güzellik endüstrisi, esas kârını kadınlar üzerinden elde etse de erkekler üzerinden üretilen kozmetik ürünlerde de bir artış meydana gelmektedir. Fakat yine de bu endüstriyel alanda kadın önceliklidir. Düzkan, güzellikle sağlık endüstrisinin kesiştiği noktayı kliniklerde yapılan bakımlar, spalar, masajlar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca estetik sektörü, dermatoloji, kozmetik, diyet uzmanlığı, temizlik ve bakım hizmetleri gibi birçok hizmeti aynı alanın içerisinde ele alan ve makyajdan tıbbi kadar geniş bir yelpazeye uzanan bu alanı içerisine dahil etmektedir (Düzkan, 2010, s.102). Genç ve zayıf bir bedene sahip olmak, spor yaparak fit kalmak gibi çabalar ise yine güzelliğin sağlıklı olmakla birleştirildiği bir görüntü sunmakla birlikte kadın ve erkek ayırt etmeksizin bir beden algısı oluşturulduğu en önemli söylemlerdendir. Bu şekilde denetlenerek şekillenen sağlıklı güzel bir beden imgesi bireyi toplumsal hiyerarşide üst sıralara taşımaktadır (Öngören, 2015, s.28). Bu nedenle birey sağlıklı kalarak yaşlanmayan, canlı, fit ve zayıf olabilmek için şartları zorlamaktadır. Zayıflık, medyada idealize edilerek ince bir vücuda sahip olmak kadında çekicilik unsuru olarak yansıtıldığı gibi aynı zamanda bir başarı elde etme mahiyetinde de dayatılmaktadır. Bu baskı sonucunda sürekli diyet yapma ihtiyacı hisseden birey yediklerini kusma, diüretik ya da laksatif kullanma gibi yeme davranış bozukluklarıyla karşıya kalmaktadır (A.g.e., s.30). Fit bedene sahip olmak, enerjik ve genç kalmak, sağlıklı görünmek şeklinde dayatılan tüm bu idealize edilmiş beden algısı ve sağlıklı beden imgesi sonuç olarak postmodern dönemde tüketim kültürünün bir parçasıdır. İdealize edilmiş bu beden anlayışına giden yolda yapılan bedensel müdahaleler sonucu estetik, kozmetik ve güzellik sektörü gelişmiş ve aynı zamanda bir standardize edilme durumu söz konusu olmuştur.

Sağlıklı, genç ve güzel beden imgesine sahip olmak özellikle kozmetik sektöründeki ürünlerin içerdiği kimyasallar sebebiyle ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. Bu nedenle giderek organik ürün ifadesiyle üretilen ve doğallığı vurgulanan birçok ürün aynı piyasa içerisinde üretilerek tüketime teşvik edilmektedir. Piyasalarda yeni ürünlerin yer almasıyla birlikte kozmetik sektörleri giderek çevreye daha az zarar verileceği vaadiyle ürünleri, bir öncekilerle karşılaştırmaya başlamıştır (Bulut, 2020, s.1035). Güzellik endüstrisinden olumsuz etkilenen birçok birey ise giderek satın aldığı ürünün organik olmasına ve doğallığına dikkat etmeye başlamıştır. Bu nedenle piyasadaki birçok kozmetik markası ürünlerini doğal maddelerle üretme iddiasında bulunmaya başlamıştır. Fakat bu durum konuyu aynı zamanda farklı bir tartışmaya çekmektedir. Çünkü

reklamlarda vurgulandığı gibi bir ürün doğal olarak üretilmesi tamamen doğal olduğunu göstermez. Çünkü ürünün tüketiciye ulaşana kadar saklanması için bir koruyucu madde içermesi gerekmektedir. Bunun dışında kanserojen olduğu iddia edilen parabenin birçok marka tarafından kullanılmamaya başlanması da doğallık vurgusunun piyasa tarafından dikkate alındığını göstermektedir (Düzkan, 2010, s.109). Üretim sırasında olmasa da tasarlama sırasında birçok hayvanlar üzerinde deney yapılması, gözüaltlarının güzel görünmesi için üretilen ürünlerin tavşanları kör edici deneylere maruz bırakması medya tarafından tartışmaya açık birçok amaçla paylaşıldığı gibi tepkilere yol açmış, bu nedenle markalar tarafından bu konuya dikkat edilmeye başlanmıştır. Kozmetik sektörünün dikkat ettiği bir diğer konu ise ürünleriyle vaat ettiği gençliği ve güzelliği, sanki bir ilaçmış gibi pazarlayarak sunmaktır. Buna örnek olarak tıbbın ve sağlığın alanına girmeyen birçok ürünün yalnızca eczanelerdeki ilaç raflarının yanında satılabilir olması, nemlendirici gibi serumların ilaç şişelerini anımsatması, iğnenin ise gençliği hatırlatmada önemli bir simge olması gösterilebilir.

Postmodern dönemde beden algısını inşa eden süreç, bireye bedeninin kontrolünü kendi eline vererek özgürlüğü vaat etmiş gibi görünse de beden farklı bir alan içerisinde farklı bir mekanizmayla denetlenmeye ve kontrol edilmeye devam etmektedir. Fakat burada farklı ve belirleyici olan, denetleyici unsurların farklılaşması ve gizlenmesidir. Yani beden sahibinin kontrolünde gibi görünse de aslında kendisine dayatılan alanlarda farklı bir mekanizma içerisinde bir şekilde kontrol edilmeye devam etmektedir. Bu iktidar mekanizmasından biri de şüphesi sağlık ve güzellik sektörüyle inşa edilen endüstriyel alanlardır. Geçmişte doktor ve hasta arasında yaşanan iletişimsizlik problemi, hastanelerin özelleştirilmesi, özel sağlık sigortalarının yapılmaya başlanması gibi birçok etken tıp ve sağlık alanının toplumun her kesimine yayılmasını sağlayarak doktorun otoritesini de yine toplumsala yaymıştır. Yani postmodern dönemde doktor yerine birçok otorite odakları meydana gelmiştir. Bu otorite odakları ise gelişen teknoloji neticesinde özellikle medyanın etkisiyle mümkün kılınmıştır. Zaman ve mekânın anlamının değiştiği postmodern dönemde birey sağlıkla birlikte birçok konuya çabuk ulaşabilir ve ulaştığı bilgiyi yayabilir hale gelmiştir. Postmodern dönemde yaşanan kavramların anlamında yaşanan dönüşüm sağlık ve hastalığın tanımlarını da etkilemiştir ve gündelik yaşam içerisindeki birçok olağan ve doğal durumlar tıbbileştirilmiştir. Tıbbileştirme, tüketim endeksli postmodern toplumda bireyi tüketmeye teşvik etmek amacıyla güzellik sektörü içerisinde harmanlanmış ve birey güzel olmakla sağlıklı

olmanın eş değeri tutulduğu bir beden algısını inşa edecek şekilde idealize edilmeye başlanmıştır. Yaşlılık gibi yaşamın en doğal parçası olan bir sürece hastalık rolü atfedilmesi, bireyleri genç kalma arzusuyla kuşatan bir beden algısını meydana getirdiğinden birey, genç ve güzel kalabilmek için kozmetik, estetik ve sağlık sektörünün kendisine sunulan tüm imkanlarından yararlanmak adına sürekli tüketme eyleminde kalmıştır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini de pekiştiren, sağlık ve güzellik sektörünü iç içe geçiren ve beden algısının üretildiği bir alanda kitlelere sürüklenen bireyin, ideal olarak sunulan bedene ulaşmak için sonu olmayan bir yolculukta olması medya aracılığıyla mümkün olmaktadır. Fakat medyada ideal olarak sunulan bedenler bir moda gibi sürekli değişmekte ve birey genç ve güzel olma yolunda endüstriyel zeminde sunulan her şeyi tüketirken güzel olmanın, sağlıklı olmanın ve genç kalmanın yolları da hep değişmektedir. Bu durum postmodern dönemde bedeni denetleyen diğer bir mekanizma olan medya endüstrisinin oluşturduğu kısır döngünün bir parçasıdır.

3.3. BEDENİN YENİ SUNUM ALANI OLARAK MEDYA: (A)NORMALİZE EDİLEN BEDENLER

İnsanlığa ait neredeyse ilk izlenimlerin görüldüğü ilk çağlardan bu yana beden, bireyin benliğinin bir parçası olarak her zaman önem niteliği taşımıştır. Çünkü beden, bireyden ayrı düşünülemeyen bir olgu olup kimi zaman ruhun bir parçası olarak kimi zamansa karşıtı olarak dönemsel koşulların getirdiği farklı olgularla kuşatılarak şekillendi ve her döneme ait farklı bir beden algısının oluşmasına zemin hazırladı. Çünkü algı, psikolojik bir kavram olmasının yanı sıra aynı zamanda içinde bulunan toplumun değerlerine, kültürüne, sembollerine ait olarak üretilen toplumsal bir kavram olarak da önem taşımaktadır. Beden algısı ise toplumu oluşturan bireylerin bedenlerinde taşıdığı toplumsal birikim sonucu ürettikleri semboller aracılığıyla gerçekleşen bir iletişim biçimi olarak da ifade edilebilir. Beden, ruhun öncülüğünde geride kalmış, kimi değerlerle kuşatılarak bastırılmış, iktidar tarafından denetim altına alınmış ve özgürlüğünü arama çabasını daima sürdürmüştür. Postmodern dönemin etiği ve postmodernizmin öğretileri ise topluma ait birçok kavramı parçalanmışlığa sürükleyerek geçmişte ele alınan neredeyse tüm değerlere bağımsız, özgün, genelleştirmeden ve kurumsallaşmadan uzak anlamlar yüklese de bedene vaat ettiği şey özgürleşme olmuştur. Beden, postmodern dönemde kendisine vaat edilen özgürlüğü elde etme ve dış denetimden bağımsız bir yaşam sürme vaadiyle kuşatılmıştır. Güzellik, çirkinlik, sağlık, hastalık gibi birçok

kavramla birlikte bu kavramların içinde bulunduğu sektörün de değişmesiyle beraber bedende farklı algılar oluşsa da beden, iktidarın denetiminden hiçbir zaman bağımsızlaştırılamamıştır. Bu denetimin tezahürü İlk Çağlarda ataerkil yapının getirisi olan eril bedenın dışıl bedene uyguladığı tahakküme, Orta Çağ'da kilisenin ve modern dönemde iktidarın tahakkümüne kadar farklı araçlarla mümkün olmuştur. Postmodern dönemde ise bedenın görünürleştığı alanlardan biri olan medya, denetimin sağlandığı önemli araçlardan bir tanesidir. Özellikle zamandan ve mekândan bağımsız olan sosyal medya aracılığıyla bilginin üretimi ve yayılması her an ve her yerde en hızlı bir şekilde mümkün olmaktadır. Bu durum beden algısının da bu mekânda hızlı ve değişken bir şekilde üretilip tüketilebileceğini göstermektedir. Tüketim endeksli postmodern dönemde medya, endüstriyel bir alanda inşa edilerek bu alanda beden dahil olmak üzere birçok değer ve kavram üretilerek tüketime teşvik edilmiştir. Beden ise sağlık, güzellik, gençlik, yaşlılık gibi görünürliğini kazandığı bu kavramlarla medya içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir.

Bir önceki bölümde ele alındığı gibi gündelik hayatın tıbbileştirilmesini sağlayan pek çok aktörün gerçekleşebilmesi iş birliği gerektiren bir süreç olup bireyler tüketim kültüründe sağlık ve güzellik teması altında birçok bilgiye maruz kalmakta ve farklı araçlarla yönetilmektedirler (Timurturkan, 2015, s.86). Bu iş birliğini sağlayan en önemli etken medya olduğu gibi tıbbileştirilen bilgilerin uzmanlık alandan çıkartılarak halka yayılmasını, bedene ait algının oluşması için söylemler ve yeni formlar aracılığıyla üretilmesini sağlayan en önemli unsur da medyadır (A.g.e., s.87). Postmodern dönemde bedeni idealize etme yolunda sunulan formların televizyon, dergiler, gazeteler, sosyal medya gibi kitlelere hitap eden araçlarla üretilerek oluşturulduğu ve hızlıca yayıldığı medyanın; ideal güzellik söylemlerini kitlelere dayatarak politik olması ve kâr amacı gütmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Çünkü postmodern dönemde ideal ve güzel bedene ulaşmanın yolu satın almaktan geçmektedir. Satın alma güdüsünü kolaylaştıran unsur olan sağlık söylemleri çerçevesinde yapılan öneriler ve tavsiyeler bireyin her an her yerde karşısına çıkarılarak bilinçaltlarına aşılannaktadır. Bu aşılama durumu bir denetim sonucu mümkün olmaktadır. Satın alınabilir bu sağlık anlayışı medya aracılığıyla devletin yürüttüğü sağlık politikalarının tanıtımını sağlarken de toplumun bilinçlendirilmesi ve bilginin yayılabilmesi için önemli bir rol üstlenmektedir (A.g.e., s.88). Demez'e göre ise yaşlılık, güzellik, sağlık, hastalık, beslenme gibi konuların medya içerisinde sürekli ele alınması bireyin bedeninin ve yaşamının kapitalizmin varlığının devamı için gerekli

araçlarından olduğunu göstermektedir (Demez, 2012, s.518). Yani postmodern dönemde birey ve bedeni, gerek devletin yürüttüğü sağlık politikalarını denetlemek ve uygulamak amacıyla gerekse kapitalizm için kâr amacı gütmek amacıyla medyanın kullanmış olduğu en önemli araçlardandır. Mikro bir iktidar mekanizması olan medyanın bedene yönelik yürüttüğü bu denetimi, önceki dönemlerdeki denetimden ayıran en belirgin fark ise görünmez olup aynı zamanda bireyin rızasına dayalı olmasıdır.

Fiske, bedenin; toplumsal olanın ikna edici bir şekilde bireysel olarak yansıtıldığı ve siyasetin kendisini insan doğası olarak sunduğu bir mekân olduğunu ifade etmektedir (Fiske, 1999, s.90). Yani birey oto-kontrolü aracılığıyla kendi denetimini kendi rızasına dayalı olarak gerçekleştirirken toplumsal beden politikalarının bireysel olarak uygulanmasını ve görünürleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle postmodern dönemde bedene ait güzellik, spor, sağlık, estetik, gençlik, yaşlılık, zayıflık, menopoz, kozmetik, diyet, fit olmak gibi tüm söylemler bireysel konular gibi görünse de aynı zamanda toplumsaldır. Birey genç, güzel ve sağlıklı olma adı altında medya aracılığıyla dayatılan ve yayılan tüm bilgileri kendi rızasıyla tüketirken toplumsal iktidar tarafından denetlendiğinin farkında değildir. Bu nedenle postmodern dönemde iktidarın bedene yönelik denetiminin görünmez olduğu söylenebilir. Böylelikle beden, gündelik yaşamın düzenlenmesini sağlayan bir araç olduğundan iktidar ilişkilerinin önceki dönemlerden farklı olarak görünür kılındığı ve somutlaştığı bir mekân olarak rıza üretimiyle gerçekleşen, her duruma sızan ve kendini bedenler üzerinden var eden bir iktidar alanı olarak ele alınmaktadır (Demez, 2012, s.524). Medya ise gündelik yaşamın denetiminin sağlanması için bedenin, zamanın, mekânın sürekli gözetlenmesini ve düzenlenmesini içeren hayat tarzlarını ve politikalarını sunarken değerleri, düşünceleri, pratikler sistemini sürekli üretmekte, yapılandırmakta ve dönüştürmektedir (Odabaş, 2008, s.56). Bu nedenle sağlıklı bir yaşam sürmek, genç ve fit bir vücuda sahip olmak, güzel görünmek, estetik yaptırmak, genç kalmak gibi beden politikaları medyanın gündemini sürekli meşgul etmektedir.

Estetik cerrahi, bireyin bedeninde hoşuna gitmeyen ve defo olarak gördüğü bölgeleri yeniden inşa edebilme ve değiştirebilme fırsatı sunarken ideal olarak sunulan bedene ulaşmanın önemli bir aracı olarak görülmektedir. Yani birey geçmiş dönemlerde kaderci bir anlayışla baktığı verili olan ve doğuştan gelen bedensel özelliklerini artık istediği gibi değiştirebileceği zannederek bilinçlendirilmektedir. Bu bilinçlendirme süreci ise medya aracılığıyla gerçekleştirilir. Önceden yalnızca yüksek statüye sahip olan,

sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve ünlü insanların ulaşabildiği estetik sektörünün imkanları, medya aracılığıyla yayılmaya ve ucuzlamaya başladıkça halka da yayılmaya başlamış ve her bireyin ulaşabileceği bir sektör haline getirilmiştir (Odabaş, 2008, s.60). Fakat her ne kadar bireyler bilinçli olarak bedenlerini istediği forma sokabiliyormuş gibi görünse de bu durum, postmodern dönemde ideal olarak sunulan ve dayatılan bir beden algısı sonucu tek tipleştirmeyi beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda güzellik sistemindeki söylem ve pratiklerden oluşan estetik cerrahi aracılığıyla bireyler, özellikle de kadınlar, bedenlerini kendi istedikleri forma değil kendilerine dayatılan forma bürümeye çalışırken kapitalist bir topluma hizmet ederek bedenlerini nesneleştirdiklerinin bilincinde değillerdir (A.g.e., s.59). Bireyler doğuştan gelen ve normal olan bedenlerini kimi zaman ideal olarak sunulan forma bürümek kimi zamansa sosyal kabul görmek amacıyla değiştirerek tek tipleştirmektedir. Estetik sektörü medya içerisinde bireylere her geçen gün farklı güzellik tüyoları verirken, farklı otoriteler aracılığıyla bunu kitlelere yaymakta ve tüketim endeksli bir pazar içerisinde bu imkanları satmaktadır. Bu nedenle bilginin üretildiği ve yayıldığı bir alan olan medya, endüstriyel bir zemin içerisinde her geçen gün farklı estetik trendleri yaratarak bunları kolayca erişilebilen ve satın alınabilen bir üründmüş gibi piyasa sürmektedir. Çoğunlukla kadınlar için olsa da artık erkekler içinde yaygınlaştırılan estetik müdahaleler, ameliyatsız olduğu gerekçesiyle satın alınabilirliği artırmakta ve birey, işlemin ameliyatsız olması gerekçesiyle duyduğu endişeyi azaltmaktadır. Bu işlemler arasında botoks, dolgu, jawline, anti-aging uygulamaları, dermapenler yer alırken senenin modası olarak cat eye, kaş askılama, Fransız askısı gibi müdahaleler de örnekler arasındadır. Tabi aynı etkiyi yaratmayı vaat ettiği gerekçesiyle üretilen birçok kozmetik ürün de yine aynı kitleye hitap etmektedir. Sürekli değişen ve tüketim alanının bir parçası olarak sunulan estetik sektörü ve beraberinde gelen kozmetik sektörünün modaymış gibi sunulması, moda kavramını postmodern dönemde medya içerisinde ele almayı gerektirmektedir.

Moda, yalnızca sürekli değişen trendler oluşturularak yayılan giysi ve aksesuarlarla ilgili bir durum olmayıp aynı zamanda bireye nasıl görüldüğü ve nasıl hissettiği konusunda sunduğu etiketlerle kimlik sunan da bir alandır (İmren, 2018, s.103). İstenilen kimliğin yansıtılması, ideal bedene ulaşırken tüyolar vermesi modanın amacı olup yine moda; beden ve güzellik odağında kimlik, beğeni, statü gibi kavramları dönüştürürken bunlar aracılığıyla da şekillenmektedir (A.g.e., s.104). İdeal beden, olan beden ve zihinsel olarak inşa edilmiş ideal bedene yönelik bir kıyaslama içerdiğinden bir

imaja gönderme yapmaktadır (Özaltın, 2003, s.6). Çünkü oluşturulan bu imaj aracılığıyla birey, bedenini medya tarafından toplumun geneline yayılarak oluşturulmuş zihinsel bir ideale ulaşmak için kendisine sunulan formları bedenine uygulamaya çalışmakta, sunulan ve bu yolda üretilen ürünleri satın alarak bir kimlik ve statü kazanma yarışına girmektedir. Yani moda gibi birçok araçla oluşturulmuş beden imajı idealize edilmiş beden tiplerine gönderme yapmaktadır. İmajın yaratılması ve ideal olarak dayatılan bedenlerin sunulması ise yine medya aracılığıyla gerçekleşmektedir (İmren, 2018, s.106). Medya içerisinde yer alan gazeteler, televizyon programları, reklamlar, diziler ve filmler idealize edilmiş bedenlerin yayılması için olanak sağlamaktadır (Featherstone, 1993, s.70). Bu araçlar aracılığıyla beden, sürekli yeniden inşa edilmektedir ve beden imajı için içsel/dışsal olarak iki faktör bulunmaktadır. Biyolojik ve psikolojik faktörlerin oluşturduğu 'içsel', kültürel ve sosyal olguların oluşturduğu faktörlerin de 'dışsal' olarak şekillendiği beden imajı için medya, kültürel ve sosyal olguların içerisinde yer almaktadır (Eşiyok Sönmez ve Özgen, 2017, s.81). Medya bireylerin beden imajını etkilerken bedenin nasıl olması gerektiğine dair imgeler üreten bir bilgi kaynağı olup bu ideal bedene ulaşmak için çeşitli öneriler ve çözümler de sunmaktadır (A.g.e., s.82). Örneğin ideal bedene uygun görülmeyen şişmanlık, bakımsız görünmek, yaşlanmak gibi durumlara medya tarafından çözüm ürettiği vaat edilen birçok işlem önerilmektedir. Aynı zamanda bu gibi kalıplar zaman içerisinde değişime uğrayan süreçlerden oluşmaktadır. Bu kalıplardan bir tanesi olan yaşlanma da zaman içerisinde değişime uğrayan tutum ve davranışları barındırır. Geçmiş zamanlarda yaşlılar toplumda akıl danışılan bilge kişiler olarak değer kazanırken postmodern dönemde özellikle medya aracılığıyla gelişmelere ayak uyduramayan kişiler olarak atfedilmektedir (Kuruoğlu ve Özsel, 2018, s.1). Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte yaşlı bedenin değişime zorlandığı postmodern dönemde ekonominin de gelişmesi, toplumun yaşlı bireye bakışını bu şekilde olumsuz etkilenmiştir (A.g.e., s.6). Medya ise olumsuzlukların yüklendiği yaşlılığa karşı verdiği genç kalma mücadelesini bireylere dayatırken bedenleri yaşlılıktan korumak, aktif ve sağlıklı tutabilmek adına çözümler sunmaktadır.

Postmodern dönemde medya, bedene yönelik oluşturduğu imajların yayılmasını sağlarken hangi kitleyi nasıl yönlendirebileceğine dair verileri de toplama gücünü kullanarak üretim aşamasına da katkıda bulunmaktadır ve böylelikle kapitalizmle önemli bir iş birliği içerisinde girmektedir. Bu iş birliği yalnızca moda aracılığıyla değil, kozmetik, estetik gibi güzellik endüstrisinin içerisinde giren her alanı kapsarken aynı zamanda yaşam

tarzlarını da moda halinde üreterek yaymaktadır. Sağlıklı yaşam adı altında bireyin spor ve diyet yapması, beslenmesine dikkat ederek gündelik hayatının her doğal anına bile bir yaşam tarzı aşılması medya endüstrisi içerisinde mümkün olmaktadır. Çünkü birey, aynı zamanda genç kalabilmek ve yaşlılıktan korunmak için sağlıklı yaşamaya dikkat ederek spor yapmaya ve beslenmeye özen gösterirken üretilen birçok ürünü satın alması için yönlendirilmektedir. Moda içerisinde üretilen spor kıyafetleri, spor malzemeleri ve her geçen gün yaşlılığa karşı üretilen kozmetik ürünler, kırışıklık giderici, sıkılaştırıcı vb. birçok ürün medya aracılığıyla sürekli piyasaya sürülmektedir. Tüm bu ürünleri satın alarak aynı zamanda bir yaşam tarzı da satın alan bireyler, bu durumu başarı olarak nitelendirirken aynı zamanda birçok konuda başarılı olmanın kapılarını açacağına da inanmaktadır. Örneğin kadınlar, özellikle zayıf olmanın kendilerine birçok başarı kapısının açacağına inandırılmışlardır. Çünkü zayıflık, sosyokültürel bir baskıyla postmodern dönemde özellikle de kadınlara ideal olarak dayatılmıştır (Aslan, 2001, s.42). Bu durum erkekler için kaslı ve geniş bir vücuda sahip olmakla aynı anlamı ifade ederken fiziksel görünümün toplumsal başarıda hem kadın hem de erkek bedeni için önemli olması ortak bir noktadır. Medya ise sosyokültürel baskıların topluma iletilmesi için güçlü bir araç olup toplum üzerinde, zayıflık, estetik ölçüler ve değerlerle ilgili önemli etkileri oluştururken bunları idealize etmekte, zayıf olmanın özellikle kadın üzerinde toplumsal kabul görme, başarıyı elde etme ve kendini denetleyebilme yetisini sunmaktadır (A.g.e., s.42). Böylelikle bireyler, fiziksel görünümüne dair dayatılan bu ideal kalıpları kendi denetimleri aracılığıyla uygularken aynı zamanda içselleştirdikleri için dış bir kontrol tarafından denetlendiklerini hissetmemektedirler.

Medya endüstrisi, sağlıklı yaşam adı altında ve sağlık söylemleri çerçevesinde bireyin bedenine ve yaşamına yönelik hayat tarzları sunarak bireyleri bedensel görünümlerini ideal forma sokmalarına karşı teşvik ederken önüne çıkan tüm algıları ve söylemleri sürekli bu endüstriyel alanın içerisinde dönüştürerek yeniden üretmekte ve tekrar piyasaya sunmaktadır. Bireyler kendilerine medya tarafından dayatılan ürünleri tüketirken zararlı ya da zararsız birçok işleme maruz kalmaktadır. Gerek kozmetik ürünlerinin içerisinde yer alan kimyasallar gerekse yapılan estetik müdahalelerin getirdiği olumsuz sonuçlar bireyleri bu konuda dikkat etmeye teşvik etse de özellikle de sağlıklı yaşam endüstrisinin de yer aldığı bu alanda son zamanlarda öne çıkarılan bir diğer konu ‘organik beslenme ve doğal yaşam’ dır. Gündelik yaşamın Tıbbileştirilmesi, beraberinde bireye satın aldığı ürününün içeriğindeki maddelerin olumlu ya da olumsuz sonuçlarının

neler olduğuna yönelik araştırma sürecine yöneltmiştir. Bu duruma kozmetik ürünlerin üretim aşamasında hayvanlar üzerinde denenip denenmediği konusu da dahil edilebilir. Sağlık söylemlerinin medya aracılığıyla bireyleri bilinçlendirmesiyle birlikte bireyler, doğal ve organik maddeleri tüketmeye özen göstermeye ve satın aldıkları ürünlerin doğal olmasına dikkat etmeye başlamaktadır. Aynı zamanda Sezgin'e göre bu durum modern tıbbı duyulan şüphenin ve ilaçların vereceği zarar düşünceleriyle de ilgili bir durum olup alternatif tıbbı ve doğal yaşama bir özlemi de içerisinde barındırmaktadır. Geçmiş zamanlarda kocakarı ilaçları olarak adlandırılan bu doğal yollar, postmodern dönemde sanki yeni keşfedilmiş gibi tanıtılıp ambajlanarak alternatif bir yol olarak sunulmaktadır (Sezgin, 2011, s.36). Medya, bireylerin değişen algılarını, düşüncelerini, yönelimlerini denetleyerek bunu kullanmakta, tüketim piyasası içerisinde bu düşüncelere çözüm üretmek bunları satmaktadır. Sağlıklı yaşam adı altında bireylerin endişelerini gideriyormuş gibi ürünlerin doğallığına yönelik vurguları artırmakta ve bireyleri bu yönde denetleyerek yönlendirmektedir. Hatta piyasaya sürülen ve doğal olduğu vaat edilen bu ürünler daha çok pahalıya mal olmaktadır. Çünkü konu sağlık olduğunda birey, ürünü tüketirken bunu sağlığı ve uzun yaşamı için yapacağına inandırılmış, bu nedenle de satın alma eylemi kolaylaştırılmıştır.

Medya içerisinde yer alan gazeteler, dergiler, televizyondaki diziler, filmler, reklamlar gibi kitlelere seslenen birçok araç aracılığıyla postmodern dönemde beden imajı ve algısını değişim halinde üretilerek yayılmakta ve paylaşılarak bireylere aşılanmaktadır. Bu aşılama durumu medyanın bireylerin ve bedenlerinin üzerinde etki ettikleri bir iktidar alanı olma özelliği taşısa da denetimi ağılayan unsur beden sahibi olan bireydir. Aynı zamanda yine medya araçlarından biri olarak ele alınabilecek etkileyici ve önemli bir diğer konu olan sosyal medyanın postmodern dönemdeki gündelik yaşamı etkileyen unsurların başında gelmesi sosyal medyayı diğer medya araçlarından ayrı olarak da ele alınması için imkân tanımaktadır. Çevrimiçi bir platform olan sosyal medya, bireylerin birbirleriyle en çok etkileşimde olduğu bir mekandır (Eşiyok Sönmez ve Özgen, 2017, s.83). Bireylerarası etkileşimin bu kadar yüksek olduğu sosyal medyanın iktidar tarafından denetlenmesi gereken bir alan olarak görülmesi ise kaçınılmazdır. Çünkü bu denetim sayesinde iktidar da bedenleri denetleyebilmek için bir imkân kazanmaktadır. Foucault'un dediği gibi iktidarın her yerde ve tüm ilişkilerde yer alarak yeniden üretilmesi postmodern dönemde de birçok alanda yer aldığını göstermektedir. Aynı zamanda Foucault, iktidarın bireylerin tohumuna kadar ulaştığını,

bedenlerine erişerek hal ve tavırlarına, öğrenimlerine, söylemlerine, gündelik yaşamlarına sindiği kılcal var olma biçimini sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bu şekilde toplumsal bedenin denetimini sağlamak için makro yapılardan mikro yapılara kadar sızan bir iktidar ilişkisinin varlığı söz konusudur (Kavasoğlu ve Macit, 2018: Çakır, 2020, s.267). Sağlık ve güzellik sektörünün de dahil olduğu mikro yapılardan bir diğeri de sosyal medyadır.

Sosyal medya, tüketim kültürünün içerisinde beden algısını üretmek estetik ameliyatlar ve işlemleri bir ihtiyaç haline getirmekte; Instagram, Facebook gibi platformlar içerisinde bireyler imajlarıyla var olmaktadır (Çakır, 2020, s.267). Baudrillard'ın "beden dışıl midir" sorusuna verdiği yanıtın hem dışıl hem de eril olduğu göz önünde bulundurulduğunda tüketim kültürü içerisinde yine de dışıl bedenin ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir (Baudrillard, 2019, s.174). Ayrıca estetik ve erotik söylemi daha çok kadın bedenini merkeze alarak düzenlendiğinden güzellik söyleminin bir sektör içerisinde sürekli yeniden üretimi yine çoğunlukla kadınları tüketimin kısır döngüsüne sokmaktadır (Çakır, 2020, s.268). Kapitalist sistemin kar odaklı olması tüketim ekseninde bir toplum yapısını meydana getirirken postmodern dönemde reklamlar aracılığıyla insanların tüketime yönelik arzularını artıran imajlar da yayılmaktadır (A.g.e., s.269). Sosyal medya içerisinde örtük ya da açık bir biçimde imaj sunumuna yönelik reklamları uygulayan birçok farklı araçlar bulunmaktadır. Bu araçların başındaysa 'influencer' lar gelmektedir. Influencer, sahip oldukları sosyal medya ve dijital kanallar aracılığıyla herhangi bir ürün ya da hizmet hakkındaki deneyimlerini takipçileri ile paylaşarak tanıtım ve pazarlama yapan, böylelikle bir topluluğu etkileme ve yönlendirme gücüne sahip kişi veya kişilere verilen isimdir (Influencer ne demek?- Nedir?, 2020). Aslında influencer marketing kavramı postmodern döneme özgü yeni bir kavram olmayıp geçmiş dönemlerde ünlü ve tanınmış kişilerin çeşitli markaların tanıtımını yapmak adına kullandıkları bir yöntemdi (A.g.e.). Fakat postmodern dönemde sosyal medyanın, özellikle de görselliğe hitap eden Instagram uygulamasının içerisinde influencerlar daha etkin, dijital bir kimliğe bürünerek farklılaşmaktadır. Yeni influencerlar birer otorite olarak, postmodern dönemde beden imajını etkileyen, beden algısını dönüştürebilen, tüketime teşvik eden, yaşam tarzları aşılayan en önemli aktörlerin başında gelmektedir. Gündelik hayatın her alanına ait deneyimlerini paylaşan influencerlar, sağlık, spor, moda, kozmetik, estetik gibi birçok konuda deneyimlerini paylaşarak hitap ettiği tüketicilere bir

güven hissi vermekte ve bu şekilde bireyler tanıtılan ürünü kolaylıkla satın alabilmektedir.

Influencerlar, en çok Instagram uygulaması üzerinde bireyleri etkilemekte ve yer bulmaktadırlar. Aynı zamanda bir sosyal medya pazarlama aracı da olan Instagram, meydana geldiği görsel zemin üzerinde bir ürünün, perakende markaların da tanıtımı için önemli bir alandır. Hatta Instagram'ın piyasada rolü o kadar çok genişlemektedir ki yalnızca Instagram profili üzerine kurulmuş birçok perakende mağaza her geçen gün online olarak kurulmaya başlamaktadır. Şirketlerin influencer pazarlamayı kullanmaya başlamalarının en önemli nedeni ise sosyal medyanın tüketicilere sağladığı zaman, mekân ve ulaşım konusundaki ayrıcalık sebebiyle zaman ve mekânın sınırının ortadan kalktığı bu ortamda her an ve her yerde hedef kitleye ulaşabilme imkanındır (Macit, 2020, s.54). Hitap ettiği kitleye rahatlıkla ulaşabilme imkânı tanıyan bu platform, bilginin üretilerek yayılmasında influencerlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda Instagram üzerinde her geçen gün farklı bir yenilik meydana gelirken özellikle de güzellik filtrelerinin bireyin beden algısını etkilemedeki rolüne tanıklık edilir. Binlerce filtreden oluşan ve 'kusurları kapatarak' daha 'güzel' bir görünüm sağlayan bu filtreler, bireylerin burunlarını, gözlerini, kaşlarını, dudaklarını 'ideal olan' orana sokarak daha canlı ve sağlıklı bir görünüm sağlaması bireyleri aynada gördükleri yansımayla bir kıyaslamaya sokmakta ve bunalıma sürüklemektedir. Bu şekilde bireyler gerek kozmetik ürünlere gerekse estetik operasyonlara ulaşmak için özellikle de influencerların kendilerine tanıttıkları ürünü satın almaya ve tüketmeye meyillendirilir. İdeal bedeni dayatan yalnızca güzellik filtreleri olmayıp influencerların ideal olarak sunulan özellikleri barındıran bir beden profiline sahip görünmeleri de yine kitleleri aynı eğilime sürüklerken, kusurların photoshop aracılığıyla rahatlıkla düzeltilmesi, o bedene sahip olamayanları yanıltarak yine öyle bir bedene sahip olma yolunda bir mücadeleye sokmaktadır.

Medyanın ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren medyanın kitlelere seslenebilme ve bilgiyi yayabilme gücü hep önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle görsel verilerle desteklenen televizyon, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçları toplumdaki bireylere seslenerek piyasadaki bir ürünün reklamını yapma, moda algısı yaratma, imaj sunma gibi özellikle de bireyin bedenine hitap eden birçok malzemeyi içinde barındırmaktadır. Postmodern dönemin tüketim odaklı toplum yapısı düşünüldüğünde, piyasaya sürülmüş ve üretilmiş bir ürünün tüketime yönlendirilmesi için medya vazgeçilmez bir araçtır. Fakat postmodern dönemde pek çok kavramda olduğu gibi

zamanın ve mekânın anlamında yaşanan dönüşüm, online olarak kurulmuş platformları ortaya çıkarmıştır. Böylelikle zamanın ve mekanının sınırlarının silindiği bir ortam yaratan sosyal medya, diğer medya araçlarından daha farklı bir yerde yer almaktadır. Küreselleşmenin de etkisiyle bilginin üretiminin ve yayılımının hızla gerçekleştiği postmodern dünyada özellikle de sosyal medya aracılığıyla algılar da değişmeye ve dönüşmeye başlamaktadır. Bu algıların başındaysa beden algısı gelir. Çünkü beden ilk çağlardan beri dinin, iktidarın, kültürün, toplumun nesnesi olarak dönem koşullarının değişmesiyle birlikte farklılığa uğramıştır. Postmodern dönem, geçmiş dönemlerde bu kurumların etkisiyle denetlenen ve özgürleşemeyen bedene bir özgürlük vaat etmiştir. Fakat sağlık, hastalık, güzellik, gençlik, yaşlılık gibi birçok kavramda yaşanan dönüşüm bedeni yeniden ele almaya yönlendirmiştir. Çünkü bu kavramlarla birlikte bedene yönelik algı da dönüşerek beden, postmodern dönemin tüketim özüyle harmanlanmış ve endüstriyel bir alanın içerisine hapsedilmiştir. Bu endüstriyel alan içerisinde beden, postmodern dönemde sağlık, güzellik, hastalık, gençlik gibi kavramlarda görünümünü kazanarak medya endüstrisi içerisinde yeniden üretilerek tüketilmektedir. Bu nedenle postmodern dönem bireye bedeninin özgürlüğünü vaat ettiği gibi verememektedir. Çünkü beden bu alanlar aracılığıyla iktidarın bir nesnesi olarak denetlenmeye ve yönlendirilmeye devam etmektedir. Modern dönemde iktidar, Foucault'un söylediği gibi bedeni tek tek ya da toplumsal beden olarak tek bir iktidar mekanizmasıyla denetlerken; postmodern dönemde iktidar, bedeni denetleme araçlarını değiştirmiş ve çoğaltmıştır. Beden; sağlıklı olmak, güzel görünmek, genç kalmak, fit olmak, doğal yaşamak gibi gün geçtikçe artan politikalar aracılığıyla medya içerisinde denetlenerek yönlendirilmekte ve tüketim piyasasının içerisine sürüklenmektedir. Bireyler medya aracılığıyla dayatılan bu söylemler adı altında bedenlerini istedikleri gibi düzeltebileceğine ve bedenlerini özgürleştirebileceklerine inansalar da kendi oto-kontrolleri aracılığıyla hala bir denetime tabi tutulduklarının farkında olmayıp bir rıza denetimi içerisinde yer almaktadırlar. Bu nedenle postmodern dönemde beden algısı, medya içerisinde üretilen sağlık, güzellik, gençlik gibi söylemlerle yaratılmış imajlar ve algılarla tüketim piyasasına hizmet etmek için teşvik edilirken aynı zamanda çoğul bir mekanizmaya tabi tutulan iktidarın bir nesnesi olarak denetlenmeye ve yönlendirilmeye devam etmektedirler.

SONUÇ

Beden, Antik Çağlardan itibaren dış bir güç tarafından denetime tabi tutularak şekillenmiştir. Antik Çağ uygarlıklarında ataerkil yapıya bağlı olarak eril bedenın dışıl bedene karşı tahakküm kurması sonucu bu denetim sağlanırken dışıl olan ev içerisinde sınırlandırılmış ve hapsedilmiştir. Antik Çağlarda kutsanan beden anlayışı erkek bedeni üzerinden güç ve cesaretin simgesi olarak kurulmuştur. Orta Çağ'a gelindiğinde din etkisiyle bedenın denetimini sağlayan ve sınırlarının belirleyicisi olan unsur, kilisedir. İlk günahın bedelini ödeyen beden, Orta Çağ döneminde püriten bir çilecilik anlayışıyla bedensel arzularından arındırılarak sınırlandırılmış ve cezalandırılmıştır. Düalist bağlamda ele alınan beden, ruhla olan ilişkisi içerisinde ruha yönelmede yalnızca bir araç olarak görüldüğünden kutsal beden anlayışı Orta Çağ döneminde yaşamsal pratiklerin içerisinde yerini bulamamıştır. Rönesans ve Aydınlanma dönemine gelindiğinde kilise hakimiyetinin zayıflaması ve bilimin öne çıkarılmasıyla birlikte bilim, bireyin özgürlüğünü elde etme arayışında bir kurtuluş olarak görülmüştür. Bireyselliğin ön plana çıkarıldığı bu dönemde beden, Orta Çağ dönemindeki aşağılanmadan ve sınırlamalardan kurtulmuş olsa da bilimin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte modern döneme de geçilmesiyle beraber, doğayı denetim altına alma çabaları bireyin ve bedeninin de denetim altına alınabileceği düşüncesini beraberinde getirmiş; beden, iktidarın tahakkümünde denetlenen bir sosyal yapı olarak görünürlüğünü kazanmıştır. Modern dönem içerisinde beden kurumsallaşarak makro yapıdaki iktidarın denetimiyle şekillenmiştir. Modern-ulus devletin oluşum sürecinin getirmiş olduğu sonuçlara bağlı olarak iktidarın kendi vatandaşları üzerinde uyguladığı bu hakimiyet, rasyonalizmin ve bürokrasinin de gelişmesiyle birlikte bireyleri kamusal alanların içerisinde üretime katkı sağlayan unsurlar olarak ele almayı gerekli kılmıştır. Daha çok üretim yapılabilmesi açısından bireye ve bedenine yönelik yapılan dış müdahaleler, bireyi bedenini terbiye etmesine, verimliliğini artırması için bedenine daha çok özen göstermesine, zararlı alışkanlıklardan uzak durarak spor yapmasına teşvik etmiştir. Kitlese alan içerisinde bireylere karşı yapılan bu müdahaleci ve kısıtlayıcı tavır, postmodernizmin bireyleri kitlelerden çekerek bireyselliklerini ve özgürlüklerini vaat etmesiyle umutlandırmıştır.

Postmodern dönemde, modern dönemdeki her türlü bütünleştirici ve genelleştirici yaklaşımların reddedilmesi tek bir doğrunun olmadığı düşüncesini beraberinde getirmiştir. Postmodern dönemde bilginin yerini yorum almasıyla birlikte daha önce tartışılan ve ele alınan her türlü olgu değişime uğrayarak yeniden tartışılmaya

açılmıştır. Lyotard, bilginin bilime indirgenemeyeceğini ifade ederek modernliğin bilgi yapılarını eleştirmiştir. Aynı şekilde her bilginin eşit derecede kabul edildiğini ifade eden Baudrillard'a göre postmodern dünyada gerçeklik ve simülasyon arasında bir sınır kalmamıştır. Foucault'a göre ise bilgiyi belirleyen esas parametre iktidar ilişkileri olup bilim, bireylerin toplum içerisindeki davranışsal pratiklerini belirleyen bir iktidar modu olarak yeniden üretilmektedir. Paul Feyerabend için 17. ve 18. yy.'da bireyin özgürleşmesini sağlayan bilim, postmodern dönemde özgürleşmenin önünde bir engel olarak görülmüştür. Tüm bu anlatılar çerçevesinde bilime verilen kutsallığın postmodern dönemde yerini farklı olgulara bıraktığı sonucuna varılmaktadır. Postmodern dönemde kutsallık beden üzerinden okunmaktadır.

Postmodern dönemin belirleyici mitleri çerçevesinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konusu feminizm çalışmalarıyla yeniden tartışmaya açılmış, bu tartışma kimlik sorununun bir çıktısı olarak ortaya konulmuştur. Feminizm, başlangıçta kadın ve erkek eşitliğinin savunulması amacıyla yaptığı eleştirilerini 1980'li yıllar sonrası kadın bedeninin nesne olarak konumlandırılması sorununa bırakmıştır. Çünkü cinsiyet ve toplumsal cinsiyet problemi, postmodern dönem içerisinde kapitalist ilişkiler çerçevesinde tüketim boyutuyla öne çıkarılan konulardan bir tanesidir. Postmodern dönemin haz ve tüketim odaklı kültürü, kadın bedeninin erotik sunumu aracılığıyla satın alma eylemini harekete geçirdiğinden özellikle kadın bedeninin nesne olarak konumlanması postmodern feministlerin eleştiri noktalarından biri olarak görülmektedir. Modern dönemde devlet tarafından denetime tabi tutulan ve ideal güzellik normlarına göre düzenlenen beden, postmodern dönemde endüstriyel alan içerisine yerleştirilerek farklı ve çoklu bir iktidar mekanizmasıyla denetlenmeye ve biçimlendirilmeye devam etmiştir. Postmodern dönemde beden, bir proje olarak görülürken, güzellik ve estetiğe dair dayatılan ideal beden algıları genç olmak, zayıf olmak, bakımlı ve seksi olmak gibi söylemlerle ve cinselliği çağrıştıran ifadelerle kuşatılmakta ve beden; semboller barındıran, imajlar aracılığıyla verilen mesajlar doğrultusunda simgesel bir nitelik kazanmaktadır.

Antik Çağlardan postmodern döneme kadar yaşanan tarihsel ve toplumsal gelişmeler topluma ait birçok alanı da değişime sürüklerken beden algısını da yeniden inşa eden bu alanların başında sağlık, medya ve güzellik sektörü gelmektedir. Sağlık, medya ve güzellik sektörü postmodern dönemin tüketim odaklı toplum yapısı içerisinde tanımlanarak endüstriyel bir zeminde yeniden yapılanmıştır. Yeniden bir yapılanmanın

beraberinde getirdiği endüstriyel bu alanlarda beden de dahil olmak üzere bireye ve bireyin yaşamına ait her şey nesne durumuna sokulmuştur. Her geçen gün değişen güzellik anlayışları çerçevesinde idealize edilmiş beden algısının yaratıldığı bu alanlarda bilgi ve algı medya, özellikle de sosyal medya, aracılığıyla hızla paylaşılarak yayılmakta, güzel ve iyi olarak tanımlanan her şey sağlık söylemleriyle pekiştirilerek piyasaya sürülmektedir. Bu piyasa içerisinde birey ve bedeni dahil yeniden üretilen yaşam tarzları dayatılmakta ve her şey tüketilmektedir. Bireyler, bu endüstriyel zeminde inşa edilmiş ürünleri tüketmek konusunda özgür bırakılsalar da aslında yine bu alanlar aracılığıyla denetlenerek manipüle edildikleri için özgür değildirler ve kendilerinden istenen eylemi yine kendi rızalarına ve isteklerine dayalı olarak yapmaları, postmodern dönemde bedenin mikro yapılara sızan bu denetim mekanizmasını görünmez kılmaktadır.

Postmodern dönemde beden; sağlık, medya, güzellik ve estetik sektöründe yaşanan değişimler sonucunda ve bu sektörlerin endüstriyel bir alan içerisinde yer almaya başlamalarıyla görünürlüğünü kazanmıştır. Ayrıca postmodern dönemde zamana ve mekâna yüklenen anlamın değişime uğrayarak sınırlarının silinmesiyle birlikte, bilginin üretilerek kitlelere hızla yayıldığı bir alan olan, gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturan sosyal medya, Foucault'un heteropik mekanlarından biri olarak anlam kazanmıştır. Somut bir mekâna sahip olmasa da üretmiş olduğu ilişkiler ve etkileşim ağı sebebiyle sosyal medya, heteropik bir mekân olarak postmodern bireylerin yaşamında önemli bir yere sahip olmaktadır. Böylelikle her an her yerde üretim ve tüketim işini gerçekleştirebilme imkanının kazandırıldığı sosyal medya içerisinde beden algısı da yeniden üretilmekte ve tüketilmektedir. Sosyal medya içerisinde üretilen beden algısı aracılığıyla bireylere kimlik ve benlik sunumu imkânı tanınarak yaratılan yeni imajlar dayatılmakta ve dayatılan bu algılar sağlık söylemleriyle birlikte bireyin satın alma güdüsünü hızla ve tereddüt etmeden harekete geçirmektedir. Zaman ve mekânda yaşanan dönüşümün görünür kılındığı sosyal medya, postmodern dönem içerisinde ele alındığında iktidarın denetim mekanizmalarından biri olarak ve farklı otorite odakları aracılığıyla dönüştürülerek manipüle edilebilen ve böylelikle bireylere vaat edilen özgürlük imkanını sınırlayan bir yapıya işaret etmektedir. Postmodern dönemin modern bireyi kitlelerden çekerek vaat ettiği özgürlük böylece gerçekleşmemektedir. Sosyal medya endüstrisi içerisinde bireyler kendilerine dayatılan algı ve söylemleri kitlesel olarak tüketmeye teşvik edilerek kitlesel olarak anlam kazanmaya devam etmişlerdir.

Sağlık ve tıp sektöründe yaşanan dönüşümü aktarabilmek amacıyla tıbbi bilginin kökenine, modern tıbbın gelişme ve kurumsallaşma aşamalarına değinilmiş olunan bu tezde sağlık sektörünün postmodern dönem içerisinde gelmiş olduğu noktanın, postmodernizmin belirleyicilerinden olan tüketim unsuru ile iş birliği içerisinde olmasıyla gözler önüne serilir. Bu iş birliği, sağlık sektörü içerisinde hastalık ve sağlık kavramlarına atfedilen anlamları dönüştürerek, beden algısını oluşturan söylemler aracılığıyla da şekillenmektedir. Geçmişte hastalık olarak kabul edilmeyen fakat postmodern dönemde bir hastalık anlamı yüklenen ve yaşamın olağan bir süreci olan yaşlanmaya da hastalık rolü atfedilmiştir. Bu nedenle postmodern dönemde beden algısı yaşlılığa karşı olumsuz bir tavırla iyileştirilmeye çalışılmakta, sağlık ve medya endüstrisi içerisinde gençleştirme ve genç kalma, yaşsızlık gibi vaatlerin verildiği ürünler piyasaya sokulmaktadır.

Güzelliğe atfedilen anlam geçmişte Tanrıdan verili doğal bir anlamı ifade ederken postmodern dönemde güzellik, istenilen ölçüde değiştirilebilen ve toplumun güzellik standartlarına göre ayarlanabilen estetik müdahaleleri beraberinde getirmektedir. Estetik sektörünün yaygınlaşmasıyla ve bu sektörün geçmişte seçkin bireylerin faydalanabileceği bir imkân olmaktan çıkarak topluma yayılmasıyla birlikte beden, sürekli yeniden üretilebilen, hızla tüketilebilen bir alan olarak beden algısını meydana getiren önemli unsurların başında gelmektedir.

Beden, postmodern dönemin tüketim özüyle harmanlanarak endüstriyel bir alanın içerisine hapsedilmiş, böylelikle postmodern dönem bireye vaat ettiği özgürlüğü verememiştir. İktidar, postmodern dönem içerisinde bedeni doğrudan ve görünür bir şekilde denetlemeyip sağlık, medya, güzellik, estetik sektörleri içerisinde ve bu sektörlerin meydana getirdiği endüstriyel alanlarda denetleyebilme ve düzenleyebilme imkânı elde etmiştir. Bedenleri kitleden çekmeyi vaat ederek bireysellikleriyle ve özgünlükleriyle anlam kazanacağını söyleyen postmodern dönem, bireyi bu endüstriyel alanlar içerisinde kitlesel olarak tüketime teşvik ederek yine vaadini yerine getirememiştir. Bu çalışmanın varmaya çalıştığı nokta, postmodern dönemde bireyin bedeninin postmodernizmin mitleri çerçevesinde görünürlüğünü kazandığı alanlar içerisinde nasıl bir denetim mekanizmasıyla denetlendiğini gözler önüne serebilmektir. Postmodern dönemde beden; görünürlüğünün somut olarak ifade edildiği sağlık, güzellik, medya, estetik sektörleri aracılığıyla; modern dönem ve önceki dönemlerden farklı olarak çoklu bir mekanizmasına tabi tutularak denetlenmeye devam etmektedir. Orta Çağ döneminde kilisenin, modern dönemde iktidarın müdahaleci ve makro yapıdaki denetim

mekanizması, yerini postmodern dönemde gündelik yaşam pratiklerinin yer aldığı mikro yapılara bırakarak, çoklu bir mekanizmayla bedeni çevrelemektedir. Postmodern dönemin beden algısının inşa ediliş sürecinde bireye önceki dönemlerden farklı olarak sorumluluk yüklendiği sonucuna varılmıştır. Görünmez bir şekilde varlığını sürdüren bu denetim mekanizmaları içerisinde bireye dayatılan beden algısı çerçevesinde bireyler, kendi oto-kontrollerini sağlayarak rızaya dayalı bir mekanizmada istenilen ölçüye göre bedenlerini şekillendirmektedir. Zayıf kalmak, fit bir vücuda sahip olmak, bakımlı görünmek, sağlıklı yaşamak ve organik beslenmek, genç görünmek, yaşlılığa karşı bir duvar örmek gibi söylemler çerçevesinde inşa edilen beden algısı, bireyleri sürekli tüketme eyleminde olduğu kısır bir döngü içerisinde yaşamaya mahkûm etmektedir. Tüm bunların sağlık için yapıldığı fikrinin dayatılarak medya içerisinde influencerlar gibi yeni otorite odakları aracılığıyla tanıtılması medyayı, sağlığı, güzelliği ve yaşamın olağan tüm süreçlerini değişime uğrattırırken endüstriyel bir alana yerleştirmektedir. Bireyler, kendi oto-kontrolleri aracılığıyla rızaya dayalı olarak yaptığı ve mikro yapılarda varlığını sürdürmeye devam eden bu iktidar mekanizmaları aracılığıyla, sonu olmayan bir arayış ve çaba içerisinde kendilerini bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti*. (İsmail Y., Çev.), Ankara: Dost Yayınevi.
- Akay, A. (2004). *Tekil düşünce*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akın, Y. (2018). “*Gürbüz ve yavuz evlatlar*” *Erken Cumhuriyet’te beden terbiyesi ve spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akıncı, A. (2012). Modern ulus devletlerin doğuşu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 71-82.
- Alyakut, Ö. (2016). Postmodern toplumda kadın kimliğinin bedeni üzerinden yeniden inşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(9), 696-708.
- Antik Yunan Çağı*. (2020, 1 Aralık). Erişim adresi <http://apictea.blogspot.com/2011/12/antik-yunan-cag-arkaik-klasik.html>
- Aries, P. & Duby, G. (2007). *Özel hayatın tarihi 3 Rönesans’tan Aydınlanma’ya*. (Devrim Ç., Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aries, P. & Duby, G. (2008). *Özel hayatın tarihi 4 Fransız Devrimi’nden Büyük Savaş’a*. (Ali B., Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arpacı, M. (2011). *Biyo-iktidar ve karnavelesk beden: Foucault ve Bakhtin’in beden kavramsallaştırmalarının karşılaştırılması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, D. (2004). Beden algısı ile ilgili sorunların yaratabileceği beslenme sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Dergisi*, 13(9), 326-329.
- Aslan, H. (2001). Beden imgesi ve yeme davranışı bozuklukları ile medya ilişkisi. *Düşünen Adam*, 14(1), 41-47.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme bir başkaldırı projesi olarak postmodernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Avcı, M. (2019). Seneca etiğinde bilgi, erdem ve mutluluk ilişkisi. *Temaşa Erciyes Üniversitesi, Felsefe Bölümü Dergisi*, (10), 67-76.
- Aydın S. (1999). *Kimlik sorunu ulusallık ve Türk kimliği*. Ankara: Öteki Yayınevi Yayınları.

- Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-256.
- Aytaç, Ö. (2006), Tüketimcilik ve metalaşma kıskacında boş zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 27-53.
- Azizağaoğlu, A. ve Altunışık, R. (2012). Postmodernizm, sembolik tüketim ve marka. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 33-50.
- Baudrillard, J. (2001). *Tam Ekran*. (Bahadır G., Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları..
- , (2017). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Oğuz A., Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- , (2019). *Tüketim toplumu*. (Nilgün T. ve Ferda K., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Yavuz, A. Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bektaş, E. O. (2017). Postmodern dünyada yaşlı olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 9-18.
- Berger, J. (2019). *Görme biçimleri*. (Yurdanur, S. Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Best, S. & Kellner, D. (2016). *Postmodern teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, R. (2015). Tüketim kültüründe kadın bedeninin cinsel kurgu olarak konumlandırılması ve sunumu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 36, 309-329.
- Bocock, (1997). *Tüketim*. (İ. Kutluk, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Bulut, S. (2020). Güzellik ve sağlığın endüstrileşmesi ve ticarileştirici söylemlerin sosyal medyada inşası: Instagram örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 1031-1056.
- Cadı avı*, (2020, 16 Şubat). Erişim adresi: <https://gaiadergi.com/kadin-olmanin-dayanilmaz-agirligi-ortacagda-cadi-avi-1/>
- Canatan, K. (2011). Çağdaş toplumlarda ve kültürlerde “yaşlılık” algıları. İçinde K. Canatan (Ed.), *Beden Sosyolojisi* (s.325-344). İstanbul: Açılım Yayınları.
- , (2011). Profetik dinlerde ‘dünya’ ve ‘beden’in değeri: Karşılaştırmalı bir yaklaşım. İçinde K. Canatan (Ed.), *Beden Sosyolojisi* (s. 191-215). İstanbul: Açılım Yayınları.

- Cevizci, A. (2019). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Connell, R.W. (1994). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Cem S. Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağan, K. (2007). Değişim ve postmodernlik: zaman ve mekân bağlamında iletişim araçları ve anlamları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 17, 135-146.
- Çağlar, O. N. (2008). Postmodern anlayışta siyaset ve kimlik. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 369-386.
- Çakır, H. (2020). Sosyal medyada bedensel dış görünüm söyleminin kadın bedeninin inşası: Sosyolojik bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 261-272.
- Çelik Varol, M. ve Varol, E. (2020). Postmodern tüketim bir yanıt: paylaşım ekonomisi. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 4(12), 128-141.
- Çokbankir, N. (2009). Antik Dönem’de beden terbiyesi ve sporun gelişimi. *Toplum Bilim Dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı 24.
- Çüçen, A. K. (2013). *Orta Çağ ve Rönesans’ta felsefe*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Dedeoğlu, S. ve Savaşçı, İ. (2005). Tüketim kültüründe beden güzelliği ve yemek yeme arzuları: kadınların tüketim pratiklerine yansımaları. *Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü*, 5(1), 77-87.
- Demez, G. (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 512-532.
- Demir, S. T. (2019). *Ten medeniyeti*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Deniz, D. (2019). Güzellik kaygısı, *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 5(1), 1-8.
- Düzkan, A. (2010). Moralim bozuldu kuaföre gittim. İçinde G. Elçik ve T. B. Özenç (Ed.). *Bedende Kıpırdanmalar* (s.99-115). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eagleton T. (1999). *Postmodernizmin yanılsamaları*. (Mehmet K., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eke, N. P. (2013). *Bedene müdahalenin bir yolu olarak moda ve medyada sunulan beden algısı* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Ekice, Ş. N. (2019). Heteropyalar içinde bir birey nasıl yaşayabilir? *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi Ekim 2019 Özel Sayısı*, 466-485.
- Elçik, G. (2010). Paramparça bedenler ve lanetli şişmanlık... İçinde G. Elçik ve T. B. Özenç (Ed.). *Bedende Kıpırdanmalar* (s137-159). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Erbil, P. (2018). *Kibele'den Pandora' ya kadının tarihsel yenilgisi*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Ertike, A. S. (2010). *Reklam*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Esgin, A. (2011). Beden sosyolojisi açısından popüler kültür ve kadın. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1, 670-679.
- Eşiyok Sönmez, E. Ve Özgen, Ö. (2017). Medya kullanımı ve beden imajı: Türkiye ve İngiltere örneği. *Akdeniz Üniversite İletişim Fakültesi Dergisi*, (27), 78-95.
- Featherstone, M. (1993). The body in consumer culture. The Body. In. M. Featherstone, M. Hepworth, S. B. Turner (Eds.). *The Body, Social Process and The Cultural Theory*, Londra: Sage Publication.
- (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fiske J. (1999). Popüler kültürü anlamak. (Süleyman İ., Çev.). Ankara: Ark Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Kliniğin doğuşu*. (Temel K. Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.
- (2004). *Toplumu savunmak gerekir*. (Şehsuvar A. Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2007). *Cinselliğin tarihi*. (Hülya Uğur T., Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2019a). *İktidarın Gözü*. (Işık, E. ve Osman A., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2019b). *Hapishanenin Doğuşu*. (Mehmet A.K. Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- (2019c). *Özne ve İktidar*. (Işık, E. ve Osman A., Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freeman, C. (2018). *Mısır, Yunan ve Roma*. (S.K. Angı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gazioğlu, E. (2010). Yaşlılık, ah! o sefil vücut... İçinde G. Elçik ve T.B. Elçik (Ed.). *Bedende Kıpırdanmalar* (s.116-124). İstanbul: Varlık Yayınları.

- Giet, S. (2006). *Özgürleşin! bu bir emirdir, Kadın ve erkek dergilerinde beden*, (İdil, E. Çev.). İstanbul: Dharma Yayınları.
- Girgin, O. (2018). Öncü düşünürlerin yaklaşımları çerçevesinde postmodern sosyal teoriye yönelik eleştire bir analiz. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 105-130.
- Girgin, Ü. H. (2018). Gelenekten post moderne kimlik inşa süreci ve yeni medya: Facebook örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 202-230.
- Gökberk, M. (2010). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Göker, G. (2017). Digital heteropyalar: “başka” bir bağlamda yeni medya. *Selçuk İletişim*, 9(4), 164-188.
- Görsel haz ve anlatı sineması*. (2020, 1 Aralık). Erişim adresi <https://www.cinerituel.com/gorsel-haz-ve-anlati-sineması-laura-mulvey/>
- Gürbilek, N. (2016). *Vitrinde yaşamak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güz, H. (2000). Reklamın iki yüzünün psikolojik, ekonomik ve toplumsal çerçevede değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1(2), 135-146.
- Güzel, E. (2013). *Kültürel bağlamda kadın ve güzellik* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güzellik*, (2020, 5 Aralık). Erişim adresi <https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCzellik>
- Illich, I. (2019). *Sağlığın gaspı*. (Süha S., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Influencer nedir?* (2021, 15 Mayıs). Erişim adresi <https://www.tipeffect.com/tr/influencer-ne-demek-influencer-nedir/>
- Işık, E. (1998). *Beden ve toplum teorisi, öznenin sosyolojisinden beden sosyolojisine* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işık, S. (2008). *Estetik beden terörü*. (2020, 29 Kasım). Erişim adresi <https://www.derindusunce.org/2008/09/18/estetik-beden-teroru/>
- İmren, M. (2018). İşte benim kimliğim: moda ve medyanın kadınların kimlik inşası ve ideal beden söylemlerindeki rolü üzerine. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 103-111.

- İnceoğlu, Y. ve Kar, A. (2016). *Yeni güzellik ikonları: İnsan bedeninin özgürlüğü mü, mahkumiyeti mi? Kadın bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jabbari, A. (2020). *Yaşlılık sosyolojisi*. Ankara: Astana Yayınları.
- Kanlıoğlu, A. (2018). Bir savaş alanı olarak beden: bedenin moda ve fotoğraf kavramları dolayımı ile metalaştırılmasına eleştirel bir bakış. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 9-30.
- Kara, O. (2017), Tüketim kültürü nesnesi olarak beden ve tarihsel değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-195.
- Karaca, Y. ve Papatya, N. (2011). Reklamlardaki kadın imgesi: ulusal televizyon reklamlarına ilişkin bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 479-500.
- Karacan N. (2016). Toplumsal cinsiyet kavramı, yeniden inşası ve sanata yansımaları. *İdil Dergisi*, 5(24), 1079-1093.
- Karaduman, S. (2007). Medyatik gerçeklikte kimlik temsilleri: Televizyon haberlerinin aktörleri üzerine düşünceler. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(4), 45-56.
- (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2886-2889.
- Kayaman, R. ve Armutlu, C.E. (2003). Postmodern tüketici davranışının pazar bölümlenme kavramına etkileri: postmodern klanlar. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-18.
- Kazancıoğlu, Ö. (2019). *Modernizmden postmodernizme toplumsal değişim* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Trabzon.
- Kellner, D. (2001). Popüler kültür ve postmodern kimliklerin inşası. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 15, 195-226.
- Kesim, S. ve Kar, A. (2016). Plastik cerrahi, “Tanrım beni baştan yarat!...” metaforunu mümkün kılabilir mi? İçinde Y. İnceoğlu ve A. Kar (Ed.). *Kadın Bedeni* (s.191-217). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, U. (2018). Suat Özkan’ın bakış açısından yaşlılık olgusu. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 92-109.

- Kılıç Taran, B. (2017). Tüketim toplumunda postmodern sanat akımlarının reklamdaki yansımaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), 434-447.
- Kılıçaslan, Z. (2015). Medikalizasyon (tıbbileştirme), aşırı teşhis/tedavi ve kışkırtılmış sağlık talebi. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 35, 20-23.
- Kılınç, G. M. (2016). *Sanat, iktidar ve beden* (Sanatta Yeterlilik Tezi), Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve postmodernizm süreçlerinin tüketim kültürüne yansımaları. *İnsan&İnsan*, 3(8), 32-58.
- Kızılçelik, S. (2003). Küreselleşme, beden ve şizofreni. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 89-94.
- Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas huzurevi örneği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 23-63.
- Konseptüalizm*, (2020, 23 Şubat). Erişim adresi <https://eksisozluk.com/konseptualizm--144356>
- Kozlu, D. (2009). Modernizm sonrası postmodern hareket içinde kadının yeri. *Art-e Sanat Dergisi*, 2(3), 1-15.
- Köse, H. (2010). *Medya ve tüketim sosyolojisi*. Ankara: Ayraç Kitap.
- (2013). Tüketim toplumunda bir “sosyal beden” kurgusu olarak kadın. *Selçuk İletişim*, 6(4), 76-89.
- Kuruoğlu, H. ve Özsel, K. T. (2018). *Medya ve beden*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Macit, A. (2020). *Bir güzellik miti olarak kozmetiğin yeni medyada algı yaratışı: Instagram’da influencer* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Martin, T. R. (2017). *Eski Yunan*. (Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Mavi, İ. (2012). *İktidar ve beden: Türkiye’de başörtüsü sorunu* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Nazlı, A. (2006), Bedenin ölümü: Modern öncesinden Postmoderne beden ve ölüm. *Sosyoloji Dergisi*, 16.

- , (2009). Sosyolojik bakışın eşiğindeki beden. *Toplum Bilim Dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, 24.
- Odabaş, S. (2008). “Güzelliğin on para etmez şu estetik cerrahlar olmasa.” Medyada beden politikalarının temsili. *Kültür ve İletişim*, 11(1), 53-72.
- Odabaşı, Y. (2012). *Postmodern pazarlama*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Okumuş, E. (2009). Bedene müdahalenin sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 1-15.
- Orta Çağ’da kadın*, (2020, 16 Şubat). Erişim adresi <https://gaiadergi.com/kadin-olmanin-dayanilmaz-agirligi-ortacagda-cadi-avi-1/>
- Ozansoy, N. (2012). *Tüketim toplumunda güzellik imajının üretimi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öngören, B. (2015). Sosyolojik açıdan sağlıklı beden imgesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34, 25-45.
- Özaltın, G. (2003). Beden imgesi değişimine yaklaşımlar. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Hemşirelik Dergisi*, 51(8), 4-14.
- Özaydın Çat, B. (2015). *Zaman-Mekân sıkışmasının gündelik mekân kullanımına etkisinin yüksek hızlı trenler üzerinden okunması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbek, Ç. (2016). Modernite-postmodernite ikiliğinde cinsiyeti yeniden kurgulamak. *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 51-61.
- Özbolat, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 317-334
- Özdemir, Ü. N. (2019). Geçmişten günümüze Cicero ile yaşlılık. *Sosyoloji Dergisi*, 40, 281-290.
- Özden, H. Ö. ve Elmalı, O. (2017), *İlk Çağ felsefesi tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Özen, A. ve Aslan, H. (2009). Cinsiyetli us: Yunanlılardan Aydınlanma mirasına. *Toplum Bilim Dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, 24.
- Özgen, İ. (2017). Tüketim kültürü ve medyada güzellik söylemi: bir alımlama çalışması. *Global Media Journal*, 1-28.

- Platon (1972). *Şölen*. (Sabahattin, E. ve Azra E., Çev.). İstanbul: Remiz Kitabevi.
- Post nedir?* (2020, 24 Ekim). Erişim adresi <https://www.turkcebilgi.com/post>
- Saf, H. H. (2016). Tüketim toplumuna karşı bir heteropya olarak takas pazarları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(4), 64-80.
- Saliji, S. (2009). *Sinema ve beden* (Yayınlanmış Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Seneca, (1992). *Epistulae morales* 1- XX. (Türkan U., Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sennett, R. (2002). *Ten ve taş*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sezgin, D. (2011). *Tıbbileştirilen yaşam bireyselleştirilen sağlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezgin, D. (2015). Toplumsal cinsiyet perspektifinde sağlık ve tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 153-186.
- Sezgin, H. (2018). *Büyükşehirlerde gençlerin beden algısı ve dövme pratikleri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin Kaya, Ş. (2011). Televizyonda kadın, sağlık ve hastalık. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 118-150.
- Şaylan, G. (2020). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şimşek, M.E. (2014). *Moderniteden postmoderniteye uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şişman, N. (2018). *Emanetten mülke kadın, beden, siyaset*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tayanç Akıcı, D. (2010). Modernizm ve postmodernizmin kadın kimliği üzerindeki etkisi. *Köprü Dergisi*, 110, 1-10.
- Tekeli, İ. (2017). Postmodernizm tartışmaları üzerine düşünceler. *Düşünme Dergisi*, 10, 2147-1622.

- Tepeli, D. (2010). *Kierkegaard ve Heidegger’de kaygı kavramlarının karşılaştırılması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tıbbın ve cerrahinin felsefesi*, (2020, 8 Aralık). Erişim adresi <http://sdplatform.com/Dergi/577/Tibbin-ve-cerrahinin-felsefesi.aspx>
- Timisi, N. (1997). *Medyada cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Timurturkan M. ve Demez, G. (2018). Bir toplumsal iktidar alanı olarak beden ve yaşlanan bedenin inşası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441-456.
- Timurturkan, M. (2009), *İktidarın nesnesi olarak beden* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- (2015). *Tıbbi söylem, gündelik hayat ve iktidar: Şişmanlığın medya aracılığıyla tıbbileştirilmesi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Toraman A. ve Erdem R. (2016). Kavramsal açıdan tıbbileştirme. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(4), 503-510.
- Torun, Y. (2011). Siyaset felsefesinde beden metaforu: Organizmacı devlet anlayışı. İçinde K. Canatan (Ed.). *Beden Sosyolojisi* (s.99-116). İstanbul: Açılım Yayınları.
- Tseélon, E. (2002). *Kadınlık maskesi: Gündelik hayatta kadının sunumu*. (R. Kekeç Çev.). Ankara: Ekin Yayınevi.
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ’dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık .
- Tüketim nedir?*, (2020, 15 Kasım). Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk, D. ve Bayrakçı, S. (2019). Sosyal medya ve toplumda değişen estetik işlem yaptıırma algısı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 10(39).
- Uluç, G., Soydan, M. ve Ankaralıgil, N. (2008). Medyada kadın temsiline ilişkin feminist bir okuma çalışması. *Tempo Dergisi*, 6(3), 41-52.

- Wolf, A. & Wallace R. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (Leyla, E. ve Rami, A. Çev.) İzmir: Puntu Yayıncılık.
- Yaktıl Oğuz, G. (2010). Güzellik kadınlar için nasıl vaade dönüşür: Kadın dergilerindeki kozmetik reklamları üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 184-195.
- Yaşlı nüfuslu, (2020, 12 Aralık). Erişim adresi <https://www.pitt.edu/search/google/ya%C5%9Fl%C4%B1%C4%B1k>
- Yenilmez, G. (2009), *Halkla ilişkiler bağlamında bir pazarlama stratejisi olarak medyada güzellik anlayışına genel bir bakış* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetişken, H. (1998). *Estetiğin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yıldırım Delice, D. (2007). Estetik bir yargı olarak güzel. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 18, 1-21.
- Yıldırım, B. (2008). *Batı sanatında insan bedeni ve değişen anlamı* (Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi) Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldızhan, M. ve Kütük, S. A. (2012). *Reklamlarda beden kullanımının cinsiyet ve kimlik üzerinden araştırılması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüksel, M. (2001). *Feminist hukuk kuramı ve feminist düşünce teorileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zarit, S. H. & Zarit, J.M. (2007). *Mental disorders in older adults: Fundamentals of assesment and treatment*, New York: The Guilford Pres.

DİZİN

-B-

Beden, v, vii, 1, 3, 4, 8, 12, 24, 37, 40,
58, 62, 86, 96, 105, 106, 109, 111,
112, 113, 114, 115, 118, 120
Beden Algısı, 4

-E-

Eğitim, 3

-G-

Gençlik, 81
Güzellik, v, 29, 78, 79, 80, 93, 94, 96,
112, 113, 115, 121

-H-

Haz, 57

-İ-

İktidar, 1, 4, 37, 93, 109, 114, 117

-M-

Medya, v, 98, 100, 101, 102, 114, 117
Modern, 2, 5, 32, 34, 36, 39, 40, 43, 45,
47, 48, 49, 51, 56, 64, 65, 71, 74, 80,
81, 84, 87, 88, 105, 106, 107, 111,
117

Modernizm, 45, 117, 119

-P-

Postmodern, v, 6, 44, 45, 46, 47, 50, 51,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65,
66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 79,
80, 81, 82, 84, 85, 86, 90, 95, 96, 97,
100, 104, 106, 107, 108, 109, 111,
112, 113, 116, 118

-S-

Sağlık, v, 4, 5, 80, 82, 83, 92, 102, 103,
107, 109, 117, 120

-T-

Tüketim, 65, 75, 86, 97, 112, 113, 116,
117, 118, 119, 120

-Ü-

Üretim, 95

-Y-

Yaşlanma, 90

-Z-

Zaman, 6, 66, 67, 70, 74, 95, 108, 118

